

SEANCES DU MARDI 14 JUIN 1988
VERGADERINGEN VAN DINSDAG 14 JUNI 1988ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DE L'APRES-MIDI
NAMIDDAGVERGADERING

SOMMAIRE:

CONGES:

Page 480.

COMMUNICATIONS:

Page 480.

1. Cour d'arbitrage.
2. Assemblée de l'Union de l'Europe occidentale.
3. Parlement européen.
4. Fonds des bâtiments scolaires.

DECES D'ANCIENS SENATEURS:

Page 481.

REVISION DE LA CONSTITUTION:

Révision de l'article 17 de la Constitution à l'exception des mots « L'enseignement est libre; toute mesure préventive est interdite ».

Révision de l'article 59bis de la Constitution.

Révision de l'article 107ter de la Constitution.

Vote sur la demande de renvoi en commission de l'article 107ter, p. 481.

Ann. parl. Sénat — Session extraordinaire 1988
Parlem. Hand. Senaat — Buitengewone zitting 1988

INHOUDSOPGAVE:

VERLOF:

Bladzijde 480.

MEDEDELINGEN:

Bladzijde 480.

1. Arbitragehof.
2. Assemblée van de Westeuropese Unie.
3. Europees Parlement.
4. Fonds voor schoolgebouwen.

OVERLIJDEN VAN OUD-SENATOREN:

Bladzijde 481.

HERZIENING VAN DE GRONDWET:

Herziening van artikel 17 van de Grondwet met uitzondering van de woorden « Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden ».

Herziening van artikel 59bis van de Grondwet.

Herziening van artikel 107ter van de Grondwet.

Stemming over het verzoek tot terugverwijzing naar de commissie van artikel 107ter, p. 481.

Discussion générale (Reprise). — *Orateurs*: Mme Herman-Michielsens, M. Dehaene, Vice-Premier ministre et ministre des Communications et des Réformes institutionnelles, Mme Delruelle-Ghobert, MM. Collignon, Swaelen, Wyninckx, Langendries, Baert, Dierickx, Desmedt, Dillen, Vaes, De Bondt, p. 482.

PROPOSITIONS DE LOI (Dépôt):

Page 505.

Mme Delruelle-Ghobert:

- a) Proposition de loi modifiant l'article 55 de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse;
- b) Proposition de loi créant un Institut des juristes d'entreprise;
- c) Proposition de loi complétant la loi du 18 juillet 1973 relative à la lutte contre le bruit;
- d) Proposition de loi assurant l'information sur le choix des études;
- e) Proposition de loi portant modification du régime des versements anticipés imposés aux indépendants et chefs de PME;
- f) Proposition de loi favorisant l'accueil du troisième enfant dans les familles.

M. Laverge. — Proposition de loi portant obligation pour certains agents de la commune de prêter serment.

M. Langendries. — Proposition de loi instaurant la consultation des citoyens d'une commune.

M. Minet. — Proposition de loi complétant la loi du 8 juillet 1976 organique des centres publics d'aide sociale.

M. Lenfant. — Proposition de loi relative aux conventions collectives de consommation.

MM. Suykerbuyk et Verhaegen:

- a) Proposition de loi modifiant dans le tableau figurant à l'article 1er de la loi du 2 juillet 1975 déterminant le cadre du personnel des tribunaux de première instance, la colonne intitulée «Greffier chef de service»;
- b) Proposition de loi modifiant la loi du 7 juillet 1969 déterminant le cadre du personnel des cours et tribunaux du travail, en ce qui concerne la Cour du travail d'Anvers, le Tribunal du travail de Turnhout et le Tribunal du travail de Tongres.

M. Lafosse:

- a) Proposition de loi modifiant l'article 55 du Code civil;
- b) Proposition de loi déterminant les signes distinctifs des bourgmestres et échevins dans l'exercice de leurs fonctions;
- c) Proposition de loi complétant la loi du 18 septembre 1986 instituant le congé politique pour les membres du personnel des services publics;
- d) Proposition de loi modifiant la loi du 8 décembre 1976 réglant la pension de certains mandataires et celle de leurs ayants droit;

Algemene beraadslaging (Hervatting). — *Sprekers*: mevrouw Herman-Michielsens, de heer Dehaene, Vice-Eerste minister en minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen, mevrouw Delruelle-Ghobert, de heren Collignon, Swaelen, Wyninckx, Langendries, Baert, Dierickx, Desmedt, Dillen, Vaes, De Bondt, blz. 482.

VOORSTELLEN VAN WET (Indiening):

Bladzijde 505.

Mevrouw Delruelle-Ghobert:

- a) Voorstel van wet tot wijziging van artikel 55 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming;
- b) Voorstel van wet tot oprichting van een Instituut voor bedrijfsjuristen;
- c) Voorstel van wet houdende aanvulling van de wet van 18 juli 1973 betreffende de bestrijding van de geluidshinder;
- d) Voorstel van wet betreffende het verschaffen van informatie over de studiemogelijkheden;
- e) Voorstel van wet tot wijziging van het stelsel van de voorafbetalingen opgelegd aan de zelfstandigen en aan de bedrijfsleiders van KMO's;
- f) Voorstel van wet strekkende om gezinnen aan te zetten tot het krijgen van een derde kind.

De heer Laverge. — Voorstel van wet houdende de verplichting tot het afleggen van de eed door sommige gemeente-personeelsleden.

De heer Langendries. — Voorstel van wet tot het instellen van de raadpleging van de gemeentebevolking.

De heer Minet. — Voorstel van wet houdende aanvulling van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn.

De heer Lenfant. — Voorstel van wet betreffende de collectieve verbruiksovereenkomsten.

De heren Suykerbuyk en Verhaegen:

- a) Voorstel van wet tot wijziging van de kolom «Griffierhoofd van dienst» in de tabel voorkomend in artikel 1 van de wet van 2 juli 1975 tot vaststelling van de personeelsformatie van de rechtbanken van eerste aanleg;
- b) Voorstel van wet tot wijziging van de wet van 7 juli 1969 tot vaststelling van de personeelsformatie van de arbeidshoven en -rechtbanken, met betrekking tot het Arbeidshof te Antwerpen, de Arbeidsrechtbank te Turnhout en de Arbeidsrechtbank te Tongeren.

De heer Lafosse:

- a) Voorstel van wet tot wijziging van artikel 55 van het Burgerlijk Wetboek;
- b) Voorstel van wet tot bepaling van de onderscheidingsstekens die de burgemeesters en schepenen dragen bij de uitoefening van hun ambt;
- c) Voorstel van wet tot aanvulling van de wet van 18 september 1986 tot instelling van het politiek verlof voor de personeelsleden van de overheidsdiensten;
- d) Voorstel van wet tot wijziging van de wet van 8 december 1976 tot regeling van het pensioen van sommige mandatarissen en van dat van hun rechtverkrijgenden;

- e) Proposition de loi complétant l'article 74, § 1er, des lois sur l'enseignement primaire, coordonnées par l'arrêté royal du 20 août 1957;
- f) Proposition de loi relative à la gestion des hôpitaux dépendant des centres publics d'aide sociale;
- g) Proposition de loi modifiant la loi du 8 juillet 1976 organique des centres publics d'aide sociale;
- h) Proposition de loi instaurant la déductibilité fiscale des frais pharmaceutiques et de soins des enfants atteints d'une maladie invalidante et chronique.

M. Lallemand. — Proposition de loi relative au droit d'auteur, aux droits voisins et à la copie privée d'œuvres sonores et audiovisuelles.

PROPOSITION (Retrait):

Page 506.

MM. Lannoye et Gryp. — Proposition tendant à créer une commission d'enquête du Sénat sur le transport et le traitement de déchets radioactifs et de matières fissiles, qui est actuellement pendante à la commission de l'Economie.

INTERPELLATION (Demande):

Page 506.

Mme Aelvoet au secrétaire d'Etat à l'Environnement et à l'Emancipation sociale sur « l'exportation par la Belgique de déchets toxiques vers des pays du tiers monde ».

- e) Voorstel van wet tot aanvulling van artikel 74, § 1, van de wetten op het lager onderwijs, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 20 augustus 1957;
- f) Voorstel van wet betreffende het beheer van de ziekenhuizen die afhangen van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;
- g) Voorstel van wet tot wijziging van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;
- h) Voorstel van wet houdende fiscale aftrekbaarheid van de kosten inzake geneesmiddelen en geneeskundige verzorging voor kinderen met een invaliderende en chronische ziekte.

De heer Lallemand. — Voorstel van wet betreffende het auteursrecht, de nevenrechten en het kopiëren voor eigen gebruik van geluids- en audiovisuele werken.

VOORSTEL (Intrekking):

Bladzijde 506.

De heren Lannoye en Gryp. — Voorstel tot instelling van een Senaatscommissie belast met het onderzoek naar het vervoer en de opwerking van radioactief afval en splijtstoffen, dat thans aanhangig is bij de commissie voor de Economische Aangelegenheden.

INTERPELLATIE (Verzoek):

Bladzijde 506.

Mevrouw Aelvoet tot de staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie over « de Belgische export van toxische afvalstoffen naar derde-wereld-landen ».

PRESIDENCE DE M. KELCHTERMANS, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER KELCHTERMANS, VOORZITTER

MM. Vannieuwenhuyze et Mouton, secrétaires, prennent place au bureau.

De heren Vannieuwenhuyze en Mouton, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.

De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 14 h 5 m.

De vergadering wordt geopend te 14 h 5 m.

CONGES — VERLOF

MM. Mommerency et Van Thillo, pour raison de santé, demandent d'excuser leur absence à la réunion de ce jour.

Afwezig met bericht van verhindering: de heren Mommerency en Van Thillo, om gezondheidsredenen.

— Pris pour information.

Voor kennisgeving aangenomen.

COMMUNICATIONS — MEDEDELINGEN

Cour d'arbitrage — Arbitragehof

M. le Président. — Par dépêches des 2, 8 et 10 juin 1986, la Cour d'arbitrage notifie au Sénat, en application de la loi du 28 juin 1983 portant l'organisation, la compétence et le fonctionnement de la Cour d'arbitrage, une copie des arrêtés prononcés :

1. En cause de la question préjudicielle posée par la députation permanente du conseil provincial de la province de Namur, par arrêté du 4 juin 1987 (numéro du rôle 56);

Bij dienstbrieven van 2, 8 en 10 juni 1988, notifieert het Arbitragehof aan de Senaat, in toepassing van de wet van 28 juni 1983 houdende de oprichting, de bevoegdheid en de werking van het Arbitragehof, een afschrift van de arresten uitgesproken :

1. In zake de prejudiciële vraag gesteld door de bestendige deputatie van de provincieraad van Namen bij besluit van 4 juni 1987 (rolnummer 56);

2. En cause de la question préjudicielle posée par la Cour de cassation par arrêt du 11 juin 1987, en cause de Counard Didier contre la commune de Dison (numéro du rôle 58);

2. In zake de prejudiciële vraag gesteld door het Hof van cassatie bij arrest van 11 juni 1987 in de zaak van Counard Didier tegen de gemeente Dison (rolnummer 58);

3. En cause

— Le recours introduit par l'Exécutif flamand tendant à l'annulation de l'article 4, 3°, de la loi du 30 mars 1987 portant confirmation des arrêtés royaux pris en exécution de l'article 1er de la loi du 27 mars 1986 attribuant certains pouvoirs spéciaux au Roi et, pour autant que de besoin, de l'arrêté royal n° 474 du 28 octobre 1986 portant création d'un régime de contractuels subventionnés par l'Etat auprès de certains pouvoirs locaux, confirmé par l'article 4, 3°, de la loi précitée du 30 mars 1987;

3. In zake

— Het door de Vlaamse Executieve ingestelde beroep tot vernietiging van artikel 4, 3°, van de wet van 30 maart 1987 tot bekrachtiging van de koninklijke besluiten vastgesteld ter uitvoering van artikel 1 van de wet van 27 maart 1986 tot toekenning van bepaalde bijzondere machten aan de Koning, en, voor zoveel nodig, van het koninklijk besluit nr. 474 van 28 oktober 1986 tot opzetting van een stelsel van door de Staat gesubsidieerde contractuelen bij sommige plaatselijke besturen, bekrachtigd door artikel 4, 3°, van de vermelde wet van 30 maart 1987;

— Le recours introduit par l'Exécutif flamand tendant à l'annulation de l'article 9, 1°, de la loi du 30 juillet 1987 portant confirmation des arrêtés royaux pris en exécution de l'article 1er de la loi du 27 mars 1986 attribuant certains pouvoirs spéciaux au Roi (...) et, pour autant que de besoin, de l'arrêté royal n° 511 du 11 mars 1987 modifiant l'arrêté royal n° 474 du 28 octobre 1986 portant création d'un régime de contractuels subventionnés par l'Etat auprès de certains pouvoirs locaux (numéros du rôle 54 et 61);

— Het door de Vlaamse Executieve ingestelde beroep tot vernietiging van artikel 9, 1°, van de wet van 30 juli 1987 tot bekrachtiging van de koninklijke besluiten vastgesteld ter uit-

voering van artikel 1 van de wet van 27 maart 1986 tot toekenning van bepaalde bijzondere machten aan de Koning (...) en, voor zoveel nodig, van het koninklijk besluit nr. 511 van 11 maart 1987 tot wijziging van het koninklijk besluit nr. 474 van 28 oktober 1986 tot opzetting van een stelsel van door de Staat gesubsidieerde contractuelen bij sommige plaatselijke besturen (rolnummers 54 en 61);

4. En cause de la question préjudicielle posée par le tribunal de première instance de Charleroi (8e chambre correctionnelle), par un jugement du 23 septembre 1987, en cause du ministère public contre Giordano Ghidinelli (numéro du rôle 63);

4. In zake de prejudiciële vraag gesteld door de rechtbank van eerste aanleg te Charleroi (8e correctionele kamer), bij vonnis van 23 september 1987 in zake van het openbaar ministerie tegen Giordano Ghidinelli (rolnummer 63);

5. En cause de la question préjudicielle posée par la Cour d'appel de Liège, 8e chambre correctionnelle, par arrêt du 11 juin 1987 en cause du ministère public et de Bernard Copet, Emile Thomas, Evence Thomas et Raymond Lhoist parties civiles, contre Bernard Copet, Emile Thomas et Evence Thomas, prévenus (numéro du rôle 64);

5. In zake de prejudiciële vraag gesteld door het Hof van beroep te Luik, 8e correctionele kamer, bij arrest van 11 juni 1987 in zake van het openbaar ministerie en van Bernard Copet, Emile Thomas, Evence Thomas en Raymond Lhoist, burgerlijke partijen, tegen Bernard Copet, Emile Thomas en Evence Thomas, betichten (rolnummer 64);

6. En cause de la question préjudicielle posée par le tribunal de première instance de Charleroi (10e chambre correctionnelle) par jugement du 11 mars 1987 en cause de Marius Lescalier et du ministère public contre Marthe Fitvoye (numéro du rôle 66);

6. In zake de prejudiciële vraag gesteld door de rechtbank van eerste aanleg te Charleroi (10e correctionele kamer) bij vonnis van 11 maart 1987 in zake van Marius Lescalier en het openbaar ministerie tegen Marthe Fitvoye (rolnummer 66);

7. En cause de la question préjudicielle posée par le tribunal de première instance de Tongres (siégeant en matière correctionnelle) par jugement du 10 décembre 1987 en cause du ministère public contre C. Bergen et R. Pardon (numéro du rôle 72);

7. In zake de prejudiciële vraag gesteld door de rechtbank van eerste aanleg te Tongeren (zitting houdende in correctionele zaken) bij vonnis van 10 december 1987 in zake van het openbaar ministerie tegen C. Bergen en R. Pardon (rolnummer 72);

8. En cause de la question préjudicielle posée par le tribunal de police de Tubize par jugement du 24 juin 1987, en cause du ministère public et de l'administration des Eaux et Forêts, contre Jean Canivet et la SPRL Canivet (numéro du rôle 57);

8. In zake de prejudiciële vraag gesteld door de politierechtbank te Tubeke bij vonnis van 24 juni 1987 in zake van het openbaar ministerie en van het bestuur van Waters en Bossen tegen Jean Canivet en de BVBA Canivet (rolnummer 57);

9. En cause de la question préjudicielle posée par le tribunal de la police de Thuin par jugement du 19 octobre 1987 en cause du ministère public et du ministère de la Région wallonne (administration des Eaux et Forêts) contre G. Amorison (numéro du rôle 65).

9. In zake de prejudiciële vraag die de politierechtbank te Thuin heeft gesteld bij vonnis van 19 oktober 1987 in de zaak van het openbaar ministerie en het ministerie van het Waalse Gewest (*administration des Eaux et Forêts*) tegen G. Amorison (rolnummer 65).

— Pris pour notification.

Voor kennisgeving aangenomen.

Assemblée de l'Union de l'Europe occidentale

Assemblée van de Westeuropese Unie

M. le Président. — Le président de l'Assemblée de l'Union de l'Europe occidentale transmet au Sénat conformément à

l'article V (a) de la Charte de ladite Assemblée, le texte des recommandations nos 455, 457, 459 et 460, adoptées par l'Assemblée au cours de la première partie de sa trente-quatrième session ordinaire qui s'est tenue à Paris du 6 au 9 juin 1988.

De voorzitter van de Assemblée van de Westeuropese Unie zendt aan de Senaat, overeenkomstig artikel V (a) van het Handvest van gezegde Assemblée, de tekst van de aanbevelingen nrs. 455, 457, 459 en 460, aangenomen door de Assemblée tijdens het eerste gedeelte van de vierendertigste gewone zitting, die werd gehouden te Parijs van 6 tot 9 juni 1988.

— Renvoi à la commission des Relations extérieures.

Verwezen naar de commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen.

Parlement européen

Europees Parlement

M. le Président. — Par lettre du 9 juin 1988, le président du Parlement européen a transmis au Sénat, les résolutions suivantes :

1. Sur le rapport de la commission des pétitions au Parlement pour l'année parlementaire 1987-1988, conformément à l'article 129, paragraphe 5, du règlement;

Bij brief van 9 juni 1988, heeft de voorzitter van het Europees Parlement de volgende resoluties aan de Senaat overgezonden :

1. Over het verslag van de commissie van de verzoekschriften aan het Parlement over het parlementaire jaar 1987-1988, overeenkomstig artikel 129, lid 5, van het reglement;

2. Sur l'exportation de déchets toxiques vers le tiers monde;

2. Over de uitvoer van giftige afvalstoffen naar de derde wereld;

3. Sur le programme scientifique « Frontières humaines ».

3. Over het wetenschappelijk programma « De grenzen van de mens ».

— Renvoi à la commission des Relations extérieures.

Verwezen naar de commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen.

Fonds des bâtiments scolaires

Fonds voor schoolgebouwen

M. le Président. — Par dépêche du 3 juin 1988, le secrétaire d'Etat à l'Education nationale transmet au Sénat, le rapport sur l'utilisation des crédits du Fonds national de garantie des bâtiments scolaires au cours de l'exercice 1987.

Bij dienstbrief van 3 juni 1988, zendt de staatssecretaris voor Onderwijs aan de Senaat, het verslag over de aanwending der kredieten van het Nationaal Waarborgfonds voor schoolgebouwen voor het dienstjaar 1987.

— Il est donné acte de cette communication au secrétaire d'Etat à l'Education nationale.

Van deze mededeling wordt aan de staatssecretaris voor Onderwijs akte gegeven.

DECES D'ANCIENS SENATEURS

OVERLIJDEN VAN OUD-SENATOREN

M. le Président. — Le Sénat a appris avec un vif regret la mort de M. Jules Roland, ancien sénateur de l'arrondissement de Mons-Soignies et de M. Georges Housiaux, ancien sénateur de l'arrondissement de Huy-Waremme et ancien sénateur provincial de Liège.

De Senaat heeft met groot leedwezen kennis gekregen van het overlijden van de heer Jules Roland, gewezen senator voor het arrondissement Bergen-Zinnik en van de heer Georges Housiaux, gewezen senator voor het arrondissement Hoei-Borgworm en gewezen provinciaal senator voor Luik.

Votre Président a adressé les condoléances de l'assemblée à la famille de nos regrettés anciens collègues.

Uw Voorzitter heeft aan de familie van onze betreurde gewezen medeleden het rouwbeklag van de vergadering betuigd.

REVISION DE LA CONSTITUTION

HERZIENING VAN DE GRONDWET

REVISION DE L'ARTICLE 17 DE LA CONSTITUTION A L'EXCEPTION DES MOTS « L'ENSEIGNEMENT EST LIBRE; TOUTE MESURE PREVENTIVE EST INTERDITE »

REVISION DE L'ARTICLE 59bis DE LA CONSTITUTION

REVISION DE L'ARTICLE 107ter DE LA CONSTITUTION

Vote sur la demande de renvoi en commission de l'article 107ter

Reprise de la discussion générale

HERZIENING VAN ARTIKEL 17 VAN DE GRONDWET MET UITZONDERING VAN DE WOORDEN « HET ONDERWIJS IS VRIJ; ELKE PREVENTIEVE MAATREGEEL IS VERBODEN »

HERZIENING VAN ARTIKEL 59bis VAN DE GRONDWET

HERZIENING VAN ARTIKEL 107ter VAN DE GRONDWET

Stemming over het verzoek tot terugverwijzing naar de commissie van artikel 107ter

Hervatting van de algemene beraadslaging

De Voorzitter. — Dames en heren, zoals vanmorgen werd afgesproken, gaan wij nu onmiddellijk over tot de stemming over het verzoek van mevrouw Delruelle tot terugverwijzing naar de commissie van het voorstel tot herziening van artikel 107ter van de Grondwet.

Comme convenu ce matin, nous allons procéder immédiatement au vote sur la demande de renvoi en commission de la proposition de révision de l'article 107ter de la Constitution, formulée par Mme Delruelle.

— Er wordt tot naamstemming overgegaan.

Il est procédé au vote nominatif.

138 leden zijn aanwezig.

138 membres sont présents.

107 stemmen neen.

107 votent non.

31 stemmen ja.

31 votent oui.

Derhalve is het verzoek tot terugverwijzing niet aangenomen.

En conséquence, la demande de renvoi n'est pas adoptée.

Ont voté non :

Neen hebben gestemd :

MM. Adriaenssens, Aerts, Antoine, Appeltans, Arts, Baert, Bayenet, Blanpain, Mme Blomme, MM. Bock, Bockstael, Borin, Borremans, Bouchat, Bourgeois, Capoen, Cardoen, Cerexhe, Claeys, Collignon, Mme Coorens, MM. Crucke, Dalem, De Belder, De Beul, De Bondt, De Bremaeker, De Cooman, Delloy, De Loor, Deneir, Deprez, de Seny, De Seranno, de Wasseige, Deworme, Mme D'Hondt-Van Opdenbosch, MM. Didden, Donnay, Egelmeers, Eicher, Erdman, Flagothier, Garcia, A. Geens, G. Geens, Gevenois, Ghesquière, Gijs, Grosjean, Guillaume, Mme Hanquet, MM. Hansenne, Henneuse, Hismans, Hofman, Holsbeke, Hotyat, Kenzeler, Knuts, Lafosse, Lallemand, Langendries, Larcier, Jan Leclercq, Leemans, Mme Lieten-Croes, MM. Luyten, Mainil, Matthys, Meyntjens, Minet, Moens, Moureaux, Op 't Eynde, Ottenbourg, Mme Panneels-Van Baelen, MM. Paque, Pataer, Pécriaux, Peeters, Pinoie, Pouillet, Prieëls, Schellens, Seeuws, Spitaels, Mme Staels-Dompas, MM. Suykerbuyk, Swinnen, Taminiaux, Toussaint, Mme Truffaut, MM. Vandekerckhove, Vanderborght, Van Eetvelt, Vanhaverbeke, Van Hooland, Vanlerberghe, Vannieuwenhuyze, Van Rompuy, Vanroy, Verhaegen, Verschueren, Weyts, Wyninckx et Kelchtermans,

Ont voté oui :

Ja hebben gestemd :

Mme Aelvoet, MM. Anthuenis, Aubecq, Bascour, Boël, Bosmans, De Backer, Declerck, Mme Delruelle-Ghobert, MM. Désir, Desmedt, Dierickx, Dillen, Duquesne, Gryp, Mme Harnie, MM. Hasquin, Henrion, Mme Herman-Michielsens, M. Janzegers, Mme Mayence-Goossens, M. Monfils, Mme Nélis, MM. Pede, Petitjean, Sprockeels, Vaes, Van Aperen, Van den Broeck, Vandenhaute et Vandermarliere.

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, gezien de uitslag van de stemming hadden wij nu graag het antwoord van de regering gekregen op de talrijke vragen van de rapporteur. Laat ten minste recht geschieden voor de aanwezigen en laat de ministers nu antwoorden opdat we beter geïnformeerd zijn voor de aanvang van de besprekingen.

De Voorzitter. — Het woord is aan Vice-Eerste minister Dehaene.

De heer Dehaene, Vice-Eerste minister en minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen. — Mijnheer de Voorzitter, het lijkt me aangewezen dat de regering antwoordt in de algemene bespreking, derwijze dat de Senaat over het antwoord beschikt nog vóór de bespreking van de artikelen wordt aangevat.

M. le Président. — La parole est à Mme Delruelle.

Mme Delruelle-Ghobert. — Monsieur le Président, je voudrais, au début de cette intervention, déplorer ce qui vient de se passer et attirer l'attention des membres de la majorité sur l'importance de ce que nous votons et discutons en ce moment, à savoir la réforme de l'Etat et, plus particulièrement, les modifications à intervenir au niveau de notre charte fondamentale.

Je trouve déplorable que, pour des raisons de calendrier, on n'ait pas pris la peine de retourner en commission afin de répondre aux questions pertinentes que le rapporteur a posées ce matin.

Je trouve assez désinvolte de la part du Vice-Premier ministre de dire qu'il répondra au moment de la discussion de l'article 107ter. J'estime que ce qui a été soulevé ce matin mérite de figurer au rapport, rapport qui est une des pièces maîtresses de l'interprétation des textes que nous votons actuellement.

Ainsi que je viens de le dire, nos chambres législatives sont actuellement investies d'une responsabilité et d'un pouvoir tout particulier : elles sont constituantes. En ouvrant les travaux de la commission des Réformes institutionnelles, le Président du Sénat a tenu à rappeler cette responsabilité et à souligner que nous faisons œuvre historique. L'expression n'est pas trop forte. En un peu plus de 150 ans d'existence, notre pays n'a connu que quatre révisions constitutionnelles : en 1893, 1920-1921, 1970-1971 et 1980-1981.

C'est fort peu, mais c'est fort heureux. L'ancien ministre Wigny, dans son cours de *Droit constitutionnel*, écrit : « Il faut procéder avec prudence aux révisions constitutionnelles de manière à maintenir la stabilité de l'ordre juridique et politique. De ce principe de sagesse pratique, on peut déduire trois conséquences », dit Wigny :

« 1. D'abord, il ne faut recourir à la révision qu'en cas de nécessité et ne pas se hâter. Une révision opérée dans l'indifférence de l'opinion publique risque d'être factice et inefficace.

2. Ensuite, il faut préférer les révisions limitées aux révisions complètes ; un aménagement est préférable à une reconstruction totale.

3. Enfin, les procédures spéciales de révision doivent être lourdes pour décourager l'improvisation. Une objection fréquemment faite est que la révision devrait être plus rapide, immédiate. « Cette conception ... » — c'est toujours le constitutionnaliste Wigny qui parle — « ... se fonde sur une erreur. Une révision n'est pas un simple acte juridique établissant des règles auxquelles le peuple se soumet ultérieurement. C'est aussi un acte psychologique. En ne respectant pas ces délais, en manquant de prudence, on risque de figer, dans un texte constitutionnel, des solutions provisoires et fragiles. »

M'inspirant des sages réflexions de Pierre Wigny, j'espérais donc que les projets de révision constitutionnelle déposés par le gouvernement seraient empreints de cette cohérence si nécessaire à la stabilité juridique et politique, et que leur discussion approfondie se déroulerait dans un climat de prudente lenteur.

Dois-je dire que nous sommes loin de compte en la matière ! Nous venons de vivre cette expérience. D'abord, voyons ce qu'il en est de la cohérence de la méthode de travail adoptée.

Dans l'exposé des motifs de son projet de déclaration de révision de la Constitution, le gouvernement précédent avait fait la profession de foi suivante : une réforme efficace et cohérente des institutions, susceptible d'accorder aux Communautés et aux Régions une autonomie réelle dans le cadre de l'Etat belge qui reste uni sur le plan politique, économique et monétaire, nécessite que la Constitution puisse être révisée.

Il faut aussi que plusieurs articles de la Constitution puissent être déclarés soumis à révision afin de ne pas porter atteinte à la cohérence du régime constitutionnel et d'éviter que ne surgissent ultérieurement de délicats problèmes d'interprétation, qui seraient la conséquence de réformes trop fragmentaires.

Or, la méthode de travail utilisée ne sera certainement pas de nature à éviter ces délicats problèmes d'interprétation qui, demain, ne manqueront pas de surgir. Le fait est d'autant plus regrettable que, même si l'article 17 de la Constitution est, jusqu'à ce jour, resté inchangé depuis 1831, il n'empêche que l'interprétation de ce texte a provoqué de nombreux conflits ayant eu d'importantes répercussions sur la vie politique de notre pays.

C'est dire que tout ce qui touche, directement ou indirectement, à l'enseignement suscite, en Belgique, une sensibilité dont on ne trouve probablement pas d'équivalent dans un autre pays.

Dès lors, il eût été parfaitement logique de regrouper en un seul ensemble cohérent, déposé et discuté devant une seule des deux Chambres, toutes les dispositions ayant trait, directement ou indirectement, à l'enseignement.

Tel n'a pas été le cas et, comme l'ont déjà fait certains membres de mon groupe en commission, je continue à le déplorer.

De quelque manière qu'on le lise, il semble évident que l'article 108ter de la Constitution, lui aussi soumis à révision, concerne également l'enseignement et que, comme tel, sa discussion aurait dû être jointe, en commission du Sénat, à celle des articles 17, 59bis et 107ter.

Les explications du ministre des Réformes institutionnelles, disant que l'article 108ter concerne exclusivement l'organisation interne de la Région de Bruxelles-Capitale, et donc que sa discussion pouvait être entamée à la Chambre en toute indépendance des articles relatifs à la communautarisation de l'enseignement, ne nous ont pas convaincus.

De plus, n'est-il pas absurde que la Chambre examine la proposition de révision de l'article 115 de la Constitution relatif au financement des Régions, alors que notre assemblée est saisie au même moment de l'article relatif au financement des Communautés (article 59bis, § 6) ?

J'ai parlé de financement. J'ajouterai qu'à l'heure actuelle on ne nous fournit aucun chiffre, aucune donnée.

La loi contenant les dispositions y relatives ne nous est pas soumise, elle nous est annoncée. Il serait pour le moins paradoxal, après le vote de l'article 59bis, que le transfert effectif de l'enseignement ne puisse se faire, puisque la loi sur le financement de celui-ci n'aurait pas encore été votée ! Ceci prouve combien les dispositions constitutionnelles et la loi de financement qui les concerne sont étroitement liées et auraient dû nous être présentées conjointement.

Le comble de l'incohérence est atteint lorsqu'on attribue aux Communautés la compétence du *jus tractandi* alors qu'aucune proposition de révision de l'article 68 de la Constitution n'a été déposée !

J'arrête ici cette énumération. Les commentateurs de notre Constitution et ceux qui, demain, devront veiller au respect de ses dispositions découvriront ainsi, avec amusement ou avec effroi selon leur tempérament, que certains textes présentés à la Chambre ou non puissent leur origine et leurs justificatifs dans les travaux qui se sont déroulés au Sénat ... à propos d'autres articles !

Le procédé est suffisamment anormal pour qu'il m'apparaisse nécessaire, une fois de plus, d'en dénoncer le côté aberrant. On est fort loin des méthodes utilisées antérieurement, où l'efficacité du travail parlementaire semblait, bien davantage que maintenant, guidée par une saine logique.

Pour ne prendre qu'un seul exemple, je rappellerai que, lors de la révision de 1970-1971, c'est l'ensemble des textes constitutionnels qui avaient, en un seul bloc, été déposés au Sénat, tandis que la Chambre s'activait à la confection des importants projets de loi ordinaires relatifs à la décentralisation et à la programmation économiques.

Cette manière de procéder était assurément plus cohérente que celle qui nous est imposée aujourd'hui. Et le constituant de 1970 avait encore voulu renforcer cette cohérence puisque les présidents des assemblées s'étaient accordés sur l'utilité de créer une « commission consultative mixte » chargée d'assurer une meilleure coordination entre le Sénat et la Chambre.

Emmanuel Mounier disait : « La plus grande vertu politique est de ne pas perdre le sens des ensembles. » Force est de constater qu'aujourd'hui cette vertu est bien oubliée du gouvernement qui pratique, avec autant d'inconscience que d'allégresse, l'art de la fragmentation.

Mais ce n'est pas le seul grief que je souhaite exprimer. Outre le manque de cohérence apporté à cette œuvre dite historique, je voudrais également dénoncer la hâte et la précipitation dans laquelle celle-ci s'amorce. Est-ce bien sérieux ?

Déjà, lors de la discussion du projet de révision, le 31 octobre 1987, notre collègue Robert Henrion disait, du haut de cette tribune, « la réforme de 1980, si souvent évoquée, a dû être mise au point précipitamment en raison d'un agenda contraignant ; c'était une mauvaise méthode ».

L'avis de Robert Henrion est, vous le constatez, en parfaite concordance avec l'opinion du professeur Wiginy, que j'ai rap-

pelé en début d'exposé. D'autres mises en garde contre la hâte et la précipitation ont été adressées au gouvernement. Laissez-moi vous rappeler ce qu'écrivaient au formateur, le 5 avril dernier, les porte-parole du groupe Coudenberg, dont les réflexions sur l'avenir institutionnel de la Belgique, ont été largement répercutées dans l'opinion publique par les divers médias :

« Il nous paraît opportun d'insister, en termes non équivoques, sur l'importance que nous attachons à ce que la prochaine révision constitutionnelle soit préparée avec soin, méthode et objectivité... La population ne comprendrait pas qu'après avoir connu deux réformes importantes de l'Etat en vingt ans, la réforme prévue ne fasse pas l'objet d'une réflexion globale en profondeur. Au lieu d'improviser une nouvelle réforme de l'Etat et de risquer un échec dangereux pour le pays et ses Régions, il faut organiser une large concertation et un débat démocratique. »

Cette mise en garde m'amène à deux réflexions relatives, d'une part, à l'improvisation, d'autre part, à l'organisation d'une large concertation.

Improvisés et préparés dans la hâte, nos projets de révision constitutionnelle le furent assurément. La rédaction de certains textes proposés et soumis à nos délibérations en est une preuve éclatante.

Je ne prendrai pour exemple que l'article 107, dont nous avons débattu ce matin. Je n'interviendrai pas sur le fond de cet article, mais je dois cependant vous dire que son libellé initial a dû, après une longue discussion à prédominance technique plus qu'idéologique, être presque intégralement réécrit en commission, tant sa rédaction initiale révélait l'impréparation et l'imprécision.

A quoi a-t-on assisté en fin de matinée, lors de l'intervention d'un des rapporteurs, notre estimé collègue M. Lallemand, à propos de cet article ? Outre le rapport très correct des débats en commission, ce dernier s'est livré à des réflexions, des interrogations, des sollicitations de réexamen. Il a formulé des objections quant aux motifs avancés par le gouvernement et posé des questions précises et pertinentes au ministre. Cela illustre, oh combien ! que les travaux en commission n'ont pas été suffisamment approfondis et explicités pour que nous puissions nous former une idée précise, nous forger une conviction au sujet de cette modification constitutionnelle fondamentale.

Dans le même ordre d'idées, je m'interroge sur la question de savoir s'il n'aurait pas été plus sage de consulter le Conseil d'Etat, question d'ailleurs soulevée en commission. Certes, je n'ignore pas l'état de la doctrine et de la jurisprudence, tout autant que la force de la tradition, qui semblent répondre à cette question par la négative.

Cependant, je pense que nous ne devrions pas négliger systématiquement l'avis émis par le Conseil d'Etat lui-même, section de législation, chambres réunies, répondant en 1979 au Président du Sénat à propos d'une demande d'avis concernant une proposition de révision de certains textes constitutionnels, je cite l'avis : « Des considérations qui précèdent, il faut conclure que les « projets (et) propositions de loi » visés par l'article 2 des lois coordonnées sur le Conseil d'Etat ne comprennent pas les propositions de révision et que la compétence du Conseil d'Etat ne s'étend pas à ces propositions. »

« Cette conclusion n'implique pas qu'en raison de leur nature même, les propositions de révision ne seraient pas susceptibles de faire l'objet d'un avis du Conseil d'Etat, section de législation, se prononçant dans les limites de sa mission ordinaire. »

En effet, une proposition de révision peut soulever des problèmes d'ordre juridique. Le texte soumis pour avis peut même susciter des questions relatives au respect, par le pouvoir constituant, de normes qui lient celui-ci. Il pourrait se présenter des questions ayant trait à la conformité d'une proposition de révision à des obligations internationales de la Belgique, par exemple, celles qui découlent de la Convention européenne des droits de l'homme. Le Conseil d'Etat, section de législation, resterait également dans les limites de sa mission en examinant

si des propositions de révision expriment adéquatement la volonté de leurs auteurs ou en vérifiant si un ensemble de propositions forme un tout cohérent.»

Cette demande de consultation du Conseil d'Etat a été faite au début des travaux de la commission, comme je l'ai rappelé tout à l'heure; elle fut balayée rapidement par le Vice-Premier ministre, à tort nous semble-t-il, car cette consultation aurait été à nos yeux extrêmement utile, voire indispensable.

La raison invoquée pour rejeter cette demande de consultation fut le respect de la tradition, je vous l'entends encore dire, monsieur le Vice-Premier ministre. Le véritable motif est évidemment ailleurs et l'on se doute qu'il réside bien davantage dans la nécessité et dans la volonté manifestée par le Premier ministre d'imposer et de faire respecter un calendrier anormalement forcé des travaux parlementaires, pour réaliser un programme démesurément ambitieux.

J'ai pourtant la conviction qu'une consultation du Conseil d'Etat, au stade actuel, aurait été de nature à faciliter la tâche ultérieure du gouvernement: les avis du Conseil d'Etat, derrière lesquels le Premier ministre Martens s'est si souvent retranché, auraient permis une bien meilleure préparation des importants projets de loi ordinaires que le gouvernement devra bientôt nous présenter, en exécution des nouvelles dispositions constitutionnelles, projets qui, eux, n'échapperont pas à l'examen critique du Conseil d'Etat.

Ma demande de ce matin, ainsi que celle de ma collègue, concernant le report des travaux de notre assemblée dans l'attente de l'avis du Conseil d'Etat sur le projet de loi relatif aux communes à facilités, était motivée par cette préoccupation.

Donc, cette impréparation, cette hâte que je dénonce, apparaît comme suspecte: elle démontre que les accords politiques de la présente coalition sont extrêmement fragiles et que chaque jour qui passe est une menace et une crainte supplémentaires de voir remis en cause les fragiles équilibres si péniblement négociés. D'où cette nécessité d'agir avec précipitation et de manière approximative plutôt qu'avec sérieux et de manière rigoureuse.

C'est ce même besoin de précipitation qui fait probablement — et j'en arrive à ma deuxième réflexion — que la recherche d'une large concertation, toujours nécessaire lorsqu'il s'agit de matières à forte connotation émotionnelle, a fait défaut en l'espèce.

Cette large concertation, le groupe PRL y était pourtant favorable dès le départ. Lors de la première séance de commission, j'ai tenu à rappeler, non seulement à l'ensemble des commissaires, mais également aux ministres présents en séance, que les familles libérales et sociales-chrétiennes avaient dès octobre 1987, pris l'initiative d'un accord en matière de communautarisation de l'enseignement, accord auquel les partis socialistes avaient été invités à s'associer, eux aussi, et dont l'essentiel tenait en deux points:

1° Les parties signataires s'engageaient à inscrire dans la Constitution les garanties prévues par les articles 17 et 107ter préalablement à la révision de l'article 59bis;

2° Il était prévu que les projets de modification des articles 17, 59bis et 107ter seraient définis de commun accord entre tous les partis signataires, en ce compris les partis socialistes invités à souscrire à cet engagement.

La volonté de concertation prônée par les libéraux a fait long feu. Reniant complètement l'esprit du Pacte scolaire de 1959, établi sur base d'un très large consensus associant l'ensemble des formations politiques traditionnelles du pays et nécessitant que semblable consensus soit à nouveau réalisé pour toute modification à y apporter, reniant donc cet esprit pacificateur, les partis de l'actuelle coalition ont cru devoir établir les nouveaux équilibres en matière d'enseignement dans une intimité suspecte dont les libéraux furent tenus éloignés.

Il aura fallu que, systématiquement, à chaque réunion de la commission de révision de la Constitution, ma collègue Lucienne Herman ou moi-même rappelions cet accord, rappel qui sous-entend tout simplement une question de loyauté, de

respect de la parole donnée par les partis signataires du pacte d'octobre 1987, pour qu'enfin, fort tardivement, les présidents des partis libéraux soient conviés à rencontrer le Premier ministre et les ministres de l'Education nationale, alors que les travaux en commission sénatoriale étaient terminés.

Bel exemple de concertation purement formelle d'où toute volonté politique réelle de négociation est manifestement absente!

Messieurs du PSC-CVP et du PS-SP, vous aurez donc ainsi concocté entre vous une révision fondamentale de nos structures d'enseignement. Grande responsabilité que la vôtre! L'enseignement est une des clefs de voûte de notre société et il n'est pas exagéré de dire qu'il conditionne pratiquement toute la vie de l'individu, que ce soit sur les plans intellectuel, psychologique, matériel ou social. Toutes les statistiques sont formelles: pas d'emploi sans qualification; et les chiffres de l'ONem révèlent douloureusement que le taux et la durée du chômage sont d'autant plus importants que la scolarité est faible.

Dans l'Europe ouverte de 1992, la chance qu'auront nos jeunes d'obtenir des qualifications opérationnelles sur le marché européen de l'emploi sera essentiellement dépendante de la qualité et de la compétitivité que présentera, par rapport aux États voisins, l'enseignement que nous aurons été capables de dispenser à notre jeunesse.

Cet enseignement, dans quelques mois, sera donc communautarisé. Encore que nous, libéraux, trouvions logique que l'enseignement, tout comme la culture d'ailleurs, soit aussi proche que possible du citoyen et fasse, dès lors, l'objet d'une large décentralisation, nous n'étions pas demandeurs en matière de communautarisation. Pour nous, l'essentiel est ailleurs. Ce qu'il faut préserver, en priorité, c'est la qualité de notre enseignement et ce, à tous les échelons, depuis le maternel jusqu'aux licences et doctorats post-universitaires.

Il apparaît clairement que cette qualité est la résultante de deux facteurs: l'importance des moyens financiers consentis, d'une part, et le climat de sérénité dans lequel l'enseignement est dispensé, d'autre part.

Or, que nous propose-t-on présentement? D'adopter de nouvelles structures dans des conditions telles que sont mis à sac les équilibres financiers et démantelés les équilibres idéologiques qui, les uns et les autres, avaient depuis près de trente ans, été assurés de manière très satisfaisante par le Pacte scolaire.

Nos inquiétudes et nos craintes à cet égard étaient malheureusement fondées et ce n'est certes pas la parodie de concertation à laquelle les présidents des partis libéraux ont été conviés, et dont on connaît le résultat négatif, qui nous apaisera et nous rassurera.

Les libéraux ont été invités, par le gouvernement et les présidents de parti de la majorité, à faire part de leur point de vue en la matière, un point de vue dont on nous disait qu'il pourrait éventuellement être pris en considération. Mais nous ne nous faisons évidemment pas beaucoup d'illusion, monsieur le ministre, d'abord, parce que les travaux en commission sénatoriale étaient déjà entièrement terminés et n'avaient nullement tenu compte de nos revendications; ensuite, parce que, de toute évidence, votre invitation était loin de répondre à un élan du cœur. Vous vous êtes comporté comme ces gens que l'on côtoie depuis si longtemps qu'ils finissent par se sentir obligés de vous inviter chez eux pour éviter d'apparaître mesquins, mais en espérant toutefois qu'on déchire leur invitation ou en laissant ouvertement entendre que, de toute façon, il n'y aura rien à manger ni à boire, rien à se mettre sous la dent.

Notre revendication était claire: le respect du Pacte scolaire, tout le Pacte scolaire, mais aussi l'esprit du Pacte scolaire, celui-là même qui, depuis trente ans, dans ce pays, a fait régner la paix scolaire en créant un réel climat de sérénité, gage indispensable d'un enseignement de qualité.

La démarche suivie aujourd'hui est, en fait, à l'opposé de celle des signataires du pacte de 1959. En effet, ce dernier constitue un texte précis quant au fond, sanctionné par un accord politique associant l'ensemble du monde politique belge,

partiellement traduit en lois, et dont la commission nationale du Pacte scolaire était le garant.

Aujourd'hui, par contre, on nous propose un accord flou, imprécis quant au fond et quant à son financement, un accord dont certaines garanties sont absentes ou en retrait par rapport à 1959, un accord qu'on nous demande de considérer comme satisfaisant sous prétexte que les garanties seront maintenant sanctionnées par un prescrit constitutionnel et que la Cour d'arbitrage veillera à en assurer le respect.

Mais où donc est restée la garantie politique qui était pourtant la pierre de base de l'accord de 1959, celle sur laquelle tout l'édifice avait été construit? Absente, balayée d'un revers de main, cette garantie politique! Demain, l'enseignement sera lié au pouvoir d'appréciation de chaque Conseil de Communauté, simplement parce que l'actuelle coalition, dans sa hâte à mettre en œuvre son programme ambitieux, mais néfaste, a oublié qu'il y a trente ans, ce sont précisément les excès de la règle majoritaire qui avaient amené tous les présidents de parti à signer ce Pacte scolaire dans lequel ils définissaient des règles de base précises qui ne pourraient être modifiées qu'avec l'exigence d'un large consensus.

Nos inquiétudes, nos craintes sont donc bien justifiées. C'est pourquoi nous rejetons les propositions de révision de la Constitution qui nous sont faites. Nous les rejetons pour des raisons techniques, mais aussi pour des raisons politiques. Mes collègues et membres de mon groupe les énonceront et les détailleront dans la suite de ce débat.

En conclusion, je voudrais dire que les libéraux entendent rester fidèles à leur conception initiale en matière de communautarisation de l'enseignement: le prix à payer par l'enseignement francophone ne pouvait être une double duperie politique et budgétaire et, pour cette raison, quatre préalables étaient indispensables:

— Des garanties financières pour l'enseignement francophone que nous attendons toujours à l'heure actuelle;

— La fusion des Conseils et Exécutifs de la Région wallonne et de la Communauté française, pour une gestion plus cohérente et un meilleur fonctionnement de nos institutions;

— La conclusion d'un Pacte scolaire adapté par Communauté. Aucune garantie ne nous est donnée aujourd'hui à ce sujet;

— Le maintien de la neutralité de l'enseignement des pouvoirs publics, de tous les pouvoirs publics, y compris l'enseignement dispensé par les provinces et les communes.

C'est avec ces garanties-là que nous estimions que l'enseignement pouvait, au niveau de notre Communauté, être un projet porteur d'avenir. Les propositions de révision constitutionnelle du gouvernement ne répondent en rien à notre attente. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, voorafgaand aan deze algemene bespreking heb ik reeds gewezen op de onzinnige methode die erin bestaat grondwetsartikelen te wijzigen, zonder de wetten die uitvoering moeten geven aan die gewijzigde teksten, in ontwerpvorm te kennen. Het is weliswaar niet verplicht advies over voorstellen tot wijziging van grondwetsartikelen te vragen, maar het zou vanwege de regering de uiting zijn geweest van een reële bekommernis over het functioneren van de instellingen en een bewijs van respect voor de fundamentele wet om dit advies hoe dan ook in te winnen. De Raad van State zou zich trouwens niet aan een advies hebben onttrokken. Mevrouw Delruelle heeft zoëven de Raad van State hierover geciteerd.

Betreffende het uit te werken regime — namelijk de vergrening — opgenomen in paragraaf 4, tweede lid, eerste streepje

van artikel 59bis van de Grondwet, wordt volgende bepaling toegevoegd: « Voor deze gemeenten kan in de bepalingen betreffende het gebruik van de talen voor de aangelegenheden bedoeld in paragraaf 3 geen verandering worden aangebracht dan bij een wet aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, bepaalde meerderheid »; dit wil zeggen, een tweederde meerderheid en een meerderheid in elke taalgroep. De Raad van State zal waarschijnlijk een negatief advies geven over het voorschrijven van de bijzondere meerderheid in taalgrensgemeenten wegens ongrondwettelijkheid. Dit maakt duidelijk dat, indien de regering na zo een advies haar voornemen wijzigt — dit zal na wat de regering vandaag al gedaan heeft, *wishful thinking* zijn — de wijziging van de Grondwet geen zin heeft.

Nu maken de teksten van de te wijzigen artikelen 17, 59bis en 107ter een geheel uit, essentieel door de problematiek van de onderwijsmaterie die over die drie artikelen verspreid is. Hoe dan ook — de bewijzen zijn er — dit wordt één debat en het is onzinnig dit nu aan te vatten. Noem het institutionele katten in communautaire zakken, of andersom, keurig is het niet. De bespreking maakt ons medeplichtig aan het afleggen van elke parlementaire waardigheid. Aan sommigen die zo triomfantelijk beweren dat de huidige regering geen bijzondere machten vraagt, zeg ik dat zij zich deze zonder slag of stoot in de besprekingen van Hertoginnedal heeft toegeëigend. Ze zal nu, gehuld in de ongenaakbaarheid van haar grote meerderheid — in sommige teksten spreekt men van consensus —, deze debatten zonder enige beroering ondergaan en voor een vlugge afhandeling van haar plannen de karwats hanteren, omdat er politieke vervaltermijnen op komst zijn.

Zo is het evenmin te motiveren dat in de commissie tot drie maal toe mijn oproep werd afgewezen om de Schoolpactcommissie te laten vergaderen alvorens de bespreking van artikel 17 aan te vatten, waarin de garanties, die de afspraken van het Schoolpact moeten vervangen, zullen worden ingeschreven. Wie kon beter evalueren of alle elementen ter waarborging van de vrijheid van onderwijs en de gelijke behandeling ter zake in artikel 17 worden overgenomen dan de opvolgers van de onder-tekenaars van het Schoolpact, die gedurende 30 jaar de schoolvrede hebben in stand gehouden — geen gemakkelijke opgave in een land zoals België?

Professor Aelen beweert dat het domein waar de levensbeschouwelijke tegenstellingen traditioneel zich het sterkst laten gevoelen, het onderwijs is. Na de koningskwesie en tot in 1958 het Schoolpact tot stand kwam, was het de belangrijkste conflictbodem van de Belgische samenleving.

Het Schoolpact waarborgt het principe van de vrije schoolkeuze voor de ouders door de uitbouw van het rijksonderwijs én het vrij onderwijs financieel mogelijk te maken, met als resultaat een groeiende democratisering van het onderwijs en een belangrijke verhoging van de staatsuitgaven voor onderwijs. Deze belangrijke verhoging was natuurlijk geen doel op zichzelf, maar de Belgische samenleving heeft ze gedurende 30 jaar willen dragen omdat aldus een einde werd gemaakt aan decennia van conflicten.

In het boek « Zeven knelpunten en zeven jaar staatshervorming », waaruit ook de stelling van professor Aelen komt, geeft de heer Monard nog eens de reden waarom de overheveling van het onderwijs tijdens de grondwetsherziening van 1980 werd uitgesteld. « Het onderwijs bleef in feite nationaal door de vrees van de twee ideologische minderheidsgroepen voor minorisering », zegt hij.

Dat van de oorspronkelijke idee om Schoolpacten te sluiten op het niveau van de gemeenschappen alvorens de onderwijsmaterie over te hevelen, werd afgestapt, kan liggen aan de minder goede werking van de Schoolpactcommissie de vorige jaren, maar dit kan zeker niet de liberale fracties voor de voeten worden geworpen. De pogingen om de werking van de commissie onverkort in stand te houden zijn altijd van liberale zijde gekomen. Ook hebben de liberalen steeds een verzoenende

houding aangenomen. Wij hadden ermee ingestemd om de waarborgen ter vervanging in de Grondwet in te schrijven — onze voorzitter tekende trouwens met de voorzitters van de drie andere regeringspartijen ten tijde van Martens VI, op 29 oktober 1987 een brief ter zake —, op voorwaarde dat wij voorafgaand zouden worden betrokken bij het neerschrijven van deze garanties. Dit is echter niet gebeurd.

Tijdens de bespreking van de overheveling van de onderwijsbevoegdheden, worden inzake neutraliteit van het onderwijs in de memorie van toelichting en door de Vlaamse staatssecretaris voor onderwijs principes verdedigd die ingaan tegen de tekst van het Schoolpact.

Ik denk aan de verklaring van neutraliteit van 1963 na het incident-Larock, zoals de ouderen onder ons zich nog wel herinneren.

De liberalen, de mede-ondertekenaars van het Schoolpact, zijn nu door het mechanisme van de tweederde meerderheid uitgeschakeld, een tweederde meerderheid die pas kan worden bereikt door de stemmen van een partij die niet tot de ondertekenaars van het Schoolpact behoorde.

Het verhaalrecht voor het Arbitragehof is een magere troost voor een vennoot die uit een vennootschap werd gegooid. Daarom is het hard aangekomen dat onze vraag om bijeenroeping van de Schoolpactcommissie op een onhebbelijke wijze werd weggewuifd.

De regering is trouwens in deze houding buiten haar boekje gegaan. Zij heeft niet te oordelen over de opportuniteit om de Schoolpactcommissie bijeen te roepen. Zij is, zoals de minister van Onderwijs (F) terecht verklaarde, slechts de notaris van de Schoolpactcommissie. Zij moet de leden van de commissie bijeenroepen als daarom schriftelijk wordt verzocht door de voorzitter van een van de partijen die het pact hebben gesloten. Dat is gebeurd voor de besprekingen in de commissie werden aangevat. Waar eindigt echter de macht van een regering die beschikt over een tweederde meerderheid, een meerderheid die daarenboven zwijgend om haar gunsten dingt?

Het zal ons trouwens geen soelaas brengen dat het decreet over het oprichten van de Autonome Raad van het Gemeenschapsonderwijs in Vlaanderen, moet worden goedgekeurd met tweederde meerderheid, wat impliceert dat de «grootste partij in Vlaanderen» — ik moet geen namen noemen — dit decreet in al zijn termen zal moeten accepteren.

Wij zijn een pluralistische partij en bekommerd om het minoriseren door gelijk wel overwicht, in gelijk welke gemeenschap. Wij zullen in de volgende dagen, door het uitoefenen van ons amendementsrecht, trachten bijkomende waarborgen te verkrijgen. Dat zal echter wel een ijdele hoop zijn. Als men niet ingaat op goede raad van rechtscolleges, als men de rechtmatige vraag tot bijeenroeping van een commissie die met consensus is opgericht in de wind slaat, als men voorzitters van oppositiepartijen terug naar huis stuurt na een korte show en als men zegt dat het te laat is om de tekst nog te wijzigen nadat de commissie de gewijzigde artikelen reeds heeft goedgekeurd, zal men wel niet zwaar tillen aan voorstellen in openbare vergadering tot verbetering van de teksten.

De besprekingen over de artikelen 17, 59bis en 107ter hebben ons geleerd dat alles mag als men over de tweederde meerderheid beschikt. Straks zal men ook bij de uitvoering van de wetten deze bijzondere meerderheid herhaaldelijk uitdagen. Zij zij dus gewaarschuwd. Als ze op deze uitdaging ingaat, zal bijna alles vergrendeld zijn, ook die wetten waarvan zal blijken dat ze onze gemeenschap niet ten goede komen, dat wij ze ons financieel niet kunnen veroorloven of dat zij het bestaan zelf van de Staat in gevaar brengen. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Collignon.

M. Collignon. — Monsieur le Président, je voudrais préciser en quelques mots la position de mon parti au sujet des textes que nous devons examiner. D'autres membres de mon groupe interviendront également dans la discussion des trois articles

incriminés. Rassurez-vous: mon intervention ne risque pas d'entraîner une demande quelconque de renvoi en commission.

Le débat qui nous occupe aujourd'hui est important, je dirais même fondamental. En effet, il peut conditionner tout le futur de la communauté à laquelle nous appartenons, tout le futur de la société dans laquelle nous vivons. Les sociétés qui ne s'occupent pas de leur enseignement finissent par ne plus se développer. Se pencher sur ce problème, c'est avoir conscience de l'importance de notre rôle de législateur.

Le vote positif qui interviendra probablement à l'issue de ces débats concrétisera une situation qui existe déjà dans la réalité. En effet, nous avons déjà franchi un pas vers la communautarisation lorsque le département de l'Education nationale fut confié à deux ministres appartenant à des communautés différentes. En relisant les rapports, et plus précisément l'annexe relative à la neutralité, on peut constater que celle-ci est signée par M. Victor Larock, ministre de l'Education nationale, mais également par M. Renaat Van Elslande, ministre de la Culture et secrétaire d'Etat à l'Education nationale.

Depuis 1971, les conseils culturels nous engagent inévitablement dans cette communautarisation. Depuis lors, tous les gouvernements ont confié le département de l'Education nationale à deux ministres nationaux.

Si la situation n'a pas évolué plus rapidement, c'est probablement en raison du Pacte scolaire et de la loi de 1959, puisque la Constitution excluait tous les points relatifs à la paix scolaire.

Je voudrais dire à mes collègues libéraux combien le parti socialiste est attaché à celle-ci. La paix scolaire doit se perpétuer au sein de chaque communauté.

Les articles que nous allons voter prévoient des garanties pour les minorités, qu'elles soient idéologiques, philosophiques ou religieuses. C'est un élément important. Le respect des garanties fait partie de nos lois fondamentales.

Mme Delruelle a fait état de l'accord intervenu en octobre 1987. Peut-être s'agit-il d'une querelle de ménage... Je ne me prononcerai pas sur le respect ou le non-respect des accords. Nous, socialistes, avons participé à cette réunion, sans pour autant être associés à l'accord d'octobre 1987. Par ailleurs, sur le point de la neutralité, notre position n'a pas changé.

Au lendemain du vote des textes en discussion lorsque l'enseignement sera transféré aux communautés, il serait sans doute essentiel que les familles politiques puissent se rencontrer pour traduire à tout le moins dans un accord fondamental cette paix scolaire à laquelle nous sommes attachés. Au-delà des divergences — car je conçois que l'opposition puisse estimer que ces textes ne sont pas les meilleurs — et conformément à la volonté et à l'esprit de mon parti, je voudrais m'exprimer au nom de l'ensemble de la famille socialiste. Nous voulons réaliser la communautarisation de l'enseignement, une conséquence de la réforme de l'Etat, dans la paix et dans l'intérêt de nos enfants, de nos communautés respectives et de notre pays. (Applaudissements.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Swaelen.

De heer Swaelen. — Mijnheer de Voorzitter, in een inleiding tijdens deze algemene bespreking zal ik het standpunt van onze fractie vertolken. Tijdens de verdere debatten zullen onze collega's Suykerbuyk en Aerts namens de CVP-fractie nadere toelichtingen geven betreffende een aantal deelaspecten van deze belangrijke onderneming.

De overdracht van de integrale onderwijsbevoegdheid naar de Vlaamse en de Franstalige Gemeenschap geeft aanleiding tot de samenloop van 4 uitzonderlijke ontwikkelingen, die samen wellicht een van de belangrijkste keerpunten in onze nationale geschiedenis betekenen.

De cultuurautonomie, die fundamentele verzuchting van de Vlaamse Beweging, wordt nu verwezenlijkt door de algehele federalisering van de onderwijsbevoegdheden.

De waarborgen van het Schoolpact worden in de Grondwet opgenomen.

Deze waarborgen worden, via de oprichting van een grondwettelijk hof, ook individueel afdwingbaar gemaakt.

In Vlaanderen wordt een autonome raad voor het rijksonderwijs opgericht.

Door deze grondwetsherziening wordt de hele bevoegdheid inzake onderwijsbeleid overgedragen van de nationale overheid naar de Vlaamse en Franstalige Gemeenschappen.

Door deze integrale communautarisering of federalisering van het onderwijs wordt de cultuurautonomie eindelijk vervolledigd en verwezenlijkt.

Dit betekent niet alleen een ingrijpende wijziging in onze staatsordening en in de verhoudingen tussen Vlamingen en Franstaligen in ons land.

De Vlaamse christen-democraten zijn er altijd van overtuigd geweest dat de cultuurautonomie de hoeksteen moet vormen voor de inrichting van het nieuwe België.

Daarenboven is deze cultuurautonomie voor de Vlaamse beweging een beslissende en onomkeerbare stap in de culturele en sociale ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen. Dit is het gedeelte van de staatshervorming dat de Vlamingen het naast aan het hart ligt. Het spreekt niet alleen het verstand aan, maar het beroert de gemoederen van talrijke Vlamingen die vandaag een van hun diepste verzuchtingen in vervulling zien gaan.

Het onderwijs is de uitdrukking van de cultuuropvatting van een volk. Het vormt de basis voor de aanpassing van die cultuur aan de moderne maatschappij. Het is dan ook niet meer dan normaal dat een volksgemeenschap autonoom over haar eigen onderwijs kan beslissen.

De onstuitbare opgang naar cultuurautonomie die we vandaag verwezenlijken heeft lang geduurd en kende vele etappes. Er waren de veroveringen op taalgebied voor het onderwijs met de taalwetten van 1932 en 1963.

Reeds voor de tweede wereldoorlog heeft het studiecentrum voor de hervorming van de staat aangedrongen op cultuurautonomie. Na de wereldoorlog hernam het centrum-Harmel dit pleidooi. Er was vervolgens de splitsing van het departement van Nationale Opvoeding, vanaf 1965. Met de gedeeltelijke staatshervormingen van 1970 en 1980 werd de basis gelegd voor de cultuurautonomie en schoorvoetend ook voor de overdracht van onderwijsbevoegdheden.

Van bij haar stichting dringt de Christelijke Volkspartij aan op het verwezenlijken van deze grote doelstelling. In het Kerstprogramma van 1945 en in de daaropvolgende congresteksten werd steeds dezelfde doelstelling herhaald. Het Kerstprogramma vermeldt in dit verband: «De autonomie der culturen moet volledig zijn. Dat wil zeggen dat elk hunner geheel onafhankelijk van de andere alle geestelijke, materiële, financiële en institutionele middelen tot haar beschikking moet hebben.»

Deze rode draad loopt doorheen alle congresteksten van de CVP.

Ook tijdens het ideologische congres van 1986 werd beklemtoond dat «onderwijs bij uitstek samenhangt met de cultuur van een volk. Daarom zijn de christen-democraten voorstander van een daadwerkelijke communautarisering van het onderwijs en van een parallelle overdracht van en verantwoordelijkheid voor de financiële middelen. Uiteraard betekent dit dat binnen het gemeenschapsbeleid waarborgen inzake vrijheid van onderwijs en schoolvrede moeten ingebouwd worden.»

De communautarisering van 1970 was onvolledig, want zij werd door de hoeveelheid en de onvoldoende definiëring van de uitzonderingen uitgehold. De schrik dat in de Gemeenschappen bepaalde schoolnetten in de verdrukking zouden komen heeft de situatie «dat het onderwijs werd overgeheveld, behalve het onderwijs» in de hand gewerkt.

De CVP pleitte toen voor overheveling zonder uitzonderingen.

Zij was niet de oorzaak van het feit dat de communautarisering dode letter is gebleven. Gelukkig kan artikel 59bis, paragraaf 2, 2°, van de Grondwet nu duidelijk worden gedefinieerd. De uitzonderingen zijn minimaal en moeten ook restrictief worden geïnterpreteerd. Dit is de logica zelf.

De autonomie van de Gemeenschappen op onderwijsgebied moet volledig zijn.

Een levendig, moderner aangepast onderwijs kan maar ontstaan als het groeit uit de cultuur van een volk en aangepast is aan de socio-economische behoeften van dit volk. Het feit dat het onderwijslandschap nu reeds in beide Gemeenschappen sterk verschillend is, bewijst die noodzakelijkheid ten overvloede.

Als binnen de daaruit voortvloeiende maatregelen de dynamiek wordt bewaard, is ook dat een positieve consequentie van deze communautarisering.

Een tweede aspect van de voorgestelde maatregelen betreft het feit dat gedurende vele jaren belangrijke groepen in onze bevolking voorbehoud hebben gemaakt voor de communautarisering van het onderwijs. Dit voorbehoud vindt zijn oorsprong in de schoolstrijd die ons land gedurende zoveel jaren heeft gekend.

Eén van de mijlpalen in onze nationale geschiedenis was ongetwijfeld het Schoolpact van 1958.

Dit pact was in feite een vergelijk tot stand gekomen tussen de politieke partijen na een schoolstrijd die gedurende 80 jaar ons land heeft verdeeld en soms verscheurd.

Als gevolg van dit Schoolpact werden een aantal wettelijke beschikkingen getroffen in verband met de vrije schoolkeuze, de plicht van het rijk om een neutraal onderwijs in te richten, het recht op subsidiëring voor het gemeentelijk, provinciaal en vrij onderwijs, enzoverder.

Het Schoolpact bood een aantal waarborgen voor het behoud van de schoolvrede in ons land. Deze waarborgen zijn echter uiteindelijk gebaseerd op een louter politiek akkoord. Dit akkoord berust op een politiek evenwicht, maar ook op een evenwicht tussen gelovigen en vrijzinnigen, waarvan het relatief overwicht in één landsgedeelte wordt gecompenseerd door een relatief overwicht van de anderen in het andere landsgedeelte.

Het Schoolpact is essentieel een nationaal akkoord over het nationaal onderwijsbeleid. Sedert 1958 werd het steeds nageleefd, maar het is duidelijk dat de toestand in 1988 niet meer vergelijkbaar is met de toestand in 1958.

Met het verloop van de jaren is de geest van het Schoolpact vervaagd. Er zijn nieuwe partijen togetreden en in de Schoolpactcommissie worden de «oudstrijders» van 1958 steeds meer vervangen door nieuwe leden. Het blijkt trouwens dat de Schoolpactcommissie alleen goed kon functioneren in een periode van allocaties, en minder goed wanneer de economische situatie bezuinigingen en rationalisering allerhande vereiste.

De opgave bestond er dan ook in het voorbehoud tegen de federalisering van het onderwijs weg te nemen door de waarborgen van het Schoolpact over te nemen in de gefederaliseerde structuren van het land. De oplossing die werd gevonden en die ons ook vandaag wordt voorgesteld, bestaat erin, de essentiële waarborgen van de schoolvrede in artikel 17 van de Grondwet over te nemen.

De vrijheid van onderwijs komt nu reeds in dit artikel voor. Worden eraan toegevoegd: de waarborg van de keuzevrijheid van de ouders, de verplichting voor de Gemeenschap om neutraal onderwijs in te richten en de gelijke behandeling van alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen.

Het gelijkheidsbeginsel houdt in dat gelijken gelijk worden behandeld en ongelijken op ongelijke wijze, voor zover de enen van de anderen worden onderscheiden volgens objectieve, zinvolle criteria. Op een wijze die redelijk is in het licht van het nagestreefde doel.

Daarenboven wordt een uitermate belangrijk recht in de Grondwet ingeschreven, namelijk het recht op onderwijs met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden. De toegang tot het onderwijs is kosteloos tot het einde van de leerplicht.

We staan hier voor een uitermate belangrijke evolutie, waarbij een louter politiek akkoord tussen politieke partijen in zijn essentie wordt omgezet in onaantastbare grondwettelijke waarborgen en rechten.

Maar er is nog meer. De beginselen en waarborgen die thans in artikel 17 van de Grondwet worden opgenomen en die gedeeltelijk complementair zijn met de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet, worden nu afdwingbaar gemaakt voor een grondwettelijk hof. Alle belanghebbenden, dus ook de individuele burgers, kunnen zich rechtstreeks of onrechtstreeks voor een grondwettelijk hof beroepen op de rechten en vrijheden die hun door deze artikelen van de Grondwet worden gewaarborgd.

Hiermee doen we duidelijk nog een stap verder in de pacificatie van de geesten die reeds door het Schoolpact werd begonnen. Hiermee zou in principe ook een einde moeten worden gemaakt aan het laatste voorbehoud dat nog zou kunnen bestaan ten opzichte van de overdracht van de onderwijsbevoegdheden aan de Gemeenschappen.

Er is nog een andere belangrijke ontwikkeling, namelijk het eensgezind voornemen van de vier grote Vlaamse partijen om een autonome raad van het rijksonderwijs op te richten, zodra de Vlaamse Raad over de decretale bevoegdheid op dit domein zal beschikken.

Paragraaf 2 van artikel 17 van de Grondwet betekent dan ook de concretisering van de strijd die wij reeds jaren voeren voor de depolitisering van het beleid in het rijksonderwijs.

Het feit dat door die beschikking niet alleen de autonome raad van het rijksonderwijs, maar ook de decentralisering van de besluitvorming in het rijksonderwijs tot stand kan worden gebracht, is in onze ogen van het grootste belang.

Daardoor kan eindelijk een grotere pedagogische en intern schoolse bevoegdheid worden gegeven aan de onderwijzensen zelf die ijveren voor het rijksonderwijs.

De Christelijke Volkspartij voelt zich verantwoordelijk voor alle ouders, leerlingen en personeelsleden. Zij is ervan overtuigd dat door deze maatregelen het rijksonderwijs zijn dynamiek kan terugvinden en met gelijke middelen de kwaliteitsconcurrentie met de andere onderwijsnetten zal kunnen aangaan.

De bureaucratische bevoogding van dit onderwijs zal daarmee hopelijk tot het verleden behoren. Het beleid inzake autonomie, gevoerd in de vorige regeerperiode, kan in die zin worden bestendigd.

De minister van Onderwijs wordt op die manier ook bevrijd van zijn dubbele en vaak dubbelzinnige opdracht: tegelijk de hoeder zijn van alle onderwijsinstellingen en de exclusieve verantwoordelijkheid dragen voor het rijksonderwijs.

De samenloop van deze vier belangrijke ontwikkelingen plaatst ons land, en meer bepaald onze twee grote volksgemeenschappen, voor een compleet nieuwe uitdaging.

De grondwetsherziening betekent dan ook niet alleen een eindpunt in het lange streven van de Vlaamse Beweging naar de volledige cultuurautonomie, met inbegrip van het onderwijs. Deze grondwetsherziening schept ook een geheel nieuw klimaat en plaatst onze beide gemeenschappen voor de grote uitdaging van het eigen onderwijsbeleid in het perspectief van het jaar 2000.

Wij, Vlamingen, zullen nu onze eigen onderwijsproblemen moeten oplossen zonder inmenging van buitenuit, maar ook zonder enig uitwendig excuus voor de eigen tekortkomingen.

In de Vlaamse Raad en met medewerking van alle creatieve krachten die zich voor een toekomstgericht onderwijsbeleid willen inspannen, zullen wij nu een toekomstgericht, hoogwaardig en dynamisch onderwijsbeleid kunnen uittekenen.

Voor de Vlamingen heeft de communautarisering van het onderwijs een zeer speciale betekenis. Men zegt van ons dat wij pragmatisch en koel rationeel zijn, ook in onze benadering van de Belgische Staat. Welnu, ik kan u verzekeren dat de overdracht van het onderwijs aan de Vlaamse Gemeenschap voor de Vlamingen ook een zeer emotionele betekenis heeft. Met de huidige staatshervorming krijgt ons land een nieuw aanzicht, een aanzicht dat ons land ook voor de Vlamingen aantrekkelijker maakt.

Vele Vlamingen zijn sedert ettelijke jaren op zoek naar een vaderland om te beminnen. Met deze staatshervorming worden de kansen op harmonische samenwerking tussen Vlamingen en Franstaligen opnieuw vergroot. Het aldus ontworpen nieuwe België spreekt niet alleen ons verstand aan, maar ook ons hart. Wij hebben nu een vaderland om te beminnen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Wyninckx.

De heer Wyninckx. — Mijnheer de Voorzitter, mijn uiteenzetting in deze algemene beraadslaging zal niet al te lang zijn. Verschillende andere leden van onze fractie zullen verder uitweiden over de drie artikelen van de Grondwet die van de week aan de orde zijn.

De Belgische Grondwet wordt voor de vijfde maal herzien. De vorige drie herzieningen hadden plaats in de loop van de jongste twintig jaar; ons land is in beweging. De grondwetsherzieningen volgen mekaar op.

Reeds vroeger heeft de fractie van de Vlaamse socialisten erop gewezen dat de herwaardering van de parlementaire instellingen voor een deel de verantwoordelijkheid is van het Parlement zelf.

Vandaag kunnen wij als Parlement onze rol ten volle vervullen. In samenwerking met de regering moeten wij in de komende maanden en jaren ons land een nieuwe structuur bezorgen. Het Parlement zal in de komende maanden een zeer drukke agenda hebben; wij zullen moeten bewijzen dat wij vlug, efficiënt en beredeneerd kunnen werken.

Veel zal afhangen van de teksten die de regering ons voorlegt. Sommige van die teksten zijn niet efficiënt en duidelijk, misschien omdat ze vlug dienden te worden opgesteld. Wij willen de regering erop wijzen dat haar teksten weliswaar ruimte moeten scheppen voor een debat, maar geen ruimte voor palavers die vooral gaan over het herstellen van materiële vergissingen, tegenstrijdigheden of een verkeerde woordkeuze.

Wij zijn ervan overtuigd dat inzake de herziening van de Grondwet de oppositie-meerderheid-tegenstelling in enkele gevallen geen invloed zal hebben, omdat er een brede consensus bestaat inzake de oplossing van enkele communautaire knelpunten.

Thans treden wij op als grondwetgevende vergadering, een eerste stap naar de verdere staatshervorming. In ons voorstel van verklaring tot herziening van de Grondwet stelden wij toen reeds: niemand twijfelt eraan dat de staatshervorming na enkele jaren ervaring dringend moet worden verdergezet. Aan de bestaande instellingen moeten een aantal verbeteringen en wijzigingen worden aangebracht. De verwezenlijkte staatsstructuur is onbevredigend, de bevoegdheden zijn slecht verdeeld en de bevoegdheidspakketten van gemeenschappen en gewesten zijn dan nog gebrekkig afgebakend. De hervorming is trouwens op verschillende vlakken onafgewerkt gebleven. Wat de staatsvorming betreft, gaan wij uit van een aantal fundamentele doelstellingen: de burger dichter bij het bestuur brengen via een grotere doorzichtigheid en vereenvoudiging van het staatsapparaat; een duidelijke bevoegdheidsafbakening tussen de verschillende beslissingsniveaus; de staatsinstellingen op een efficiënte manier laten werken; het harmonisch samengaan van de eis van ruime autonomie voor de deelstaten en de noodzaak aan coördinatie op nationaal vlak.

Bij het investituurdebat wezen wij er reeds op dat wij deze doelstellingen ook in het regeerakkoord terugvinden. Zowel Kamer als Senaat buigen zich thans over de herziening van de Grondwet. De artikelen 17, 59bis en 107ter van de Grondwet,

die in onze vergadering aan de orde zijn, maken een essentieel onderdeel uit van de geplande staatshervorming.

De verdienstelijke staatshervorming van 1980 vertoonde toch enkele tekortkomingen, samen te vatten in twee vaststellingen; de wetten op de staatshervorming zijn geen toonbeeld van duidelijkheid, coherentie en doelmatigheid. In vergelijking met andere federale staten vallen de bevoegdheden en de daarbij horende financiële middelen voor de deelgebieden eerder mager uit.

Deze fundamentele vaststellingen vormen ongetwijfeld een voldoende motivatie om de staatshervorming, begonnen in 1970, voort te zetten. Ons land is de voorbije jaren in de greep geweest van de communautaire problematiek, de «koelkastpolitiek» heeft geen vruchten afgeworpen. De herziening van de Grondwet en van de bijzondere wet van 1980 op de hervorming van de instellingen moet dringend voor deze communautaire moeilijkheden een passende, maar vooral stabiele oplossing bieden. De regering heeft zich deze opdracht — naast de aanpak van de sociaal-economische problemen — als één van haar prioriteiten gesteld. De geplande hervormingen moeten de efficiëntie van het beleid verhogen, door het beleid beter te laten inspelen op de reële verschillen, die ook een verschillende aanpak vereisen.

Het overheidsbeleid zal doelmatig zijn, wanneer de indeling van de bevoegdheden tussen de centrale en regionale organen duidelijker en coherenter is. De oplossing van de communautaire problematiek zal door de huidige regering grondig worden aangepakt door: een voltooiing van de staatshervorming, een duidelijke en belangrijke overdracht van bevoegdheden, een nieuw financieringsmechanisme gesteund op eigen verantwoordelijkheid en op een doorzichtige en omkeerbare solidariteit, het betrekken van de Vlamingen in het beleid van het hoofdstedelijk gebied Brussel, beperkt tot 19 gemeenten, wordt maximaal gegarandeerd en het ongewijzigd blijven van de taalgrens en de taalwetgeving.

Eén van de belangrijkste overdrachten van bevoegdheid aan de gemeenschappen vormt het onderwijs. Het onderwijs zal op 1 januari 1989 worden overgedragen aan de gemeenschappen. De vrije keuze en de eigenheid van het officieel onderwijs worden in de Grondwet ingeschreven. Inbreuken hier tegen, alsmede tegen andere Schoolpactprincipes, zullen voortaan door iedere burger kunnen worden aangeklaagd, onder andere bij het Arbitragehof.

Deze principes uit het regeerakkoord dat wij onlangs goedkeurden, vinden wij terug in de artikelen die wij vandaag behandelen.

De wijziging van de artikelen 17, 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2 en 107ter van de Grondwet vormen in het kader van de communautarisering van het onderwijs een ondeelbaar geheel. Dit voorstel tot herziening is in een zeer korte tijdsspanne door de regering aan de Senaat voorgelegd. Verrassend is dit niet, gezien het als bijlage bij het regeerakkoord was gevoegd. Derhalve had eenieder van ons er al inzage van kunnen krijgen. De besprekingen in de commissie zijn constructief verlopen, een bewijs dat een samenwerking met het Parlement optimaal kan verlopen. Ik zei reeds tijdens het investituurdebat dat wij moeten streven naar verzorgd regerings- en wetgevend werk.

De thans besproken artikelen voldoen aan deze voorwaarden, wat de oppositie ook moge beweren. De grondwetsherziening en de wijziging van de bijzondere wetten van 8 en 9 augustus 1980, die door de regering gepland zijn, moeten een gevoelige verruiming van de bevoegdheden en een aanpassing van het financieringssysteem van de gemeenschappen en gewesten tot stand brengen. De regering wil de overdracht van het onderwijs aan de gemeenschappen realiseren vóór juli 1988.

Zoals in de verklarende nota bij het voorstel tot herziening van artikel 17 staat, vormt de wijziging van de artikelen 17, 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2 en 107ter, logisch en politiek één geheel. Door deze wijziging zullen de gemeenschappen in de toekomst een specifiek onderwijsbeleid kunnen uitwerken, aangepast aan de eigen situatie. De overdracht van het onderwijs aan de gemeenschappen zal een enorme uitbreiding van de

bevoegdheden meebrengen en in overeenstemming zijn met de reeds jaren ter zake bestaande verzuchtingen van de gemeenschappen.

De Vlaamse socialistenvormen leggen er de nadruk op dat, zoals het voorstel van de regering het bepaalt, de waarborgen van het Schoolpact in artikel 17 moeten worden ingeschreven. Op die manier worden het grondwettelijke waarborgen. Dat het geen zin heeft garanties in te schrijven als ze niet afdwingbaar zijn, is voor iedereen duidelijk. Vandaar de bevoegdheidsuitbreiding die het Arbitragehof wordt toegekend om wetten en decreten, die strijdig zijn met de in artikel 17 opgenomen beginselen, te vernietigen.

Wij willen even kort stilstaan bij de artikelen die gewijzigd worden. Op 24 oktober 1987, bij de verklaring tot herziening van de Grondwet, stelde ik namens mijn fractie: «Wij wensen op een concrete wijze mede te werken aan een grondwetsherziening, die de beginselen van het Schoolpact constitutionaliseert.»

De redactie van het nieuwe artikel 17 voldoet aan deze prealabele voorwaarde. Hoewel collega Seeuws straks nog uitgebreid bij artikel 17 zal stilstaan, willen we toch nog enige opmerkingen maken bij dit «spilartikel».

In het nieuwe artikel 17 staat: «De gemeenschap richt neutraal onderwijs in.» De notie «neutraliteit» wordt in de tekst verder omschreven. In de opvatting van dit artikel eerbiedigt een neutrale school elke filosofische, ideologische en godsdienstige opvatting van de ouders die er hun kinderen aan toevertrouwen.

Met andere woorden, de term neutraliteit gaat uit van de positieve erkenning en waardering van de verscheidenheid van meningen en houdingen en legt de nadruk op de gemeenschappelijke waarden. Het begrip neutraliteit is dus evolutief en houdt rekening met de ontwikkelingen in onze samenleving. De term neutraliteit, zoals bedoeld, kan dan ook onze goedkeuring wegdragen. Het is voor ons niet onbelangrijk te wijzen op de verklarende nota: «Dergelijk onderwijs wil de jongeren helpen en voorbereiden om in deze maatschappij binnen te treden met een persoonlijk aandeel en engagement. Slechts in deze geest zullen controversiële problemen behandeld worden.»

De omschrijving van de neutraliteit op een dergelijke wijze laat bovendien toe de accenten in de gemeenschappen verschillend te leggen.

Artikel 17, paragraaf 2, bepaalt dat de gemeenschap als inrichtende macht bevoegdheden kan overdragen aan een of meer autonome raden, mits dit gebeurt bij een decreet goedgekeurd door een tweederde meerderheid. Het is duidelijk dat de gemeenschappen verschillende wegen zullen bewandelen. In Vlaanderen zal de bevoegdheid aan de Autonome Raad voor het rijksonderwijs worden overgedragen. In Wallonië wil men de prerogatieven van de minister als inrichtende macht van het rijksonderwijs behouden. Als fractie staan wij achter de idee van de overdracht aan de Autonome Raad voor het rijksonderwijs. Wij hebben daar in vorige debatten al uitgebreid op gewezen. De autonomie van de gemeenschappen inzake onderwijs zal door deze bepaling verder worden uitgebouwd.

Als Vlaamse socialistenvormen hechten wij enorm belang aan paragraaf 3. Het is de omschrijving van het sociaal-cultureel recht op onderwijs. De democratisering van het onderwijs is steeds een van onze grootste bekommernissen geweest. Het is echter niet zo dat de grondwettelijke omschrijving een oplossing biedt voor de achteruitgang van de democratisering van het onderwijs. Alleen de actie op het veld kan deze democratisering bevorderen. Wij zijn het dan ook eens met de zin in de verklarende nota's: «Daarenboven moet alles in het werk gesteld worden om de reële toegang van jongeren, ongeacht de sociale status van de ouders, tot het voor hen geschikte onderwijs mogelijk te maken.»

De regering heeft ter zake, althans tot 1 januari 1989, belangrijke intenties laten blijken. Wij lezen immers in het regeerakkoord: «De regering hecht een prioritaire belang aan het recht van alle jongeren, ook en vooral van de sociaal-culturele zwakkeren, op aangepast kwaliteitsonderwijs.»

Wie betwijfelt inderdaad nog dat een stevige opleiding de belangrijkste hefboom voor de persoonlijke en sociale ontvoogding en voor de inschakeling in het beroepsleven is?

Met de omschrijving van het sociaal-cultureel recht op onderwijs wordt onze Grondwet ter zake een belangrijk instrument en wordt de modernisering van de Grondwet ingezet.

Het waarborgen van de kosteloosheid van het onderwijs in de Grondwet betekent ongetwijfeld een belangrijke hulp bij deze democratisering. In het Schoolpact was er sprake van de kosteloosheid van het basis- en secundair onderwijs. Dit veroorzaakt bij sommigen de vrees dat er toch schoolgeld zou kunnen worden gevraagd voor leerlingen die het secundair onderwijs nog volgen, maar niet meer leerplichtig zijn. Deze vrees lijkt ons niet gegrond. Er staat immers in de verklarende nota, pagina 4: «Reeds in 1958 stelde men de uitbreiding van de overheidsinstelling ter dekking van de studiekosten in het vooruitzicht, ook voor het secundair (zelfs post-sekundair onderwijs), echter in de mate van de financiële mogelijkheden. In die geest moet de voorgestelde bepaling begrepen worden.» Bovendien blijft de Schoolpactwet van kracht waarin de kosteloosheid van het secundair onderwijs is ingeschreven.

Tenslotte willen we nog even stilstaan bij paragraaf 4 van artikel 17, waarin de gelijkheid voor de wet of het decreet van alle leerlingen, studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen wordt ingeschreven. Deze bepaling is, zoals de andere, geïnspireerd op bepalingen uit het Schoolpact en meer bepaald op het Schoolpactprotocol van 4 april 1973.

De manier waarop het nu is geformuleerd, betekent een verruiming. Er is sprake van personeelsleden en onderwijsinstellingen en niet meer van leraren en scholen. Deze verruiming betekent dat het alle onderwijsniveaus dekt. Onderwijsinstellingen vallen ook de PMS-centra, overeenkomstig het Schoolpactprotocol. De internaten vallen buiten het toepassingsveld.

Ten tweede staat vandaag op de agenda de wijziging van artikel 59bis. De wijziging van artikel 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2, was in bijlage van het regeerakkoord opgenomen in de bewoordingen van het huidige regeeringsvoorstel. De wijziging van artikel 59bis bevat echter meer dan dit. Laten wij evenwel eerst kort stilstaan bij artikel 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2.

Als SP-fractie hebben wij reeds herhaaldelijk gepleit voor de communautarisering van het onderwijs en de oprichting in Vlaanderen van een autonome raad voor het rijksonderwijs. Het is hier niet de beste plaats om bij deze moeilijke problematiek te blijven stilstaan, maar het is toch een constant terugkerend politiek item geweest.

Artikel 17, nieuwe versie, komt tegemoet aan onze eis, alsmede de nieuwe tekst van artikel 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2.

De wijziging van artikel 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2, is onontbeerlijk om de communautarisering van het onderwijs formeel te verwezenlijken. In de verdere evolutie van onze instellingen naar een federale structuur wordt gestreefd naar homogene bevoegdheidsblokken. In het nieuwe artikel 59bis wordt de verruimde bevoegdheid inzake onderwijs overgedragen aan de gemeenschappen.

Het oude artikel 59bis, paragraaf 2, eerste lid, 2, luidde: «Het onderwijs, met uitsluiting van wat betrekking heeft op de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de schoolbevolkingsnormen.»

Dat dit een betuttelende overdracht was, lijdt geen twijfel. Van een echte onderwijsbevoegdheid was dus geen sprake. Artikel 59bis, paragraaf 2, hield zeer grote beperkingen in. In het nieuwe artikel gaat het onderwijs naar de gemeenschappen, met een drietal logische en noodzakelijke uitzonderingen, die nationaal blijven zoals de bepaling van het einde van de leerplicht, de gelijke waarde van de diploma's of eindgetuigschriften en de minimale voorwaarden voor het behalen van diploma's.

Deze nieuwe redactie kan op onze instemming rekenen. De gemeenschappen zullen op deze wijze ten volle in staat worden gesteld om een eigen onderwijsbeleid te voeren met voldoende waarborgen. Het ligt voor de hand dat de bevoegdheid van de

gemeenschappen inzake internationale samenwerking voortaan ook de onderwijsaangelegenheden insluit. Zij krijgen de bevoegdheid om ter zake verdragen te sluiten, mits zij voorafgaand de nationale regering informeren. Deze bepaling sluit volkomen aan bij de geplande communautarisering van het onderwijs.

In het voorstel over artikel 59bis worden ook nog de paragrafen 4, 4bis en 6 gewijzigd, die meer de staatsvorming in het algemeen betreffen. Deze wijzigingen zijn een logische consequentie van het regeerakkoord; ze waren echter niet in de bijlage van het regeerakkoord opgenomen. Ze zijn de eerste stappen in de richting van de definitieve hervorming van onze instellingen.

Deze bepalingen handelen onder meer over de gemeenten die aan een ander taalgebied palen en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin ze liggen, voorschrijft en over een nieuwe regeling voor de bicommunautaire aangelegenheden en de financiering van de gemeenschappen.

De gewijzigde bepalingen vormen een aanzet tot een oplossing voor de communautaire problematiek. Wij willen hier alleen nog wijzen op de bepaling van artikel 59bis, paragraaf 6, met betrekking tot het financieringsstelsel van de gemeenschappen. De financiering zal moeten worden geregeld door een wet goedgekeurd met een bijzondere meerderheid.

Uiteraard moet de autonomie van de gemeenschappen gepaard gaan met financiële verantwoordelijkheid voor de gemeenschappen. Wij zijn daar steeds voorstander van geweest. De financiële autonomie impliceert ook dat de gemeenschappen vrij zijn de aanwending van de hen aldus toegekende middelen te bepalen.

In het voorstel van de regering zijn de nodige overgangsbepalingen opgenomen waardoor de werking niet wordt onderbroken.

Tenslotte is er artikel 107ter, paragraaf 2, waarbij er enkele substantiële wijzigingen aan de regeling inzake het Arbitragehof worden aangebracht en dat moet leiden tot een wijziging in de uitvoeringswet van 28 juli 1983. Collega Erdman zal daar dieper op ingaan. De wijziging van artikel 107ter maakt één geheel uit met de bepalingen die de communautarisering van het onderwijs betreffen. We stelden reeds in het begin van onze uiteenzetting dat de principes die in artikel 17 zijn vermeld, afdwingbaar moeten zijn.

De voorgestelde wijzigingen dragen de goedkeuring van onze fractie weg. Ze zijn uiteraard het resultaat van een compromis waarin wij onze eisen terugvinden. De wijzigingen die in artikel 17 en artikel 59bis worden aangebracht, vormen een mijlpaal in de Belgische politieke geschiedenis. Als men dit goedkeurt komt er uiteindelijk een einde aan een slepende communautaire discussie. De communautarisering van het onderwijs is inderdaad een steeds terugkomend politiek probleem geweest. Regeringen zijn daarover gestruikeld. Thans zou dit knelpunt uit de weg moeten zijn geruimd.

We staan aan de vooravond van een doorgedreven federalisering van ons land, wat alleen maar kan bijdragen tot de stabilisering van de Belgische instellingen. Het is een verdere stap in een evolutie die niet meer te stuiten is en een noodzakelijke vereiste wil men morgen België nog kunnen besturen. De communautarisering van het onderwijs is een van de onderdelen waarbij de gemeenschappen een eigen keuze met eigen accenten kunnen volgen. Wij twijfelen er niet aan dat er in dit halfrond een brede consensus bestaat over deze evolutie. Het is niet alleen van levensbelang voor de gemeenschappen, maar voor de bestuurbaarheid van België in de toekomst. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à M. Langendries.

M. Langendries. — Monsieur le Président, le PSC n'était pas demandeur en matière de communautarisation de l'enseignement, mais il exigeait au cas où le gouvernement arriverait à un accord, que les garanties du Pacte scolaire soient inscrites dans la Constitution. Elles sont reprises dans les différents

articles à réviser: respect total de la liberté d'enseignement, priorité aux organes législatifs, assurance de la continuation du régime de pluralité des réseaux, neutralité de l'enseignement de l'Etat-Communauté, formation religieuse et morale à charge des pouvoirs publics. En bref, les principes du Pacte scolaire, y compris la démocratisation des études, connaîtront la consécration constitutionnelle.

Par ailleurs, ces principes sont étendus, comme il se doit, aux universités et aux centres PMS. De même, l'originalité de l'institution universitaire est, à de nombreux endroits du développement de la proposition de texte constitutionnel, confirmée.

Il convient donc d'apprécier à sa juste valeur l'événement historique que nous sommes en train de vivre.

En ce qui concerne les matières communautarisées, nous avons obtenu ce que nous souhaitons. La matière «diplômes» reste nationale, le niveau des études n'est pas remis en cause et l'équivalence automatique des diplômes dans l'ensemble du pays reste acquise. De même, tout ce qui a trait à la sécurité sociale reste national et à charge de l'Etat central: pension, chômage, maladie-invalidité, etc.

Le mécanisme juridictionnel est également défini dans l'accord. La protection sera totale. Elle couvrira l'ensemble des garanties d'égalité et de liberté, et le recours individuel est acquis. Toute personne physique ou privée justifiant d'un intérêt en la matière pourra s'adresser à la Cour d'arbitrage et aux juridictions ordinaires.

En matière de financement, nous pouvons également nous déclarer satisfaits. Celui-ci n'est pas lié aux ressources propres — impôts des personnes physiques — et la solidarité nationale continue à jouer. Le mécanisme retenu équivaut à une quasisolidarité et notre principe «un enfant, c'est un enfant» a prévalu.

Enfin, l'opération «transfert des compétences» pourra se réaliser sans perturbation importante pour les élèves, les enseignants et les établissements. Le nouvel article 59bis, paragraphe 2, 2°, n'est pas *self executing*. Il n'entrera en vigueur qu'après le vote de la loi sur le financement, qui nécessitera un vote à majorité spéciale. La communautarisation pourra donc intervenir dans de bonnes conditions; nous y veillerons et l'exécution de l'accord retiendra toute notre vigilante attention.

Cela étant, je voudrais parcourir les textes qui sont soumis à notre approbation pour montrer leur concordance avec les préalables que le PSC avait posés à toute extension des compétences des communautés en matière d'enseignement.

Mon parti réclamait l'égalité de traitement entre les différents établissements et institutions, et entre tous ceux qui, à un titre quelconque, les fréquentent ou y exercent une activité. Le paragraphe 4 de l'article 17 nous donne satisfaction.

Le développement de ce texte applique ici, pour une première fois, la jurisprudence bien connue de l'article 6 de la Constitution — «Tous les Belges sont égaux devant la loi» — à savoir que le principe d'égalité s'applique, au-delà des lois ou décrets, aux mesures d'exécution de ceux-ci, c'est-à-dire aux arrêtés et décisions. Cette précision prend tout son sens lorsqu'on l'associe à la possibilité de recours individuel, en vertu du nouvel article 107ter. Quiconque s'estime lésé pourra faire valoir son droit auprès de la Cour constitutionnelle, même à propos d'une décision qui le frappe.

On se souviendra, par ailleurs, de la distinction traditionnelle entre l'enseignement universitaire, d'une part, et l'enseignement relevant du Pacte scolaire, d'autre part.

Nous avons été attentifs, lors des négociations, à ce que l'université soit également protégée par les garanties constitutionnelles, tout en conservant son originalité.

De même est-il précisé que les centres PMS sont également visés par l'article 17. On concrétise ainsi les dispositions du protocole de 1973, qui étendait déjà aux centres psycho-médico-sociaux les garanties du Pacte scolaire.

On trouve enfin dans le paragraphe 4 de l'article 17 le deuxième aspect jurisprudentiel hérité de l'article 6. Ici aussi, le principe d'égalité n'implique pas l'égalité absolue, quelles que

soient les circonstances. Dans son application, il doit être tenu compte des situations objectivement différentes.

Du commentaire apparaît clairement qu'en toutes circonstances, deux aspects restent essentiels:

— L'arbitraire n'est pas possible, seules les différences objectives peuvent être considérées;

— La différence de traitement doit être adaptée et proportionnelle aux différences objectives de situation.

Autrement dit, le principe d'égalité est purement et simplement inscrit dans la Constitution en des termes modernes, hérités de notre tradition constitutionnelle.

Parmi les garanties préalables demandées par le PSC, figuraient le libre choix idéologique assurant la pluralité des réseaux et la neutralité de l'enseignement organisé par l'Etat ou la Communauté.

L'article 17, paragraphe premier, rencontre nos exigences à cet égard. En effet, la neutralité de l'enseignement de l'Etat-Communauté est réaffirmée. Cette notion, résumée sous forme d'une synthèse de la déclaration de neutralité de 1958, a été quelque peu actualisée. Une certaine dynamique communautaire lui est reconnue et chacun se déclarant insatisfait du critère «origine du diplôme» — trois quarts des enseignants titulaires d'un diplôme officiel et neutre pour le respect de cette neutralité — il a été indiqué que de nouvelles formes de garantie seraient recherchées, par exemple, dans le sens d'une déclaration d'engagement dans un projet éducatif.

Confirmation dans la Constitution du droit des parents au libre choix idéologique, réaffirmation de la liberté d'initiative ainsi que du caractère obligatoirement neutre de l'enseignement dans la communauté, constituent les trois conditions du régime de pluralité des réseaux. A côté d'un enseignement organisé par le pouvoir politique central, qui est obligatoirement neutre, peuvent se développer des enseignements idéologiquement engagés, à l'initiative de personnes privées ou d'autres personnes de droit public.

La liberté pédagogique nous tient particulièrement à cœur. Cette liberté est réaffirmée sans la moindre ambiguïté à l'article 17. Il en est de même pour la liberté d'organisation, celle-ci ne pouvant être limitée que par le contrôle du subventionnement.

En ce qui concerne l'université, nous constatons avec plaisir que le développement du texte de l'article inclut, comme il se doit, la pratique de la recherche dans l'autonomie.

S'il est un droit auquel mon parti est fondamentalement attaché, c'est celui qu'a tout enfant à une éducation religieuse ou morale, à charge des pouvoirs publics. Le PSC estime, en effet, qu'il appartient à ces derniers de garantir, à côté de l'offre de savoirs de type rationnel ou utilitaire, l'élément capital d'éducation constitué par la formation religieuse ou morale des jeunes membres de notre société. Cette formation offre aux élèves une clef de lecture des événements du monde, éclaire leur conscience et les aide à s'orienter vers le respect d'autrui. Elle ne peut rester à la charge exclusive des parents, souvent accablés par leurs charges familiales et professionnelles, mais constitue un devoir pour la société elle-même, responsable de l'éducation de ses futurs citoyens.

A cet égard, le PSC constate avec satisfaction qu'il sera inscrit dans la Constitution que la formation religieuse ou morale des jeunes âgés de moins de 18 ans sera financée par les deniers publics dans le cadre de la grille-horaire.

Mon parti peut donc se réjouir d'avoir obtenu — je viens d'en faire la preuve — les garanties constitutionnelles qu'il réclamait préalablement à toute communautarisation de l'enseignement. Encore fallait-il qu'un organe soit habilité à annuler toute loi, décret, ou arrêté violant les garanties inscrites à l'article 17.

C'est chose faite avec la modification de l'article 107ter. Jusqu'à présent, aucun recours, si ce n'est politique au travers de la commission du Pacte scolaire, dont on connaît l'immobilisme durant ces dernières années, n'était ouvert à quiconque contre une loi ou contre une application injuste du Pacte scolaire.

Demain, élèves, étudiants, parents, membres du personnel et établissements d'enseignement auront un accès direct à la Cour d'arbitrage. Contre les arrêtés et les circulaires, ils auront un accès direct au Conseil d'Etat qui devra poser des questions préjudicielles à la Cour d'arbitrage sur les questions de principe.

Certains prédisent déjà que cette disposition encombrera les juridictions concernées et conduira à l'immobilisme. Ce ne sera vrai que si les responsables politiques de notre enseignement prennent des dispositions qui vont à l'encontre des principes inscrits à l'article 17. Une gestion non partisane de l'ensemble des dossiers scolaires contribuera donc au bon fonctionnement de nos institutions.

Les garanties étant acquises et le mécanisme de recours contre toute violation de celles-ci étant fixé, il était possible de déterminer quelles matières devaient rester de la compétence de l'Etat central.

A cet égard, le PSC formulait deux exigences. La première avait trait au niveau d'études, que nous ne voulions pas voir remis en question. En effet, quel est le défi que l'histoire lance à notre enseignement ?

C'est qu'il se situe en équilibre entre deux tendances qui se développent en sens contraire, l'une centripète, le repli sur soi de chaque Communauté au nom du respect de son identité culturelle, l'autre centrifuge, la nécessaire uniformisation, l'impérieuse recherche d'un niveau d'études européen, d'une intégration suffisante des systèmes européens d'enseignement au nom du progrès culturel, économique et social, pour le bien-être et la paix. Voilà le vrai défi !

C'est pourquoi nous estimions que le niveau des études devait être harmonisé à l'échelon européen. En attendant que cette ambition soit complètement réalisée, nous étions d'avis que ce serait, en Belgique même, une grande faute de remettre en cause l'équivalence automatique des diplômes.

Je laisserai à mon collègue, Edouard Pouillet, le soin de poser à cet égard un certain nombre de questions. J'ose espérer que les réponses qui nous seront données ainsi que le développement de l'article 59bis relatif à ce sujet seront en adéquation avec nos positions.

Notre deuxième exigence concernait le maintien de la sécurité sociale au niveau national. Ici encore, nous avons obtenu satisfaction, puisque tout ce qui a trait aux pensions, à l'assurance maladie-invalidité, au chômage, restera à charge de l'Etat central. Les dossiers relatifs à ces matières seront traités par l'administration restée nationale, qui effectuera le calcul des montants dus et en assurera la liquidation à charge de son propre budget.

Je voudrais évoquer maintenant quelques commentaires de l'article 17 qui pourraient être de nature à provoquer certaines questions et qui en suscitent d'ailleurs un grand nombre dans certains milieux de la communauté éducative.

Qu'en est-il d'abord de l'influence des fonds privés sur les subventions de fonctionnement ? Plus particulièrement, la communauté pourrait-elle diminuer les subventions d'une école recevant des fonds provenant de *fancy-fairs* ?

C'est vraiment faire peu de cas du fait que le principe d'égalité des enfants, des parents, des membres du personnel et des établissements d'enseignement sera inscrit dans la Constitution et constituera ainsi une garantie de non-discrimination.

Il faut lire la disposition constitutionnelle. En la matière, celle-ci est claire : elle pose le principe de l'égalité et n'admet des inégalités que dans la mesure où elles sont fondées sur des critères objectifs et justifient un traitement adapté. Cela signifie, et le ministre l'a confirmé en commission, que l'Etat doit d'abord, sur pied d'égalité, garantir à tous les pouvoirs organisateurs les moyens nécessaires pour assurer leur responsabilité en matière d'enseignement qui se doit d'être de qualité.

Le ministre a, par ailleurs, répondu négativement à la question de savoir que, s'il est exact que l'enseignement de l'Etat, et demain des Communautés, n'a d'autres moyens de financement que ce qui est inscrit au budget de l'Etat, contrairement aux enseignements organisés par d'autres pouvoirs organisateurs, à savoir les communes, les provinces et l'enseignement libre, cette

différenciation pourrait justifier une réduction des subventions-traitements ou de l'allocation de fonctionnement.

Il a ajouté qu'en toute hypothèse la comparaison en cette matière devait résulter d'une appréciation globale, c'est-à-dire d'une appréciation non pas par rapport à une institution déterminée, mais par rapport à des réseaux ou niveaux d'enseignement.

Nous prenons acte de cette déclaration, qui est évidemment de nature à rassurer ceux qui avaient pu nourrir quelques craintes.

Qu'en est-il ensuite du financement des internats ?

Dans le cadre de la politique sociale et familiale, un subventionnement des internats libres et officiels subventionnés a été acquis. Nous n'entendons pas que celui-ci soit remis en cause. C'est pourquoi, au nom du PSC, je demande au ministre de confirmer que le système actuel continuera à être appliqué.

Enfin, certains interprètent le développement du paragraphe 1 de l'article 17 comme la possibilité pour les communautés de ne plus rendre obligatoire le cours de religion ou le cours de morale dans l'enseignement officiel.

Il est clair que, tant que la loi du Pacte scolaire n'est pas modifiée, les dispositions de son article 8 continuent à être d'application. Cela signifie que l'horaire hebdomadaire comprend obligatoirement deux heures de religion et deux heures de morale et que le chef de famille choisit librement pour son enfant un de ces deux cours.

Je rappelle que lors de la négociation qui a conduit à la formation de ce gouvernement, les partis francophones ont exprimé leur volonté de ne pas changer cet état de fait et de droit.

Mon parti n'acceptera jamais, par ailleurs, de revenir sur le caractère obligatoire des cours de religion et de morale dans l'enseignement officiel. Il ne s'associera donc pas à tout projet ou proposition de décret qui aurait cet objectif. Mais même si la loi était changée contre notre volonté, nous avons obtenu une protection constitutionnelle : le droit pour le chef de famille de demander le cours de religion ou de morale pour son enfant, et ce, à charge des deniers publics.

Dans l'enseignement, sans doute plus qu'ailleurs, puisque l'enjeu c'est la jeunesse, donc l'avenir, la nostalgie n'est pas de mise. Nos regards se tournent tout de suite vers les Communautés française et germanophone : nous devons obtenir l'assurance que, dans le futur, le traitement des dossiers ne s'y effectuera pas d'une manière partisane.

Mais surtout dans ces communautés, il nous appartient de réaliser la société-école en associant chacun à la gestion de l'école ; en organisant la participation des parents, des enseignants, des étudiants, des acteurs économiques et sociaux ; en impliquant les niveaux les plus décentralisés de pouvoirs, les plus proches des citoyens, c'est-à-dire les provinces et les communes, dans l'effort collectif, public et privé, en matière d'éducation.

Voilà notre objectif pour les années à venir. Nous devons l'atteindre si nous voulons éviter que notre enseignement ne se sclérose, si nous voulons surtout le rendre compétitif en 1992. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Baert.

De heer Baert. — Mijnheer de Voorzitter, de Volksunie is niet tot de regering toegetreden om de patsituatie, waarin de partijen van de voorbije en de toen nog toekomstige meerderheid waren geraakt, op te lossen. Wanneer wij dit regeerakkoord mede hebben ondertekend en bereid zijn het in zijn geheel uit te voeren als loyale partners, dan is dat in de eerste plaats terwille van de staatshervorming, omdat wij het federalisme willen realiseren en omdat dit akkoord ons dit in grote mate toelaat. Het is zeker nog geen confederalisme zoals wij het zouden willen, wel een verregaande federalisering met een eigen zelfstandig parlement, met een tegenover die assemblée verantwoordelijke executieve, onomkeerbaar, met andere financiële middelen dan dotaties en dus een eigen, zij het een nog niet volmaakte financiële verantwoordelijkheid. Wij wensen dus dat

met deze voor ons prioritaire staatshervorming niet wordt getalmd. Wij verheugen er ons dan ook over dat de regering spoedig werk heeft gemaakt van de grondwetsherziening zodat de belangrijkste artikelen in dat verband nog vóór het reces kunnen worden goedgekeurd. Ook voor de uitvoeringswetten en meer speciaal de wijzigingen in de bijzondere wet van 8 augustus 1980 en de wet op de financiering verwachten wij dringend de ontwerpen.

Mijnheer de Voorzitter, reeds in 1968 bestond een vrij sterke tendens naar federalisering van het onderwijs. De oorspronkelijke ontwerpteksten van de toenmalige ministers, staatssecretarissen — zoals die toen heetten — Tindemans en Terwagne, hevelde het onderwijs over, behalve de organieke wetten betreffende de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen en wedden en de schoolbevolkingsnormen. Maar de bedoeling was toen reeds dat de begrotingen van onderwijs — dat staat met zoveel woorden in de verklarende nota's van de regering toen — niet meer in het nationale Parlement zouden worden behandeld, dat het beleid niet meer centraal zou worden gevoerd. Met andere woorden, de organieke wetten voor bepaalde materies zouden nationaal blijven, maar de andere zouden worden gecommunautariseerd en de begrotingen zouden in de zogenaamde cultuurraden worden behandeld. In de toenmalige commissie voor de Herziening van de Grondwet werd de tekst, dan overigens zonder politieke bedoelingen, vereenvoudigd door de zinsnede «de organieke wetten betreffende de schoolvrede, de leerplicht, ... enzovoort» te vervangen door «wat betrekking heeft op de schoolvrede...», wat letterlijk genomen breder is, maar de bedoeling bleef dezelfde, en hetgeen men nog kan lezen in de notulen van de toenmalige commissie. De daaropvolgende meerderheden echter hebben de overheveling restrictief toegepast, de uitzonderingen breed uitgemeten en de begrotingen nationaal behandeld tegen de bedoeling van de grondwetgever in. Er werden alleen twee afzonderlijke begrotingen ingediend, maar telkens in het nationale Parlement.

Vandaag echter wordt de lijn consequent doorgetrokken. Onderwijs is een materie — en wordt dat nu bij ons — die essentieel tot de bevoegdheid van de gemeenschappen behoort. De ministers van Onderwijs worden minister in de gemeenschapsregeringen. De begrotingen zullen in de gemeenschapsraden worden besproken. Het hele beleid zal daar worden gecontroleerd. Bovendien wordt dat hele pakket enorm uitgebreid, namelijk tot en met de materies die in 1970 werden uitgezonderd. Ik was het die in 1969-1970 in de Senaat zei — en de heer Swaelen heeft er zoëven nog aan herinnerd — dat «het onderwijs werd overgeheveld, behalve het onderwijs», —, namelijk alles, behalve alles wat belangrijk was. Welnu, al die uitzonderingen vallen weg en ook de organieke wetten betreffende die uitzonderingen zullen in de toekomst behoren tot de bevoegdheid van de gemeenschappen: de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de wedden, de schoolbevolkingsnormen. De uitzonderingen worden tot een minimum teruggebracht, namelijk alleen nog het begin en het einde van de leerplicht, de minimumvoorwaarden voor het uitreiken van diploma's, om de equivalentie van de diploma's te bewaren — wat redelijk is —, en de pensioenstelsels voor de personeelsleden, dit laatste in het kader van het algemeen behoud van de pensioenstelsels onder de nationale bevoegdheid.

Onze fractie wenste deze uitzonderingen niet. Wij zouden het ook zonder die uitzonderingen kunnen doen. In de commissie werden met name door de PVV-fractie amendementen ingediend om die uitzonderingen nog te beperken. In principe zouden wij met deze amendementen akkoord kunnen gaan.

Het regeerakkoord en de daarin overeengekomen vrijwel algehele overheveling van de bevoegdheden inzake onderwijs maakt echter een geheel uit. En wij zijn loyaal tegenover dat door ons onderschreven akkoord. Wij wensen dan ook niet deze uiterst belangrijke stap in de richting van een volwaardig federalisme in gevaar te brengen door dergelijke amendementen

te steunen, zelfs indien die ons welgevallig zijn. Wij weten immers zeer goed dat noch de oppositie, noch de meerderheid, noch een of andere fractie van de meerderheid het zich kan permitteren een grondwetsherziening *à la carte* na te streven. Wij moeten het gehele menu nemen, ook de dingen die voor ons minder aangenaam zijn, op straffe van op onze honger te blijven en helemaal geen grondwetsherziening, met de overheveling van de onderwijsbevoegdheid, te kunnen verwezenlijken. Wij wensen dat alle fracties van de meerderheid van dezelfde loyaliteit zouden blijf geven. Mocht dit niet het geval zijn, dan zal u wel begrijpen dat ook wij ons wel eens verplicht zouden kunnen zien onze houding tegenover de bepalingen die ons niet zinnen, maar die wij er in de huidige stand van zaken op de koop toe willen bijnemen, om deze staatshervorming te kunnen realiseren, te herzien.

Ik ga volkomen akkoord met wat de staatssecretaris voor Onderwijs (N) in dit verband in de commissie heeft gezegd en wat de heer Swaelen daarstraks heeft bevestigd, namelijk dat de uitzonderingen strikt restrictief en limitatief moeten worden geïnterpreteerd en toegepast.

Sommigen hebben in de commissie de vrees uitgesproken dat het onderwijsbeleid van de twee Gemeenschappen te ver zou kunnen uit elkaar groeien. Ik denk dat die vrees ongegrond is. Het feit dat de minimale voorwaarden voor het uitreiken van diploma's een nationale materie blijft is onder meer een waarborg dat het beleid niet al te zeer zal uiteengroeien.

Er zal ongetwijfeld verschil zijn op het gebied van de inhoud en de programma's van het onderwijs in de ene en in de andere Gemeenschap. Dit hoeft echter geen nadeel te zijn, wel integendeel. Men kan zich inbeelden dat de beide Gemeenschappen, hun assemblees en hun onderwijsministers, eerder geneigd zullen zijn, om allerlei redenen, zoals prestige, internationaal concurrentievermogen van de afgestudeerden, hun positie op de arbeidsmarkt, de kwaliteit van hun onderwijs op te trekken.

In elk geval, voor zover ik namens de Vlaamse Gemeenschap mag spreken, is het zeker niet onze bedoeling de kwaliteit van ons onderwijs te verlagen, de concurrentiekracht van onze afgestudeerden uit alle takken en graden van ons onderwijs, op de binnenlandse of de internationale arbeidsmarkt te verzwakken of zelfs maar de mobiliteit, voor zover die nuttig is, — vooral voor universitair en hoger gespecialiseerd technisch onderwijs — te bemoeilijken. Ik kan mij niet voorstellen dat de Franstalige Gemeenschap dit anders zou zien. Zij zullen, evenals wij, meester zijn van hun programma's, van de inhoud van hun onderwijs en van de kwaliteit van hun diploma's. Ik ben ervan overtuigd dat zowel voor de ene als voor de andere het belang van de Gemeenschap zal primeren en dat dit zal leiden tot kwalitatief hoogstaand onderwijs.

De minister van Onderwijs (F) heeft in de commissie terecht opgemerkt dat er nu reeds verschillen bestaan, ondanks de beperkingen opgelegd in artikel 59bis, die veel groter zijn dan wat in de toekomst het geval zal zijn, zonder dat dit overigens tot specifieke moeilijkheden aanleiding heeft gegeven.

Bovendien is het vrij duidelijk dat akkoorden tussen de Gemeenschappen niet alleen mogelijk zijn maar ook wenselijk en als vrijwel zeker voorspelbaar. Wij moeten leren leven met de wetenschap en de wijsheid dat over een aantal beleidsproblemen, niet alleen inzake onderwijs, overleg wenselijk is en akkoorden moeten worden gesloten.

In strijd met wat sommigen denken voert de huidige staatshervorming ons dus niet naar een conflictmodel — de huidige unitaire Staat barst van de communautaire en andere conflicten — maar veeleer naar een overlegmodel met gelijkwaardige autonome partners, die er alle belang bij hebben goede overeenkomsten te sluiten.

Er bestaan uiteraard nog veel grotere verschillen tussen de onderwijsstelsels, onderwijsstructuren en programma's van de verschillende landen, ook tussen die van de Europese Gemeenschap. Dat heeft nochtans noch de kwaliteit van die onderwijs-

systemen en van de diploma's die zij afleveren aangetast, noch de mobiliteit tussen die verschillende onderwijsstelsels bemoeilijkt. Dat heeft nog nooit een buitenlands technicus belet op onze arbeidsmarkt aan de slag te gaan, of een academicus van bij ons om in het buitenland te gaan werken.

Het ligt voor de hand dat de evolutie van de onderwijssystemen ook in onze twee Gemeenschappen in grote mate beïnvloed zal worden door de evolutie in de andere Europese landen, al was het maar uit eigen belang. Wij hebben er geen belang bij dat de Franstalige en Nederlandstalige onderwijssystemen te ver uiteengroeien, maar integendeel dat zij niet te ver weggroeien van wat er elders in Europa, in Nederland, in de Duitse Bondsrepubliek, in Frankrijk of in Groot-Brittannië gebeurt.

Een ruime meerderheid van het land streeft federalisering van het onderwijs na. Doch op de achtergrond daarvan speelt ook de vrees voor minorisering of discriminatie van bepaalde onderwijsnetten of inrichtende machten in de ene of in de andere Gemeenschap. Wij begrijpen die vrees.

Toen ons de kans daartoe werd geboden hebben wij dan ook onmiddellijk het Schoolpact mede ondertekend. Daarom zijn wij het eens met het opnemen in artikel 17 van de Grondwet van de essentiële beginselen van dat Schoolpact: de garantie van de keuzevrijheid van de ouders, de neutraliteit van het onderwijs ingericht door de Gemeenschap, de keuze tussen godsdienst en niet-confessionele zedenleer in het door de openbare besturen ingericht onderwijs, de mogelijkheid om het gemeenschapsonderwijs over te dragen aan autonome organen — mits de garantie van de tweederde meerderheid in de Gemeenschapsraden opdat het niet lichtzinnig gebeurt, bepaling waardoor de autonome raad zal worden mogelijk gemaakt — en de gelijkheid van leerlingen en studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen voor de wet of het decreet. Verschillende sprekers hebben vandaag reeds beklemtoond dat hierbij rekening moet worden gehouden met de objectieve verschillen. Terecht heeft iemand gezegd dat gelijke behandeling betekent dat voor ongelijke situaties ongelijke maatregelen nodig zijn.

Enkele woorden nu over de neutraliteit van het gemeenschapsonderwijs. In tegenstelling met sommige collega's — in de commissie althans — stoor ik mij echt niet aan de terminologie die ter zake wordt gebruikt. Sommigen menen dat het nogal vaag is te spreken van erbie voor filosofische, ideologische of godsdienstige opvatting. Op het eerste gezicht mogen dat vrij vage begrippen lijken, vooral als men een onderscheid moet maken tussen ideologisch en filosofisch, maar in de loop van de jaren hebben al die termen in feite een door iedereen begrepen, vrij duidelijke en uniforme betekenis verworven. Het zou zelfs gevaarlijk zijn daarvan de dag van vandaag af te stappen en nieuwe termen uit te vinden of sommige ervan weg te laten.

Ik ben ook niet ontevreden, hoewel het wel een uitzonderlijke wijze van formuleren is, over de term « onder meer », die in de tekst voorkomt, namelijk « bij de vermelding van het respect voor de ideologische, filosofische en/of godsdienstige opvatting van de ouders ». De heer Wyninckx heeft er terecht de aandacht op gevestigd dat die uitdrukking het mogelijk maakt het begrip neutraliteit breder en dynamischer te zien in de zin van meer positieve waardering van de ene tegenover de andere overtuiging. Men kan aldus evolueren naar een meer positieve en pluralistische visie van de neutraliteit, in plaats van de bijna louter negatieve — het standpunt kiezen — die in het verleden als het ware het *leitmotiv* was van de neutraliteit.

Artikel 59bis omvat echter niet alleen de vervollediging van de overheveling van het onderwijs naar de Gemeenschappen, maar ook nog sommige andere bepalingen, zoals de uitdrukkelijke bevestiging van de verdragsbevoegdheid van de Gemeenschappen, de bepaling dat de wijziging van de taalwetgeving in de gemeenten met een bijzonder taalstatuut slechts mogelijk zal zijn met een bijzondere meerderheid en het financieringsstelsel voor de Gemeenschappen.

Over de bevestiging van de verdragsbevoegdheid zal ik niet langdurig uitweiden. Collega De Belder zal bij de bespreking van artikel 59bis ons standpunt nader toelichten. Enkel dit:

Die verdragsbevoegdheid bestaat nu reeds door het overdragen aan de Gemeenschappen van de internationale culturele

samenwerking en van de internationale samenwerking op het terrein van de persoonsgebonden materies door de huidige tekst van artikel 59bis van de Grondwet. Die internationale samenwerking geschiedt onder meer door het sluiten van verdragen en door vertegenwoordiging in internationale organisaties. Die samenwerking moet dus zelfs ruimer worden gezien dan als louter verdragsbevoegdheid. Het departement van Buitenlandse Zaken heeft hieraan altijd een restrictieve interpretatie gegeven en de feitelijke toepassing ervan gewijzigd. Dit betekent niet dat die mogelijkheid niet in de Grondwet zou staan. Ik verwijs naar de interpellatie die ik daarover in 1983 heb gehouden — in de commissie sprak ik verkeerdelijk van 1984 — waarin ik, aan de hand van artikel 59bis en van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, heb aangetoond dat de verdragsbevoegdheid van de Gemeenschappen reeds bestaat.

Ter attentie van de collega's die nog altijd menen dat voor verdragsbevoegdheid een erkenning nodig is op het internationale publiekrechtelijk forum beklemtoon ik nogmaals dat dit een vergissing is. Zoals alle moderne auteurs van internationaal publiekrecht aannemen, is het immers het interne publiekrechtelijke statuut van de federale staten, dus de Grondwet, die bepaalt of de deelstaten al dan niet internationale —, dus verdragsbevoegdheid hebben. Ik ga daar niet verder op in.

In het regeerakkoord wordt uitdrukkelijk gesproken niet alleen over verdragsbevoegdheid maar ook over vertegenwoordiging in internationale instellingen. Er wordt bovendien vermeld dat dit zal worden geregeld door overleg tussen de regering en de Gemeenschappen. In de voorgestelde tekst van de Grondwet staat daarover niets. Ik veronderstel dat de term « internationale samenwerking op cultureel terrein en op het terrein van de persoonsgebonden materies » ook de mogelijkheid van vertegenwoordiging in internationale instellingen omvat. Hoe zal de regering dat in de praktijk realiseren?

Ik ben niet gelukkig met de bepaling dat de taalwetgeving slechts met bijzondere meerderheid kan worden gewijzigd voor gemeenten met een bijzonder taalstelsel en het kost mij geen moeite om dat te zeggen. Het wordt daardoor zeer moeilijk om de taalwetten te veranderen en onder meer om de faciliteiten af te schaffen, overigens zowel in Vlaamse als in Franstalige gemeenten. Wij zijn steeds van het standpunt uitgegaan dat de faciliteiten aanpassingsfaciliteiten dienen te zijn die vroeg of laat moeten kunnen worden afgeschaft, ook al blijkt dit niet uit de teksten noch uit de voorbereidende werkzaamheden van die taalwetgeving, de Hertoginnedalwetten.

Ik weet ook zeer goed dat het ingevolge de onzalige alarmbel van artikel 38bis van de Grondwet, aangenomen in 1970 en ingevolge artikel 86bis, de pariteit van de Ministerraad, praktisch niet mogelijk is om de taalwetgeving te wijzigen tenzij met tenminste een dubbele meerderheid, vermits de Franstaligen parlementair en in de regering elk tot stand komen van een wet kunnen beletten.

Ik weet eveneens dat hier ook het wijzigen van de taalwetgeving in de gemeenten Komen, Moeskroen en Edingen en het opdringen van een Brussels taalregime aan de randgemeenten even moeilijk wordt gemaakt. Ik weet tenslotte ook dat het toekennen van algehele decretale en uitvoeringsbevoegdheid over die gemeenten aan de Vlaamse gewestorganen in zeer vergaande materies, die hun worden toevertrouwd, en het toekennen van de voogdij over de gemeenten, met uitzondering dan van Voeren en Komen, aan de Vlaamse Executieve — zoals het regeerakkoord vermeldt — wellicht de beste waarborg zijn voor het behoud en voor het bevorderen van het Vlaams karakter van die gemeenten. De leden van het Vlaams Parlement en van de toekomstige Vlaamse regering moeten echter krachtig en voldoende onderlegd zijn om van deze bevoegdheid optimaal gebruik te maken. Dat hebben wij dan zelf in de hand.

De heer De Bondt. — U moest zich schamen!

De heer Baert. — Mijnheer De Bondt, ik zou uw uitspraken en vooral uw stemgedrag van 1969-1970 uit de *Parlementaire Handelingen* kunnen citeren. Ik heb nooit verklaard dat u zich daarvoor moest schamen. Ik had dit kunnen doen want u heeft

de grendels, waartegen wij vochten, goedgekeurd. (*Applaus op de banken van de Volksunie.*)

De heer De Bondt. — Dat is maar een goedkoop antwoord.

De heer Baert. — Ik besluit.

Wij beschouwen deze bepaling *summa summarum* als een Vlaamse toegeving, slechts aanvaardbaar tegenover de vergaande federalisering en andere positieve punten in de overeengekomen staatshervorming. Nogmaals, wij hebben het regeerakkoord goedgekeurd. Wij zullen loyaal blijven, maar dan moeten wij zeker zijn dat de vergaande federalisering en de uitvoering ervan door bijzondere wetten worden gerealiseerd.

Daarom richt ik nogmaals een plechtige oproep tot de andere fracties van de meerderheid, opdat ook zij het regeerakkoord in zijn geheel uitvoeren, vooral wat de staatshervorming betreft. Anders hoeft het voor ons echt niet meer.

Mijnheer de Vice-Eerste minister, ik heb voorts ook enkele vragen. De eerste betreft de timing. De overheveling van het onderwijs wordt slechts effectief op het moment dat de financieringswet zal zijn goedgekeurd. Een dergelijke overgangsbepaling bestaat niet voor de paragraaf betreffende het invoeren van de bijzondere meerderheid voor de wijziging van de taalwetgeving. Zou de regering het niet goed vinden als die overgangsbepaling ook daarvoor zou gelden.

Mijn tweede vraag betreft de zin en de draagwijdte van de taalwetgeving, vooral met betrekking tot de faciliteiten. Voor ons zijn de faciliteiten er altijd alleen maar voor de bestuursdeweest, niet voor de bestuurders. Ik verwijs naar paragraaf 6, 2/1° van IIA van het regeerakkoord waarin uitdrukkelijk wordt bepaald dat de taalwetten en de artikelen 3 tot 6 van de gecoördineerde wet op het taalgebruik in bestuurszaken ongewijzigd blijven. Uit de artikelen 10 tot 14 en uit artikel 23 en volgende van die taalwetgeving blijkt dat de faciliteiten in de taalgrensgemeenten en in de randgemeenten er alleen maar zijn voor de bestuursdeweest.

Ik meen dat het niet de bedoeling van de regering is, daaraan iets te wijzigen.

De heer De Bondt. — Niet rechtstreeks.

De heer Baert. — Mijnheer De Bondt, u kan straks alles zeggen wat u wil. Wij hebben tientallen wetsvoorstellen ingediend om de taalfaciliteiten in de randgemeenten en in de taalgrensgemeenten af te schaffen. Ik herinner mij niet dat u ooit één daarvan hebt ondertekend of gesteund. U zou er beter over zwijgen. (*Applaus op de banken van de Volksunie.*)

Geen enkel voorstel heeft trouwens ooit de kans gekregen om in een commissie behandeld te worden. U hebt daar nooit voor geijverd.

Mijnheer de Voorzitter, ik kom terug tot de discussie die daarover zou kunnen ontstaan. Er zijn mensen die zeggen dat sommige bepalingen uit het regeerakkoord moeten worden geïnterpreteerd als een afstappen van dat basisbeginsel van de faciliteiten, dat zij er enkel zijn voor de bestuursdeweest. Men verwijst hier naar de rechtstreekse verkiezing van de schepenen met het daaraan verbonden onweerlegbaar vermoeden van taalkennis en het niet-openbaar karakter van de vergaderingen van het schepencollege. Naar mijn mening is dat niet zo. Wil de regering dat bevestigen?

De beraadslagingen van de colleges in Vlaamse gemeenten, ook met faciliteiten — hetzelfde geldt uiteraard voor Franstalige gemeenten met faciliteiten — en de beraadslagingen van de OCMW's kunnen slechts plaatsvinden in de taal van het gebied waartoe zij behoren. Die beraadslagingen kunnen worden vernietigd, ondanks het niet-openbaar karakter van die vergaderingen. Terloops, dit niet-openbaar karakter is niets nieuws. Het heeft altijd bestaan. Dat kunt u nalezen bij Butgenbach, bij Mast en in Brants en Ketelaer, kortom bij alle auteurs van administratief recht, zowel van nu als van vroeger, ook vóór er van faciliteiten sprake was.

De beraadslagingen kunnen dus worden vernietigd, wanneer zij in een andere taal plaatsvinden. Het bewijs ervan zal niet altijd gemakkelijk zijn, maar is niet onmogelijk. In dat geval moet de Raad van State of de voogdijoverheid — wat ter zake voor de meeste gemeenten, behalve Komen en Voeren, de Vlaamse Executieve, respectievelijk de Franse Executieve zal zijn — ingrijpen en dergelijke beslissingen vernietigen.

Mijnheer de Voorzitter, enkele woorden over het Arbitragehof en waarop ik bij de behandeling van artikel 107ter nog zal terugkomen.

Wanneer men de bescherming tegen discriminatie in onderwijszaken in de Grondwet wil inschrijven en die effectief wil maken, heeft men natuurlijk een instantie nodig om hierover te oordelen. De heer Lallemant heeft vanochtend een bijzonder interessante en belangrijke uiteenzetting gegeven, die zelfs in grote mate de tekst en de draagwijdte van het gewijzigde artikel 107ter overschrijdt. Hij vroeg zich af in hoeverre wij op weg zijn naar de instelling van een grondwettelijk hof. Hij gaf nadere commentaar betreffende het toetsingsrecht van het Arbitragehof, betreffende de repercussies van dit toetsingsrecht op dat van de gewone rechtbanken en hoven inzake besluiten en verordeningen, betreffende de interferentie van dit toetsingsrecht met de Europese conventies en de internationale verdragen in het algemeen. De meeste van deze problemen bestaan in feite nu reeds. Er bestaat rechtspraak en doctrine ter zake. De beschouwingen van de rapporteur maken een belangrijke aanvulling en een correctie uit op de verklarende nota van de regering. Ik meen trouwens ook zelf hiertoe in de commissie mijn steentje te hebben bijgedragen.

De rapporteur trekt echter de tekst zelf van artikel 107ter niet in twijfel. Zijn uiteenzetting was belangrijk voor het situeren van die tekst, voor het begrijpen van de draagwijdte ervan en voor de perspectieven die hij opent. Zijn commentaar houdt richtlijnen en suggesties in met het oog op de wijziging van de wet van 1983 op het Arbitragehof. De tekst van het gewijzigde artikel 107ter zelf is echter duidelijk en betrekkelijk eenvoudig. Hij geeft slechts de algemene beginselen betreffende de bevoegdheid van het Arbitragehof en geeft aan wie zich tot het Arbitragehof kan wenden. De rest moet, zoals in 1980 en 1983, door de wetgever worden gespecificeerd bij het opstellen van de uitvoeringswetten.

Volgens de nieuwe tekst van artikel 107ter is het Arbitragehof nog geen grondwettelijk hof. Onze fractie heeft trouwens haar reserves ten opzichte van het uitbouwen van het Arbitragehof tot een grondwettelijk hof. De mogelijkheid wordt echter wel geschapen, doordat een wet met bijzondere meerderheid kan beslissen dat ook andere artikelen van de Grondwet aan de toetsing van het Arbitragehof worden onderworpen. Dit is echter op het ogenblik nog niet het geval.

Mijnheer de Voorzitter, dit waren mijn algemene, soms uitgebreide beschouwingen bij de voorgestelde grondwetswijzigingen. Bij de bespreking van de afzonderlijke artikelen zal ik hierop hier en daar nog kort terugkomen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Dierickx.

De heer Dierickx. — Mijnheer de Voorzitter, zij die weten hoe moeilijk het is iets te beweren met stelligheid, met zekerheid, kunnen nauwelijks zelfverzekerde mensen zijn. Zelfverzekerdheid is vaak het bewijs van gebrek aan intellectuele onrust.

Als er echter iets is dat ik zelfverzekerd durf te beweren dan is het dat wij in deze kleiner wordende wereld behoefte hebben aan meertalige en multiculturele parlementen om conflictsituaties op te lossen en wetten te maken in het belang van allen. Deze idee wordt in ons land door de traditionele partijen in de grond geboord.

Ik zeg dit, mijnheer de Voorzitter, met bewogenheid omdat ik sinds mijn negentiende jaar geijverd heb, onder leiding van een aantal *maîtres à penser*, voor dit ideaal, voor vrede, voor wereldrechtsonder en voor Europees federalisme. Ik noem er hier enkelen: Denis de Rougemont, Hendrik Brugmans, Altiero Spinelli, maar ook Belgen zoals Raymond Rifflet, Georges Goriely en niemand minder dan hem die wij in onze jeugd de

Hamilton van Europa noemden, namelijk Fernand Dehousse, en voor wie wij veel respect hadden.

De heer Luyten. — Hij was een tweeledig federalist.

De heer Dierickx. — Ik wil in mijn betoog enkele vragen stellen over de uitgangspunten van het denken van de meerderheid en over de idealen die door deze meerderheid worden nagestreefd.

Mijn eerste vraag luidt: is deze staatshervorming gegroeid uit een onrust in de bevolking? Zijn de mensen naar onze politieke leiders gekomen om een federale of een confederale Staat te vragen, of, zijn ze naar hen gegaan om werk te vragen en een toekomst voor de jeugd, om zekerheid en een onbesmeurd milieu?

Er is in de bevolking geen ongerustheid die de politieke krachten in België stuwt in de richting van deze staatshervorming. Deze staatshervorming wordt door de bevolking niet gevraagd.

Mijn tweede vraag is of deze staatshervorming is gegroeid uit een maatschappijvisie, uit een staatsvisie of uit een coherent concept in de hoofden van de regeringsleden. Ik geloof dat dit niet het geval is.

Ik beweer, velen bevestigen dit, dat deze staatshervorming groeit, niet uit een ongerustheid in de bevolking, niet uit een intellectuele constructie, maar wel uit de wrevels, de kortetermijnruzies, de ergernis binnen de politieke klasse.

De kortzichtigheid van deze klasse, die korte-termijnbelangen verdedigt, levert ons geen staatshervorming, maar wel constitutioneel gestrompel. De heer Lallemand heeft dat door zijn vragen impliciet bevestigd. Bepaalde teksten werden ingevoegd om sommigen te plezieren of te sussen, zoals bijvoorbeeld deze betreffende het constitutioneel hof. Zij die steeds gepleit hebben tegen *le gouvernement des juges*, aanvaardden nu de invoering van een constitutioneel hof omdat een bepaalde partij haar regeringsdeelneming daarvan afhankelijk maakte. Om de SP plezier te doen wordt voor het rijksonderwijs een autonome raad opgericht. Zij die Happart groot gemaakt hebben, hebben hem verkocht voor meer macht en meer miljarden. Zij die hebben toegestaan dat er voortaan in de randgemeenten voltijds Frans wordt gesproken, én in het schepencollege én in de gemeenteraad, hebben dit gedaan omdat ze daarvoor meer macht en meer miljarden kregen. Dat noem ik constitutioneel gestrompel.

Mijn conclusie is dat deze staatshervorming niet gegroeid is uit een socialistische, christen-democratische of liberale visie, maar alleen uit een nationalistische, uit een nationalistische nostalgie, uit een romantisch nationalisme, dat de jonge mensen vandaag volkomen vreemd is, zoals Mieke Vogels het gisteren zegde in de Kamer.

Wat wij in ons land doen is niet federaliseren, wij institutionaliseren alleen maar twee nationalismen.

De heer Luyten. — Agalev is wel voor een zelfstandige staat, voor het Polisario, maar niet voor de Vlamingen. Als het maar in Afrika is, dan is nationalisme een recht.

De heer Dierickx. — Samen met alle progressieve en linkse krachten heb ik mij steeds verzet tegen *l'Europe des ethnies* en *l'Europe des patries* van Charles de Gaulle. Alleen de rechtse krachten hebben zich met deze idee verzoend en, onder andere, bepaalde Franse professoren, zoals Guy Héraud. En zoals ik om principiële redenen, mijnheer de minister, gekant ben tegen *l'Europe des ethnies* en *des patries* ben ik ook gekant tegen een België van etnieën en een België van vaderlanden. Maar ik nuanceer mijn idee en preciseer.

De heer Luyten. — In de praktijk bent u een overjaarse Belgicist.

De heer Dierickx. — Ik ben tegen een België van niets dan vaderlanden. Samen met de Groenen aanvaard ik wat sommigen de « primaire werkelijkheid » noemen. De Groenen zien dat er

een België is van de gemeenschappen, van twee « vaderlanden », maar zij zien niet alleen een België van vaderlanden, zij zien ook een België van steden, van gemeenten, van burgers, van subregio's en van provincies. Dat is genuanceerder dan alleen maar te spreken over een federalisme van vaderlanden.

De heer Luyten. — Kijk maar naar Armenië: daar is het volksnationalisme springlevend na zeventig jaar communisme.

De heer Dierickx. — Ik stel vast dat wij ons verwijderen van het denken van Montesquieu en van dat van Jean-Jacques Rousseau dat ook bij de Vlamingen centraal stond, om ons te begeven in de richting van het Duitse staatsromantisme van Herder en Fichte. Samen met Alain Finkielkraut, auteur van *La Défaite de la Pensée* — onlangs vertaald in het Nederlands — durf ik beweren dat in ons land *la pensée allemande* triomfeert. In mijn geschriften heb ik onder andere de theorie verkondigd dat nationalismen die elkaar bekampen, elkaar niet verzwakken, maar elkaar verstevigen en elkaar voeden. Samen met Finkielkraut voeg ik daaraan toe dat nationalismen die elkaar bestrijden ook nog elkaar naäpen, imiteren. Dit gebeurt in ons land. En dit proces moeten wij veroordelen omdat het negatief en nefast is voor de wereld die wij morgen willen opbouwen.

Wij zijn vër gekomen als wij aanvaardden dat een Vlaming geen idee kan verkondigen die waarde en waarheid inhoudt voor Franstaligen en omgekeerd. Wij zijn vër gekomen als de Nederlandstaligen in het land mogen denken dat alle Nederlandstaligen gelijk hebben en alle Franstaligen ongelijk, en omgekeerd. Deze stelling impliciet aanvaardden betekent een terugkeer naar het Duitse denken. Herder schreef *das Vorurteil macht glücklich* en Fichte beweerde dat het Duits een levende taal was en alle andere dode talen waren en dat daarom het Duits niet kon worden vertaald in een andere taal en ontoegankelijk was voor andere bevolkingsgroepen. Begrijpt men wel dat deze idee aan het triomferen is in ons land wanneer wij naar taalhomogene parlementen streven, wanneer wij ervan uitgaan dat in Brussel socialistische die Frans spreken niet meer samen met Nederlandstalige socialistische op eenzelfde kandidatenlijst mogen staan, wanneer Franstalige en Nederlandstalige Groenen onder geen enkel beding nog samen één politieke formatie mogen vormen in de hoofdstad. En het erge is niet dat deze idee wordt vertolkt, maar dat ze niet wordt betwist. Wij zijn versuft geraakt. Onze pers is zo weinig kritisch. Op het einde van de 20e eeuw schrijven wij in de Grondwet teksten in die een tiental jaren geleden nog als bijzonder verwerpelijk werden beschouwd. Maar het politieke denken is ook vol contradicties. We gaan ervan uit dat een Vlaming geen ideeën kan hebben, goed voor Walen en Franstaligen, maar sturen Karel Van Miert naar de Europese Commissie om daar goede ideeën te hebben voor Grieken en Portugezen. Het is wel erg dat zoiets de christen-democraten, de socialistische en de liberalen niet verontrust.

Een volgende vraag die ik wil stellen heeft betrekking op het federalistische karakter van de grondwetsherziening. Richten wij wel een federale Staat op?

Wat hier gebeurt is een nederlaag voor het klassieke federalistisch denken. Tweeledig federalisme bestaat nergens in de theorie en in de werkelijkheid. Dit is geen federalisme, omdat men geen constitutioneel hof wil, omdat men aan een hoger lichaam niet *la compétence des compétences* wil geven, omdat men niet wil weten van een normenhierarchie, omdat men de belangenconflicten niet wil beslechten (alleen maar de bevoegdheidsconflicten), omdat men het Belgisch federalisme niet wil inschakelen in het Europese federalisme, omdat men geen wijziging wil brengen in het statuut van de Europese richtlijnen. Met dit systeem wordt de concreet levende burger steeds minder drager van rechten en steeds minder schepper van waarden. Alles wordt steeds meer toevertrouwd aan de basisentiteiten gemeenschappen en gewesten, die de eerste dragers worden van rechten en waarden. Wij zijn reeds op weg naar het confederalisme.

In ons land institutionaliseren wij twee nationalismen, meer nog — en wij doen iets ongehoords — wij institutionaliseren zelfs de soevereiniteit. Terwijl alle juristen, alle internationalisten dromen van wereldrechtsorde, van een supranationaal en

internationaal recht dat onze conflicten regelt en onze belangen behartigt over alle grenzen heen, probeert men in ons land een constitutioneel systeem uit te werken waardoor de Vlaamse en de Waalse gemeenschappen en gewesten zich kunnen onttrekken aan het Europese recht. Ik noem dat het institutionaliseren van de soevereiniteit. Terwijl het internationaal recht ernaar streeft de conflicten tussen naties en staten op te lossen, bepalen wij in ons land dat de belangenconflicten tussen gemeenschappen of gewesten kunnen worden beslecht noch door een rechtcollege, noch door het Parlement. Welke onwaarschijnlijke situatie. Onder het mom van federalisering institutionaliseren wij niet alleen het nationalisme, maar zelfs de soevereiniteit. Nergens wordt de nefaste soevereiniteitsidee, die het internationale recht dwarsboomt en geweldloze conflictenregeling onmogelijk maakt, zo beschermd, zo onder een kaasstolp geplaatst, als in ons land.

Hoe staat het met de solidariteitsidee? Zal dit federalisme de sociale solidariteit onder de mensen in ons land bevorderen of op losse schroeven zetten? In dit verband citeer ik een paar zinnen uit het boek van de kabinetschef van onze minister van Binnenlandse Zaken, de heer Louis Tobback, waarvan recent een résumé verscheen in *De Morgen* van 8 juni 1988:

Johan Vande Lanotte schrijft in dit boek over federalisme: «De scheidingslijnen in België zijn vrij duidelijk. Wallonië is minder godsdienstig, meer socialistisch en economisch zwakker dan Vlaanderen. Om tot een pacificatie te komen tussen de twee duidelijk verschillende groepen in België moet de staatshervorming die realiteit onder ogen zien. Enkel de gewestvorming kan de kloof tussen Noord en Zuid overbruggen.»

Johan Vande Lanotte stelt dus dat er twee deelstaten, twee parlementen, twee democratieën moeten komen omdat er godsdienstige, politieke en economische verschillen aan te wijzen zijn. Een zeer ongewone taal. De democratie is precies nodig omdat de mensen verschillend zijn. Indien de mensen gelijk waren, dan hadden wij geen behoefte aan democratie want dan zouden er geen conflicten zijn. De redenering wordt hier omgedraaid. Hier wordt beweerd dat omdat de anderen zwakker zijn, de democratische solidariteit moet worden verbroken. Ook hier moet ik op dezelfde manier reageren als daarstraks. Dat zulke dingen worden gezegd is op zichzelf niet zo erg maar dat dit onbetwist en straffeloos kan gebeuren is erg. Zijn er dan geen journalisten of politici die daartegen protesteren?

Mijn volgende vraag in verband met de staatshervorming werd ook reeds impliciet gesteld door sommige collega's. Zal deze staatshervorming onze maatschappij pluralistischer maken? Zal het Vlaams pluralisme rijker zijn dan het Belgisch pluralisme? Zal het Vlaams pluralisme ons meer geborgenheid geven dan het meestalig Belgisch pluralisme? Ik heb mijn twijfels daarover. Zal het Waals pluralisme rijker en pluralistischer zijn dan het Belgische? Ik twijfel daaraan. Zal deze federatie de democratie rijker en fijner maken, verdiepen en dichtert bij de burger brengen? Ik heb mijn twijfels daarover.

Velen beweren dat dit naar confederalisme neigend federalisme, het centralisme in de hand werkt, niet alleen in de gemeenschappen en de gewesten maar ook op nationaal niveau. De nationale regering moet immers sterk staan om de middelpuntvliedende krachten samen te houden. De democratie wordt door dit systeem uitgehold want in dit federalisme bestaat de tendens om de democratische relatie onder de in dit land levende burgers stilaan te vervangen door een diplomatieke relatie tussen de gemeenschappen, dit wil zeggen een diplomatieke relatie tussen de executieven. Minister Van den Bossche ziet dat verschil niet goed in. Ik wil het nog even preciseren. Een democratische relatie onder de burgers impliceert het bestaan van een open rechtstreeks verkozen Parlement waarin kan worden geïnterpeleerd en geamendeerd, dat open staat voor het publiek en voor de pers. Wanneer wij de beslissingen die door het Parlement worden genomen stelselmatig vervangen — en dat is de bedoeling van de Volksunie — door diplomatieke beslissingen te nemen door overlegorganen tussen nationale en regionale regeringen en executieven, dan vervangen we inderdaad de democratische relatie, waaruit wetten ontstaan, door een diplomatieke relatie, waaruit verdragen en conventies ontstaan. Dit leidt tot een uitholling van de democratie, want overlegorganen houden

geheime vergaderingen, worden niet democratisch gecontroleerd en kunnen niet ten val worden gegracht door één Parlement.

Besluitvorming in Ministerraden van de Europese Gemeenschap is een verarming van de democratie, en dit ten opzichte van het Europese Parlement. Meer bepaald wat betreft het onderwijs wordt de directe democratie sterk uitgehold: wij onttrekken een groot aantal materies aan de gewone wetgever, om ze aan de grondwetgever of aan de quasi grondwetgever te geven, die moet beschikken over de meerderheid beschreven in de laatste alinea van artikel 1 van de Grondwet. Een gedeelte van de beslissingsmacht wordt overgeheveld naar het Arbitragehof. Naar Angelsaksisch model zullen wij ons baseren op jurisprudentie. Tenslotte vertrouwen wij een aantal besluitvormingsprocessen toe aan wat ik noem het diplomatieke overleg tussen de gemeenschappen.

Het onttrekken door deze vier technieken van de bevoegdheid aan de gewone wetgever is voor mij een uitholling van de normale democratie. In de loop van mijn betoog heb ik de volgende vragen gesteld:

Is deze staatshervorming ontstaan uit een onrust bij de bevolking? Is ze geboren uit een maatschappijvisie? Betekent zij een bijdrage tot de verfijning en de verruiming van de democratie? Verrijkt ze het pluralisme in ons land? Zal ze in de toekomst bijkomende decentralisatie vergemakkelijken of bemoeilijken? Ik heb daaromtrent mijn twijfels. Elke bijkomende decentralisatie in ons land betekent immers een versterking van nationalistische krachten en niet van deelstaten. Is deze hervorming een overwinning voor het ware federalisme? Ik heb daarop «neen» geantwoord. Aan de Vice-Eerste minister stel ik mijn laatste vraag. Volgens de heer Martens, in een TV-debat, is deze staatshervorming de meest fundamentele die ons land ooit heeft gekend. Zal ze eindelijk rust brengen in de politieke klasse van België? Dat is toch wel het minste wat we mogen verwachten: eindelijk een einde aan onze communautaire twisten. Het antwoord van de Vice-Premier op deze vraag kan men in het verslag van de commissie lezen: «Op de vraag of de thans voorgelegde staatshervorming in de toekomst elke conflictstof zal wegnemen, moet de minister negatief antwoorden.» Dit betekent dus dat wij nu nuttelose inspanningen leveren en dat er geen hoop op rust bestaat en dat we ons nog lang niet in hoofdzaak zullen kunnen bezighouden met de grote problemen van deze tijd.

De heer Luyten. — Rust roest!

De heer Dierickx. — Wij hebben hier te maken met een nationalistische overwinning. De nationalistes hebben een succes behaald, wij moeten dat erkennen. Bovendien hebben zij de voldoening dat er in de hervorming genoeg conflictstof aanwezig is om nog tientallen jaren door te gaan met communautair gekrakeel. Deze staatshervorming is een ondoordachte hervorming die met democratie en federalisme zeer weinig te maken heeft, maar wel veel met een kortzichtige belangenstrijd. Wij staan hier voor een uitzichtloze situatie. De Groenen voorspellen dat niettegenstaande deze hervorming het geruzie nog tientallen jaren zal aanslepen om verschillende redenen. Er zijn politieke krachten die het communautair conflict broodnodig hebben om te kunnen blijven bestaan. De traditionele universalistische politieke strekkingen anderzijds zijn ideologisch te zwak om aan het nationalisme weerstand te bieden en zich niet in het conflict te laten meeslepen. Het twee- of driedelig federalisme blokkeert de besluitvorming en bestendigt de conflictsituatie. Wat aan één gemeenschap wordt gegeven, wordt op een provocerende, tergende manier ontnomen aan de andere gemeenschap. Dit zal blijven bijdragen tot de dramatisering van de problemen en een dialectiek bevorderen waar wij niet zullen uitraken.

Om al deze redenen vragen Agalev en Ecolo kennis te nemen van het plan dat zij hebben uitgewerkt en waarmee de regering, onder meer wat betreft Brussel, heeft rekening gehouden.

Dit plan is doordrongen van een democratische en federalistische visie op het staatsbestel. Wij zijn voorstander van een grondwettelijk hof, van een hiërarchie der normen, van een

minimum aan meerpoligheid, van een evenwicht tussen middelpuntvliedende en middelpuntzoekende krachten. Wij proberen de problemen op te lossen zo dicht mogelijk bij de bevolking en niet vanuit gewestelijke regeringen. Wij hebben een taalstatuut uitgewerkt — en dat wordt door velen erkend — voor 27 randgemeenten dat goed is voor Vlamingen en zeer aanvaardbaar voor de Walen. Wij hebben niet het extreme standpunt ingenomen dat de schepenen in deze randgemeenten onbeperkt en ongestraft Frans mogen spreken. De Groenen uit het noorden, het zuiden en het midden van het land hebben redelijke voorstellen gedaan die aanvaardbaar zijn voor allen. Wij hebben een systeem ontworpen waardoor de decentralisatie kan worden voortgezet, een systeem waardoor de solidariteit tussen de burgers in het land niet in het gedrang wordt gebracht. Wij zeggen niet dat Vlaanderen solidair moet zijn met Wallonië. Dit wordt niet graag gehoord. Wij, Groenen, pleiten voor een andere organisatie van de solidariteit: niet tussen Vlaanderen en Wallonië, maar tussen twaalf subgewesten. Wij willen een België van subgewesten.

Het is psychologisch veel gemakkelijker voor het rijke Antwerpen solidair te zijn met de Borinage dan voor de Vlaamse leeuw solidair te zijn met de Waalse haan. Federale meerpoligheid, die stabiliserend zal zijn voor de democratie en aan de sociale solidariteit een andere teneur zal geven, dat is de idee die wij verdedigen. Dit zal de gewone man veel beter begrijpen dan de gedachtenconstructies die berusten op nationalistische nostalgieën.

Als realisten verwerpen wij niet alles wat wordt voorgesteld in verband met de herziening van de Grondwet. Wij menen dat het onderwijs in grote mate kan worden toevertrouwd aan de Gemeenschappen, maar wij vragen gelijktijdig geleidelijk en behoudzaam afscheid te nemen van het uitzichtloze, zuiver tweeledig federalisme, bijvoorbeeld bij de samenstelling van de nieuwe Senaat. Wij zullen niet aanvaarden dat de toekomstige Senaat uit twee cohorten bestaat, een Vlaamse die zich opstelt tegen een Franstalige om uitzichtloze discussies te voeren.

De heer De Beul. — Dat is nu al het geval en dit geeft geen problemen in de Senaat.

De heer Dierickx. — Met Goethe zeg ik dat wanneer iemand beweert de werkelijkheid te tonen, dit enkel maar een bewering is en dus een theorie. Tegenover elke bewering in verband met de werkelijkheid kan een andere bewering worden geplaatst. De zogenaamde werkelijkheden in verband met de Gemeenschappen moeten dus worden gerelativeerd want de mensen kunnen andere werkelijkheden zien en aanvoelen en dit met evenveel recht. Wij moeten op onze hoede zijn wanneer politici beweren dat ze niet aan politiek doen, dat ze alleen maar de werkelijkheid beschrijven. *Das höchste wäre zu begreifen dasz jede Tatsache schon eine Theorie ist*, schreef Goethe.

De heer Moens. — *Jede Theorie ist grün.*

De heer Dierickx. — Voor degenen die menen dat wij niet uit de communautaire problemen zullen geraken, heb ik een troostwoord van Albert Einstein, dat ik ook in de commissie heb voorgelezen: « Quand un problème nous résiste malgré de grands efforts de recherche, nous devons mettre en doute ses principaux postulats. L'imagination est alors plus importante que le savoir. » Dit is ook een vorm van realisme.

België is een prefiguratie van de multinationale gemeenschap die wij allen wensen. Omdat België meer dan Frankrijk of Italië, een prefiguratie is van een Europese federale staat, hebben de Belgen een bijzondere verantwoordelijkheid. Ze moeten deze met trots op zich nemen. Zij die verenigen, verwerven meestal vlugger een plaats in de geschiedenisboeken dan zij die alleen maar scheiden. Om die reden heb ik samen met een aantal vooraanstaande collega's van deze assemblee een wetsvoorstel ingediend dat de oprichting beoogt van een nieuw centrum-Harmel om ons te bezinnen over het soort democratie en het staatsbestel dat wij wensen in een Europees perspectief. In dit voorstel vraag ik echter blijk te geven van grootmoedigheid

en bescheidenheid. Wij hebben ons al zo vaak rode koppen gediscussieerd over onze Waals-Vlaamse problemen.

In dit voorstel wordt gepland bij het studiewerk specialisten uit federale Staten te betrekken: de Bondsrepubliek, Canada, Oostenrijk. Van hen kunnen wij wellicht iets leren. Zo een centrum kan iets doen voor de democratie en voor de mensen van ons land. (*Applaus.*)

De heer Luyten. — De heer Masaryk heeft zijn volk tegen Oostenrijk in zelfstandig gemaakt. Weet u nog wie toen Eerste minister was van Oostenrijk? Masaryk is bekend gebleven in de geschiedenis als bevrijder van zijn volk.

M. le Président. — La parole est à M. Desmedt.

M. Desmedt. — Monsieur le Président, après plusieurs mois de léthargie, notre assemblée est confrontée aux premières propositions de révision constitutionnelle que nous soumet le gouvernement.

La première question que l'on peut se poser est de savoir si cette priorité est justifiée. Certes, on peut comprendre que le gouvernement souhaite faire voter rapidement ses projets de réforme de l'Etat; cependant, n'aurait-il pas été plus raisonnable de les préparer de façon plus approfondie et de présenter d'abord au Parlement les budgets 1988? La réforme de la Constitution est, en effet, une opération particulièrement délicate et la hâte avec laquelle ces projets nous sont présentés n'est pas une garantie de bon travail.

J'ajouterai que le « saucissonnage » des propositions constitutionnelles auquel se livre le gouvernement ne facilite pas la tâche du Parlement puisque nous n'avons pas de vision globale des propositions du gouvernement concernant cette révision constitutionnelle.

De plus, si la lettre de la Constitution est respectée quant à cette procédure de révision, il n'en est certainement pas de même quant à son esprit. C'est, en effet, le Parlement qui est le pouvoir constitutionnel. En réalité, le gouvernement s'est attribué ce pouvoir et le Parlement n'est là que pour avaliser les propositions gouvernementales. Nous avons dû le constater en commission: quasi tous les amendements présentés, quelle que soit leur valeur, ont été mécaniquement repoussés par la majorité.

C'est une façon de faire que nous devons regretter. Sur des problèmes aussi fondamentaux que ceux qui font l'objet de la réforme constitutionnelle, il eût été souhaitable de trouver le consensus le plus large possible auprès de toutes les formations représentées au Parlement.

En ce qui concerne cette révision constitutionnelle, le FDF adoptera une attitude cohérente. Nous ne pratiquerons pas une politique d'opposition systématique, mais nous nous prononcerons sur chaque disposition en tenant compte de nos objectifs de fédéralisme et de mise en place effective d'une Région bruxelloise.

Nous sommes donc aujourd'hui invités à réviser les articles 17, 59bis et 107ter, la révision de ces articles étant envisagée essentiellement sous l'angle de la communautarisation de l'enseignement.

La communautarisation a été voulue par la quasi-totalité des formations politiques représentées au Parlement. Elle correspond à l'évolution des idées et des institutions en Belgique. Il faut en tirer les conséquences et l'attitude de certains qui ont voté pour la révision de l'article 17, mais semblent aujourd'hui vouloir freiner les choses, nous paraît peu logique.

C'est évidemment l'article 17 qui est la clé de voûte de l'édifice sur lequel nous avons à nous prononcer. Que nous apporte cet article 17 nouveau? Il transfère aux Communautés la charge d'assurer le libre choix scolaire des parents et constitutionnalise les aspects principaux du Pacte scolaire.

Il faut admettre que le libellé ancien de l'article 17, qui a donné lieu à tant de commentaires pendant plus d'un siècle, était fort sommaire et ne constituait pas une véritable ligne directrice.

Le texte qui nous est proposé représente une indéniable amélioration. Il confirme la liberté d'enseignement, la neutralité de l'enseignement organisé par les Communautés et affirme des principes fondamentaux comme le droit à l'enseignement, la gratuité de celui-ci pendant l'obligation scolaire et l'égalité devant la loi ou le décret.

Il faut se féliciter de l'affirmation de ces principes dans la Constitution. Cela ne signifie pas pour autant que tout est parfait dans cet article 17. Tout d'abord, je regrette vivement qu'aucune allusion ne soit faite à l'enseignement organisé par d'autres pouvoirs publics que les Communautés, c'est-à-dire essentiellement les provinces et les communes. Il me semble, en effet, qu'une référence à ce type d'enseignement serait nécessaire pour en affirmer la neutralité. Certes, le Pacte scolaire n'excluait pas un enseignement provincial ou communal qui n'aurait pas été neutre. Mais il s'agit là d'une conception exprimée il y a 30 ans et qui ne correspond plus nécessairement aux conceptions d'aujourd'hui.

L'enseignement provincial et communal est un enseignement organisé par les pouvoirs publics et intégralement financé par eux. Pareil enseignement se doit d'être neutre, même si cette neutralité, et j'y reviendrai, peut avoir un sens actif.

En commission, le gouvernement a objecté que, d'une part, il n'est pas nécessaire d'inscrire dans la Constitution la possibilité d'un enseignement provincial et communal puisque cette possibilité découle du prescrit même de l'article 17, § 1er, et que, par ailleurs, il n'est pas nécessaire de lui imposer une obligation de neutralité. Ces explications ne peuvent me convaincre. Il serait choquant qu'une école communale s'affirme confessionnelle ou, au contraire, laïque militante car pareille école est, par définition, l'école de tous.

Il suffirait donc d'ajouter à l'article 17 que tout enseignement organisé par un pouvoir public sera soumis à la même obligation de neutralité que l'enseignement organisé par les Communautés. Nous déposerons un amendement en ce sens. Son rejet nous semblerait inquiétant quant aux intentions réelles de certains.

Au cours des travaux de la commission, la notion de neutralité a fait l'objet de larges débats. A ce sujet, le gouvernement entend se référer à la notion définie en 1963 par les trois partis traditionnels encore unitaires à l'époque. J'ai lu attentivement ce texte qui me paraît donner de la neutralité une notion fort passive et terne.

Mandataire d'un parti pluraliste, je ne puis que regretter qu'à l'occasion de la présente réforme, aucune percée n'apparaisse en faveur d'un enseignement de type pluraliste où tous, croyants et non croyants, pourraient se retrouver.

L'idée de l'enseignement pluraliste était en vogue il y a quelques années; elle a reculé et je le regrette. En effet, notre pays, aussi bien en Wallonie qu'en Flandre et à Bruxelles, est divisé en deux en ce qui concerne l'enseignement: le libre, c'est-à-dire l'enseignement catholique, et l'officiel, c'est-à-dire l'Etat aujourd'hui, les Communautés demain.

Pourquoi faut-il que nos enfants apprennent les sciences, les mathématiques, les langues dans des écoles différentes selon les convictions religieuses ou non de leurs parents? L'école pluraliste est celle qui permettrait le rassemblement de toute notre jeunesse dans un enseignement où toutes les opinions pourraient s'exprimer dans le respect des convictions de chacun. L'enseignement pluraliste exige une révolution des esprits qui n'est pas encore acquise. J'espère que cette idée fera du chemin, en tout cas dans la Communauté française.

En ce qui concerne le principe de la gratuité de l'enseignement, il est bien de l'affirmer, mais le législateur devra veiller à ce qu'il ne s'agisse pas d'un vœu pieux et qu'en particulier, les frais accessoires de matériel scolaire ne grèvent pas trop lourdement les budgets familiaux, surtout dans l'enseignement professionnel.

Le financement de l'enseignement communautarisé constituera un élément essentiel de la réforme projetée. Il s'agit cependant à l'évidence d'un point qui relève de la loi et non de la Constitution. Il faudra que les francophones y soient attentifs,

et l'exigence d'une loi à majorité spéciale devrait garantir que ce problème sera résolu de façon équitable.

Le problème des compétences restant attribuées au pouvoir national a été longuement débattu en commission. Ces compétences sont en fait secondaires, ce qui est logique dans un système fédéral.

J'ai été sensible aux arguments développés par notre collègue M. Pouillet. Son point de vue est raisonnable et respectable, mais il ne me semble pas souhaitable d'inscrire pareille précision dans un texte constitutionnel. Aucune de nos Communautés n'aura intérêt à organiser son enseignement d'une façon pouvant entraîner un conflit avec l'autre Communauté.

Il serait souhaitable de maintenir la possibilité de faire une partie des études dans une Communauté et la suite dans l'autre. Il s'agit là d'un choix personnel de l'étudiant, mais il me paraît que ce genre de problème devra être résolu par des contacts entre les autorités des deux Communautés et non par une règle constitutionnelle qui porterait atteinte à l'autonomie de chacun.

Les dispositions du nouvel article 59bis permettront aux Communautés de conclure des traités internationaux. Nous sommes, bien entendu, favorables à cette disposition mais, d'un point de vue juridique, nous pensons qu'il eût fallu d'abord soumettre à révision l'article 68. La méthode suivie nous semble inadéquate. La modification de l'article 59bis avant celle de l'article 68 introduira dans la Constitution, pour une période certes limitée mais réelle, deux dispositions contradictoires ce qui n'est pas du bon travail législatif.

En ce qui concerne les dispositions visant les communes à statut spécial, elles nous paraissent garantir la pérennité de l'enseignement primaire français dans ces communes. Cependant, la logique imposerait que ces écoles dépendent de la Communauté française. Je constate que l'article 59bis n'exclut pas cette possibilité qui devra être examinée.

Pour ce qui est des institutions bicommunautaires, le FDF souhaite que leur gestion soit confiée au futur Exécutif bruxellois.

Les nouvelles compétences confiées par l'article 107ter à la Cour d'arbitrage constituent un point très important de la réforme proposée. On a cependant l'impression que le gouvernement s'est arrêté à mi-chemin d'une réforme qui aurait pu être plus fondamentale. Les dispositions nouvelles permettent notamment la saisine de la Cour par un particulier justifiant d'un intérêt pour toute violation des articles 6, 6bis et 17. On vise donc, en fait, les libertés en matière d'enseignement et le respect des minorités.

Pourquoi ne pas avoir étendu cette garantie juridictionnelle aux autres libertés constitutionnelles d'association, de réunion, de presse, d'emploi des langues, des cultes, au secret du courrier ainsi qu'au respect de la vie privée menacée notamment par les écoutes téléphoniques?

Par ailleurs, la complexité de nos institutions nationales, régionales, communautaires, provinciales et communales justifierait également la création d'une véritable Cour constitutionnelle.

La sagesse commanderait donc de réserver cet article pour la fin de la révision constitutionnelle afin d'élargir davantage encore les compétences de cette Cour d'arbitrage.

Mes chers collègues, il ne faut pas s'y tromper. La communautarisation de l'enseignement constitue une véritable révolution dans notre système institutionnel. Pour nos Communautés, il s'agit d'un pari sur l'avenir.

Il faut voir cette évolution de façon optimiste. Malgré certaines imperfections que j'ai soulignées, le FDF, qui a toujours défendu le principe de la communautarisation de l'enseignement, apportera son appui à la révision des trois articles qui nous sont soumis.

Lorsqu'il s'agira de concrétiser cette communautarisation, notamment en ce qui concerne le financement, nous serons particulièrement attentifs.

Les Communautés vont recevoir de nouvelles compétences; ce sera à elles, par le sérieux avec lequel elles les assureront, à

démontrer que nous avons choisi la bonne voie. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Dillen.

De heer Dillen. — Mijnheer de Voorzitter, ik betreur dat de heer Dierickx is verdwenen, want ik had hem willen zeggen dat ik zeer aandachtig heb geluisterd, met als eerste gevolg dat ik een aspirine moet nemen. Ik spreek hem op drie punten tegen. Hij heeft onder meer gezegd dat alle Nederlandstaligen in Vlaanderen denken dat zij gelijk hebben. Welnu, ik denk dat niet en hijzelf is daarvan het beste bewijs. Ik spreek hem tegen wanneer hij zegt dat deze staatshervorming het resultaat is van een nationalistische visie. Deze staatshervorming is het gevolg van de verloochening van een nationalistische visie. Tenslotte heeft de heer Dierickx ook nog gezegd dat wij nu te maken hebben met een nationalistische overwinning. Wij hebben integendeel te maken met een nationalistische nederlaag.

Het Vlaams Blok is steeds voorstander geweest van het voor herziening vatbaar verklaren van alle artikelen van de Belgische Grondwet om zo de hele Belgische Grondwet te vervangen door een Vlaamse Grondwet, de Grondwet van een onafhankelijke Vlaamse Staat.

Sommigen hebben zich daarover vrolijk gemaakt. Anderen vonden ons standpunt gewoon belachelijk, utopisch, irreal. Nog anderen spraken over een duidelijk gebrek aan politieke rijpheid, aan politieke werkelijkheidszin.

Wijzelf hebben ons nooit enige begoocheling gemaakt. Wij hebben de zaken principieel gesteld, niet verwachtend dat de naar de benaming Vlaamse, naar het getal grote Belgische partijen ons spoedig zouden volgen. De geschiedenis van de Vlaamse Beweging heeft ons voldoende geleerd dat de politieke meikevers lang en hard genoeg op de poten moeten worden getrapt om ze in beweging te krijgen. Men is inderdaad een andere weg ingeslagen. Met het regeerakkoord dat enkel maar in een gedeeltelijke grondwetsherziening voorziet, staan we hier en vandaag aan het begin van die weg.

Zij die deze weg ten einde willen gaan, doen het als de Rattenvanger van Hameln. Ze willen iedereen meelokken, en dan nog wel op een onheilzame weg voor Vlaanderen.

«Vlaanderen», heet het, «krijgt aanzienlijk veel meer bevoegdheden. Wij staan op de weg naar de verregaande communautarisering. Wij zijn op weg naar het echte federalisme. Het confederalisme wordt verwezenlijkt.» En veel vijven en zessen. Men nodigt ons daarom uit de nodige grondwetsartikelen te wijzigen en Vlaanderen heeft, om het in het vakjargon te zeggen, een ruim pakket eigen bevoegdheden meer.

Wie kan daar nu wat tegen inbrengen? Dat is de eerste reactie en op het eerste gezicht lijkt ze ook de juiste reactie te zijn. Men wordt er zelfs sentimenteel bij en spreekt over de verwezenlijking van wat zovelen zo lang gedroomd hebben, waar zovelen voor gestreden en geleden hebben.

Van dat ogenblik is het zover. Verboden om niet mee te spelen. Verboden om kritiek uit te oefenen. Verboden om de zaak eens wat meer van nabij te bekijken. Verboden ook om maar één vraagteken te plaatsen. Alleen toejuichingen worden gewenst. Alleen applaus toegelaten. Van de Vlaamse naïeveling wordt alleen verwacht dat hij zijn naïviteit verder cultiveert.

Laten wij als voorbeeld van nabij het onderwijs nemen. Communautarisering van het onderwijs. Wie is zo vermetel, wie zo verwaten neen te zeggen? Wie durft het aan er tegen te zijn? Is deze hervorming geen stap in de goede richting? Betekent ze geen uitbreiding van de Vlaamse autonomie? Inderdaad, het is vanzelfsprekend, het is voor de hand liggend dat Vlaanderen zijn onderwijs in eigen handen krijgt.

Is het echter allemaal wel zo mooi en zo fraai en zo lief en zo goed voor Vlaanderen als gewiekste, gehaaide en door de wol geverfde politici het ons voorspiegelen en voorschotelen? Wordt onze aandacht niet handig van het essentiële, van de kern van de zaak afgeleid, opdat de geslepen goochelaar ongemerkt zijn trucje tot een goed einde kan brengen? Waar we in het circus — dat moet ik er onmiddellijk aan toevoegen — de

goochelaar na succesvol optreden graag toejuichen, moeten we verder beklemtonen dat inderdaad iedere vergelijking mank gaat, want de politieke goochelaar Martens VIII zullen we slechts één keer toejuichen, namelijk de dag dat hij het slachtoffer van zijn eigen trucjes wordt en voorgoed van het politieke toneel verdwijnt. Hebben we integendeel niet te maken met een vergiftigd geschenk? Moeten we niet aan de verwittiging en waarschuwing van de Oudheid denken: «Vrees de Grieken, ook al komen ze met geschenken». En geef toe, in vergelijking met de Belgische regeringen en inzonderheid met de elkaar opvolgende Martens-regeringen, waarvan de laatste nog de slechtste is, waren de Grieken nog een toonbeeld van politieke betrouwbaarheid.

Iets moet daarbij van in den beginne worden onderstreept. Het is nog niet automatisch zo dat wij goed, dat wij degelijk, dat wij kwalitatief hoogstaand onderwijs krijgen omdat het beheer ervan in Vlaamse handen komt. De strijd voor het behoud van het traditioneel onderwijs, waarbij het Vlaams Blok ten volle aan de zijde van IPOC staat, de strijd voor een echte herwaardering van het onderwijs zal nog hardnekkig voortgezet moeten worden.

Het is voorts ook zo dat onderwijs in Vlaamse handen evenmin automatisch, als bij toverslag, een einde zal maken aan de linkse machtsgreep op het onderwijs, een einde zal maken aan het in zo vele scholen, zowel van het vrij als van het officieel onderwijs, heersend linkse sectarisme. Laten we niet vergeten dat de profeten van het pluralisme die de mond vol hebben van breeddenkendheid, openheid, verdraagzaamheid, in de praktijk optreden en handelen als de meest bekrompen en meest onverdraagzame sectairen. Onderwijs in Vlaamse handen, zelfs dat is niet eens helemaal waar. De laatste remmen op een algehele Vlaamse bevoegdheid ter zake worden nog niet opgeheven.

Verder is het zo dat men niet verhele kan dat onderwijs in Vlaamse handen, van lager tot en met hoger, niet tevens wil zeggen dat dit onderwijs ook over de financiële middelen beschikt waarop Vlaanderen ten volle recht heeft. Nu reeds weten alle Vlaamse politici, ook degenen die behoren tot de regeringspartijen, tot de CVP, tot de SP, tot de Volksunie, dat Vlaanderen op dit gebied niet het volle pond krijgt, doch andermaal financieel de bedrogene en bestolene blijft.

Een en ander brengt mee dat we niet dadelijk als Vlaamse niet-beter-weters en niet-verder-denkers bij deze federalisering van het onderwijs gelukzalig lurken als aan een fopspeen. Het moet eindelijk eens amen en uit zijn met de Vlaamse kinderhand die gauw gevuld is.

Er is echter meer, en zoals het met alle Belgische regeerakkoorden het geval was, dit meer is tevens erger. Indien we ons alleen moesten uitspreken over de federalisering van het onderwijs in België, over Vlaams onderwijs in Vlaamse handen, dan zou er waarschijnlijk grote eenstemmigheid heersen. Mits enkele amendementen zou eenparigheid bereikt kunnen worden en oppositie en meerderheid zouden hestappend over alle verschillen, ja hebben kunnen zeggen tot een dergelijk voorstel.

Zo eenvoudig kon het niet. Dat was te veel van het goede geweest.

Als we de geschenkdoo openen en zien wat er naast de federalisering, de communautarisering van het onderwijs nog verder inzigt, dan kunnen we, ja, dan moeten we wel gewagen van een vergiftigd geschenk. De communautarisering van het onderwijs staat inderdaad niet alleen op zichzelf doch is verbonden met en gebonden aan een hoop andere afspraken tussen de Belgische politici van de regeringspartijen en kan er niet van worden losgeweekt.

Hier komt de kat op de koord. Hier wringt de schoen. In dit geheel zitten de verschillende onderdelen aaneen als te nemen of te laten. De onderscheidene punten werden bewust en opzettelijk aaneengeketend, aaneengeklit, aaneengeklonken en aaneengesmeed om een regering te vormen die niet eens had kunnen worden gevormd zonder dit te nemen of te laten en wier verder bestaan er eveneens afhankelijk van is.

Zij vormen dus als geheel het onvoorwaardelijke regeerakkoord. Zij vormen als geheel een onvoorwaardelijk te nemen

of te laten. Ze dwingen ons tot dezelfde, ja, tot een nog hardere onvoorwaardelijkheid in ons antwoord. Welnu, in dat geheel zitten te veel noodlottigheden voor Vlaanderen, te veel negatieve plannen, te veel schadelijke punten, te veel verliesposten, te veel verloocheningen, te veel vernederingen, te veel nederlagen, met één woord: te veel onaanvaardbaarheden voor Vlaanderen.

De ene wenselijkheid rechtvaardigt niet de andere onaanvaardbaarheid. Met andere woorden: Vlaanderen moet niet meer betalen voor zijn recht. Vlaanderen mag niet meer betalen voor zijn recht. Voor wat wenselijk is voor Vlaanderen, mag geen prijs meer worden gevergd. Voor Vlaanderen recht mag geen prijs meer worden betaald. Het gaat niet om een hoge of lage prijs. Het Vlaamse antwoord moet zijn: géén prijs.

Vermits de regering staat of valt met het hele regeerakkoord, is het duidelijk dat op deze volstreekte ongeschakeerdheid het antwoord, ons antwoord, het Vlaamse antwoord even ongeschakeerd moet zijn. Het hele pakket eisen kan maar alleen worden beantwoord met de afwijzing van het hele pakket. Het goede aan het slechte koppelen dwingt ons ertoe — hoe spijtig dit ook is — het goede met het slechte hier af te wijzen. Hier kunnen we dus niet anders dan het goede af te wijzen om het slechte, het doorslechte, het onaanvaardbare te verhinderen, te voorkomen.

Dit heeft niets te zien met steriele oppositie. Dit heeft niets te zien met oppositie om de oppositie. Het heeft alles te zien met onze plicht eindelijk een einde te maken aan de compromissen die Vlaanderen reeds zoveel gekost hebben. Het heeft alles te zien met het vervangen van de Hertoginnedal-, de Stuyvenberg- en Egmontsefeer door een echte en gemeende en niet electoraal hypocriete «Gedaan met geven en toegeven»-sfeer. Het heeft alles te zien met het zo vlug mogelijk en voorgoed naar huis sturen van een voor Vlaanderen noodlottige regering. Men laat ons geen keuze. Men dwingt ons ertoe neen te zeggen tot punten welke in een ander verband of op zichzelf positief zouden kunnen zijn en als zodanig zouden kunnen worden onthaald. Men laat ons geen keuze. Wij moeten het geheel afwijzen. Wij moeten alle delen van dit geheel afwijzen.

Men wil alles op een draf erdoor jagen opdat men niet de gelegenheid zou krijgen zich rekenschap te geven van de omvang van de Vlaamse nederlaag. Men wil alles op een draf erdoor jagen opdat het verzet buiten het Parlement, het verzet van de Vlaamse Beweging te laat zou komen. Daarom ook de totale afwijzing.

Men moet zich niet vergissen. Het verzet tegen dit tweede Egmontpact, tegen dit super-Egmontpact moge dan al langzamer en niet zo spectaculair op gang gekomen zijn als elf jaar geleden het met het Egmontpact het geval was, het verzet tegen dit tweede Egmontpact groeit van dag tot dag. Het is niet stilgevallen na de goedkeuring van de regeringsverklaring en daarmee van het regeerakkoord in Kamer en Senaat. Integendeel. Dit verzet neemt bestendig toe.

Men moet zich niet vergissen. Dit verzet is niet het verzet van één politieke partij alleen. Dit verzet is niet het verzet van de Vlaams-nationalisten alleen. Het is veel omvattender en is zonder enige twijfel de uiting van de grote meerderheid der Vlaamse bevolking. Daarvan getuigen sedert het investituurdebat talrijke artikels in de meeste Vlaamse dagbladen. Ik wil er hier een tweetal aanhalen opdat de Vlaamse senatoren zich daarop bezinnen en beraden. Ze zijn slechts enkele dagen oud. Ik citeer van Manu Ruys in *De Standaard*: «Het kan een lastige opdracht zijn. Het parlementslid dankt zijn verkiezing aan een partij. Na zijn verkiezing blijft het met honderd en een vezels gebonden aan die partij. Het geraakt daardoor soms in de knel tussen de trouw aan de broodheer en de eigen mening, het eigen geweten.

Ook nu is dat merkbaar. In de Senaat heeft de kristendemocrate Nora Staels tegen het regeerakkoord gestemd. Zij meent dat het niet beantwoordt aan wat zij de kiezer beloofde. Zij weigerde toe te geven aan de druk van de partij. Nu de regering het akkoord uitwerkt in wetteksten en die voorlegt aan het

Parlement, handhaaft Staels haar kritiek. Men kan het haar niet kwalijk nemen.

De CVP zou ongelijk hebben de bedenkingen die bij vele Vlamingen leven — en die Staels vertolkt — te onderschatten. Vele kristen democraten komen thans nogal apatisch over. De eindeloze crisis heeft ze versuft. Zij hebben de omkeer nog niet verwerkt. Zij worden op het thuisfront gekonfronteerd met de boze of sarkastische vragen van mensen die niet begrijpen. Zij worden verzocht wetsontwerpen aan te nemen die — Staels vergist zich niet — op bepaalde punten de frankofonie versterken.

Partijvoorzitters bespreken onder elkaar arrangementen die — als zij worden uitgevoerd — negatief uitvallen voor de Brusselse aanwezigheid in de Vlaamse regering, en dus voor de Vlaamse aanwezigheid in Brussel. Men heeft in de verkiezingsperiode de kandidaten horen roepen, dat het Vlaamse belang vooraan staat en dat er niet wordt toegegeven aan Waalse eisen. Maar naarmate de teksten die het regeerakkoord uitvoeren, nader ontleed worden, ziet de burger dat de niet-Vlamingen winst boeken op het vlak van de taalwetgeving en de regionale financiering. Hij heeft de indruk dat de Vlaamse partijen dat niet zien, niet willen zien. Dat hun partijbesturen gehinderd worden door blinde vlekken.» Tot daar Manu Ruys in *De Standaard*. Jan Vestræten is niet minder scherp in *Gazet van Antwerpen* en gaf zijn artikel de veelzeggende titel «Het uur van de waarheid». Ik citeer eruit: «De nieuwe regering staat voor hete vuren. Volgende week komt in Kamer en Senaat de herziening van de Grondwet aan bod. Of het kabinet hierbij de noodzakelijke tweederde-meerderheid haalt is nog af te wachten. In de CVP hebben de senatoren Nora Staels en Fernand De Bondt al gezegd dat er op hen niet moet gerekend worden om veranderingen goed te keuren die ingaan tegen de belangen van de Vlamingen. Ferdinand De Bondt, nooit verlegen om een gespieerde uitspraak, heeft zelfs gewag gemaakt van een puur bedrog als de regering zegt dat er niet zal geraakt worden aan de taalwetgeving.

Ook andere parlementariërs hebben vragen bij de ontwerpen van de regering. Het advies van de Raad van State over het al dan niet grondwettelijk karakter van de plannen die tijdens de formatie ontloken zijn, kan de druppel worden die ook voor hen de emmer doet overlopen. Maar ook buiten het Parlement krijgt de regering meer en meer tegenwind. Na het gezagvolle Overlegcentrum voor Vlaamse Verenigingen (OVV) hebben ook de Leuvense professoren het gesjoemel met de taalwetgeving veroordeeld.»

Tot daar Jan Vestræten. Hier mag en moet terloops worden aangestipt dat de twee CVP-senatoren, mevrouw Staels en de heer De Bondt, een les geven aan de andere CVP-senatoren, de CVP-kamerleden en aan heel en aan heel de CVP. Het is een harde les in Vlaamse consequentie, Vlaamse moed, Vlaamse dapperheid, Vlaamse trouw. En het is een voorbeeld van mensen die er een erezaak van maken het persoonlijk geweten, het Vlaamse geweten te stellen boven de partijtucht wanneer die verworpen is tot partij-ontucht.

Ik heb daarstraks, na de onderbreking door de heer De Bondt, gejuwd gehoord. Ik heb gehoord dat men hem bepaalde zaken uit het verleden verweet. Het is echter nooit te laat om zich te beteren. Voor de anderen moet ik eraan toevoegen dat het altijd te vroeg is om slecht te worden.

Mevrouw Staels en de heer De Bondt geven meteen het voorbeeld en een les aan alle Vlaamse senatoren en aan alle Vlaamse kamerleden.

Ik moet er nog op wijzen dat het voorbeeld en de les van mevrouw Staels en van de heer De Bondt in de eerste en de laatste plaats, inzonderheid en voornamelijk en meer dan op wie ook voor één partij gelden. Ik zeg dit zeer hard. Maar ik zeg het zonder enig cynisme. Ik zeg dit zonder enig leedvermaak. Ik zeg het niet zonder bitterheid. Ik zeg het niet zonder verbittering. Maar ik zeg dit in alle scherpheid omdat het de waarheid is.

Het is ver gekomen met een partij, het is ver gekomen dat inzake Vlaamse trouw en inzake het stellen van het persoonlijke geweten en van het Vlaamse geweten boven de partijtucht de Volksunie nu al in de leer moet gaan bij twee CVP'ers.

Het is nog niet te laat. Het onherstelbare is nog niet geschied. Ik kan hier alleen maar de heer De Bondt bijvallen en beamen wanneer hij de hoop uitspreekt, dat vele Vlaamse senatoren zijn voorbeeld zullen volgen.

Het is nog niet te laat om het onherstelbare te verhinderen en het is hier niet meer nodig de grootte, de omvang van dat onherstelbare nog eens in detail te ontleden. Het moge hier volstaan — en ik ben lang niet de enige, ik ben niet de eerste om daarop te wijzen — het moge hier volstaan erop te wijzen dat een belangrijk deel van wat men ons wil laten goedkeuren, regelrecht in strijd is met datgene waarvoor de Vlaamse Beweging, waarvoor generaties Vlamingen gestreden hebben. Vanzelfsprekendheden van en voor de Vlaamse Beweging wil men opgeven, verloochenen, platwalsen. Om het hier misschien symbolisch samen te vatten: Happart wil men uitbreiden tot een happartisme.

Het is nog niet te laat om dit te voorkomen. En voorkomen is nog altijd beter dan genezen. Vooral wanneer zou blijken dat het nog uiterst moeilijk is om herstel en genezing te brengen.

Het is nog niet te laat wanneer hier in dit halfroed de Vlaamse senatoren met zijn allen — en wanneer dat al te naïef, al te utopisch zou zijn — tenminste in voldoende getale de moed hebben neen te zeggen.

Het is nog niet te laat wanneer zij het belang en de toekomst van Vlaanderen stellen boven het bestaan van een voor Vlaanderen noodlottige Belgische regering.

Het is nog niet te laat wanneer zij het belang en de toekomst van Vlaanderen stellen boven het erdoor halen van om het even welk punt uit dit voor Vlaanderen noodlottig regeerakkoord.

Het is nog niet te laat wanneer zij het belang en de toekomst van Vlaanderen stellen boven slaafse onderwerping en blinde *Kadavergehorsam* aan een partijbelang. Het is nog niet te laat wanneer er voldoende Vlaamse senatoren worden gevonden om compromis en toegeving van de hand te wijzen.

Het is nog niet te laat wanneer er voldoende Vlaamse senatoren worden gevonden om het voorbeeld van mevrouw Staels en de heer De Bondt te volgen. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Vaes.

M. Vaes. — Monsieur le Président, même si le débat qui nous occupe aujourd'hui est très important, je ne pense pas qu'il faille pour autant être très long. En effet, les enjeux ont déjà été exposés en détail par de nombreux collègues et sont relativement simples. En ce qui me concerne, je n'aborderai les analyses techniques qu'au moment de commenter les amendements que nous déposerons aux différents articles constitutionnels. Je souhaite plutôt, à ce stade, préciser quelques principes de base de notre attitude d'écologistes face au débat politique auquel nous participons aujourd'hui. Notre débat aujourd'hui ne sera certainement pas le dernier, car il reste beaucoup à faire, à court et à moyen terme, pour assurer le respect de certains principes qui nous sont chers et qui le sont aussi à d'autres acteurs du monde de l'enseignement. J'aimerais, d'abord, en me référant aux discussions qui se sont déroulées en commission et des contacts avec le gouvernement, exposer mon sentiment sur trois éléments qui m'ont frappé.

Tout d'abord, je partage l'avis de nombreux commissaires et observateurs extérieurs qui estiment que la révision constitutionnelle a été effectuée trop rapidement et que les textes justificatifs ne sont que la réplique exacte des notes établies par les chefs de cabinet pour les discussions en commission des négociations de l'accord de gouvernement. Cela montre bien que l'on n'a pas établi de distinction entre un travail profondément juridique et un compromis strictement politique.

Ensuite, la révision constitutionnelle concernant l'enseignement se greffe sur et renforce un projet de fédéralisme ou de décentralisation de l'Etat, qui ne nous convient pas. Nous

sommes favorables à ce que l'enseignement propre à une culture et à une langue, soit géré par une instance adaptée à cette unicité culturelle, à savoir par la Communauté linguistique. Cependant, nous estimons que fonder le fédéralisme belge tout entier sur deux grandes Communautés, ainsi que le fait le gouvernement, constitue un projet hautement critiquable et non souhaitable à long terme. Si nous sommes partisans de la communautarisation culturelle de l'enseignement, nous sommes opposés à un fédéralisme s'appliquant à deux grandes Communautés qui formeront finalement une confédération, ce qui entraînera une séparation entre des personnes qui auraient voulu continuer à vivre et à coopérer de façon harmonieuse.

Enfin, je voudrais émettre une réflexion sur l'évolution politique du débat.

A très court terme, à l'occasion de l'examen des budgets de 1988 et 1989, nous apprendrons, par exemple, ce que deviendront les mesures aberrantes décidées à Val-Duchesse en matière d'enseignement. A plus long terme, après le débat constitutionnel, le débat portera sur les lois de financement, sur la répartition des moyens entre les Communautés et sur la manière dont chaque Communauté va organiser son propre système d'enseignement. C'est alors seulement que se concrétisera la chance et le risque que représente la communautarisation proposée par le gouvernement.

Nous discutons aujourd'hui de points importants et de principes faisant, dans leur généralité, plus facilement l'objet d'un accord politique: liberté et gratuité de l'enseignement, autonomie des Communautés dans les domaines essentiels, ainsi que de quelques compétences encore laissées au niveau national. Mais quelle en sera l'interprétation demain? Les Communautés, confrontées à une série de problèmes devant, qu'on le veuille ou non, encore être résolus, seront-elles animées d'un indispensable souci de coopération?

Je pense notamment à la définition du contenu des diplômes ou des certificats dans l'enseignement professionnel qui a fait l'objet de longues discussions en commission. Une certaine coopération entre les Communautés est requise pour le maintien d'une indispensable cohérence au niveau des relations entre les formations reconnues et le marché de l'emploi.

Et l'on peut s'interroger sur la confiance, sur cette volonté réelle de coopération entre certains membres des différentes communautés.

Que penser, en fait, des options et du projet constitutionnel du gouvernement? Si les libertés fondamentales et l'esprit du Pacte scolaire sont préservés dans les textes, beaucoup de doutes et d'incertitudes subsistent quant à la fiabilité de leur mise en application et de leur respect dans un réel souci non seulement de paix scolaire, mais surtout d'amélioration fondamentale du système d'enseignement.

Il apparaît clairement qu'il s'agit d'un accord politique, d'un Pacte scolaire de nature politique. Comme le disait le MOC, il ne s'agit pas d'un pacte destiné à promouvoir la réussite scolaire ni à diminuer l'échec scolaire.

L'objectif a été de stabiliser un gouvernement, une majorité politique, pour «tenir», tout en gérant une instante revendication de communautarisation de l'enseignement, en rendant indépendants l'orientation politique, les moyens budgétaires et les volumes d'emplois extrêmement importants liés au département de l'éducation nationale. Je suis inquiet et déçu de n'avoir pu relever dans la proposition de la majorité une réelle volonté d'améliorer la qualité et la démocratisation de l'enseignement, mais d'y trouver plutôt l'objectif d'assurer un équilibre entre grands partis, entre grands systèmes d'influence, différents d'une Communauté à l'autre. Telles sont les raisons pour lesquelles ce pacte est à mon sens exclusivement politique, et non pas aussi une ouverture et un choix nouveau de principes devant orienter le droit à l'éducation.

Il subsiste des doutes au sujet de libertés fondamentales, notamment en ce qui concerne la création d'écoles. Si on ne remet pas en question les lois de programmation et de rationalisation relatives, par exemple, au nombre minimum d'élèves requis pour créer une école dans les zones à haute densité de

population, cette liberté réelle de création d'écoles, selon un projet pédagogique propre, n'est pas garantie. Il en est ainsi pour la création de projets alternatifs nouveaux et indépendants puisque, dans certaines zones il faut dépasser le nombre de 100 élèves pour ouvrir une nouvelle école primaire.

Vous prétendez vouloir défendre la liberté de l'enseignement, mais en fait, vous voulez d'abord rationaliser la gestion des finances publiques et protéger les grands réseaux, confessionnel et non confessionnel. La législation de base, établie en application du Pacte scolaire et plus tard dans un souci d'austérité budgétaire ne stimule pas la création de nouveaux projets pédagogiques.

La liberté réelle d'accès de chacun à un enseignement de qualité me semble également mise en danger. Car la gratuité est limitée au seul accès à l'enseignement, ce qui ne constitue pas une garantie de vraie démocratisation de notre enseignement. Par cette limitation de gratuité à « l'accès », les chances égales pour tous de vaincre l'obstacle des revenus inégaux de bénéficier d'un enseignement de qualité me paraissent en fait compromises.

Quant aux garanties de traitement non discriminatoire entre personnes et institutions — article 17, paragraphe 4 — vous prétendez les assurer selon le principe: « Un enfant, c'est un enfant ». Mais immédiatement, vous émettez un principe d'exception. Nous aurons l'occasion d'y revenir.

En ce qui concerne le recours élargi à la Cour d'arbitrage, dans l'éventualité ou une loi, un décret ou une circulaire ministérielle mettrait en cause ce que les gens estiment être leur droit à l'égalité au libre choix, on peut douter de la réalité de la garantie offerte si les procédures sont longues, difficiles et coûteuses, dissuadant les personnes, les organisations ou les associations à y recourir pour faire reconnaître des droits essentiels.

Comme je l'ai dit tout à l'heure, la Constitution offre des possibilités, mais ne donne, à notre sens, aucune garantie réelle quant au respect des engagements.

La seule chose que la révision de la Constitution proposée par le gouvernement organise de façon claire et certaine, c'est un transfert d'argent et de moyens de l'Etat central vers des instances fédéralisées communautaires.

Eu égard aux objectifs que nous recherchons, ce résultat est insuffisant. Pour l'essentiel, les propositions constitutionnelles n'éliminent pas les incertitudes, car la réalité dépendra de la confiance mutuelle entre les Communautés, et du vote éventuel des lois spéciales dont le contenu réel est encore inconnu.

Je le répète, nous vivons en pleine incertitude tant que les lois spéciales ne seront pas votées et que nous ne connaissons pas le fonctionnement exact de la Cour d'arbitrage sur le plan de l'accessibilité de la saisine.

Je rappelle qu'en ce qui concerne les budgets de 1988 et 1989, nous souhaitons une révision des mesures d'austérité de Val-Duchesse qui ont fortement compromis la qualité de l'enseignement, dans la mesure où elles ont profondément touché le personnel enseignant.

La qualité de l'enseignement, il est fondamental de le reconnaître, dépend de la qualité de son personnel. 85 p.c. de la politique budgétaire du département portent sur le personnel. Cela montre à quel point il est important de revoir les mesures de Val-Duchesse qui ont tellement atteint les enseignants qu'ils ne peuvent plus actuellement effectuer leur travail correctement.

Je me dois de rappeler certaines conséquences graves des mesures d'austérité et de prétendue « rationalisation » prises ces dernières années par le gouvernement:

— L'augmentation sensible des heures de cours par professeur, portées à 22 heures pour les cours généraux, à 30 heures pour les cours pratiques et à 36 heures pour les tâches du personnel administratif, ce qui est nettement plus élevé qu'auparavant.

— L'augmentation des heures de présence à l'école et des heures de fourche; l'accroissement des horaires partiels, ce qui veut dire que, pour bénéficier d'un horaire complet, de nombreux enseignants doivent effectuer des prestations dans plusieurs établissements. Certains d'entre eux sont contraints, au

cours d'une même journée, de se rendre à leurs frais, dans trois écoles distantes de plus de 20 kilomètres! Il leur est quasiment impossible dans ces conditions, d'effectuer un travail valable.

— La multiplication obligée des activités bénévoles — sportives et culturelles — et le non-recours, par manque de subsides, à des professeurs pour l'encadrement obligent certains titulaires de classes à prendre ces activités en charge sans en avoir, en outre, la formation.

— Autre mesure néfaste: le nombre de jours durant lesquels il faut remplacer les collègues malades a été porté à 55 jours, et les prestations durant les vacances ont été augmentées. Par ailleurs, l'évaluation permanente des travaux des élèves entraîne pour l'enseignant des corrections et des préparations plus fréquentes. Ces quelques exemples de mesures mettant les enseignants en difficulté, sont tirés de l'analyse qui a été réalisée plus spécialement dans l'enseignement technique et professionnel.

Je rappellerai pour terminer l'esprit dans lequel nous estimons, comme écologistes, devoir introduire des amendements au projet proposé par le gouvernement.

Celui-ci semble vouloir suivre la voie conservatrice puisqu'il se borne à rappeler les droits et libertés qui avaient été protégés par le Pacte scolaire. Il manque, à notre avis, de vision prospective sur certaines options nouvelles qui doivent caractériser nos principes de base éclairant le rôle de l'Etat en matière d'enseignement.

Les amendements que nous déposerons viseront notamment à reconnaître le droit à la formation permanente, ce qui relève à la fois de la rationalité et du respect des personnes.

Si l'enseignement doit être assuré pendant douze ans, il convient aussi de permettre et de faciliter ensuite l'adaptation et l'intégration dans une société en évolution. Ainsi, nous reprendrions, par exemple, à notre compte les recommandations de M. Jacques Delors au niveau européen afin que chacun puisse bénéficier, en proportion inverse de la formation reçue avant l'âge de 18 ans, d'un chèque éducation — crédit de formation assurant des chances d'insertion et de promotion sociales durant la vie adulte.

Une autre amendement vise le système de la gratuité.

Les frais de matériel pédagogique, d'équipements sportifs, de repas, du transport scolaire, sont pour les parents de lourdes charges. S'ils sont différents entre les écoles, ils peuvent conduire à une distorsion de concurrence entre les écoles et vu leur coût réel, à une inégalité sociale en matière d'accès à l'enseignement.

Enfin, nous déposerons un amendement tendant à associer la communauté scolaire aux décisions importantes à prendre par les établissements dans le cadre d'une autonomie matérielle et pédagogique que nous souhaitons élargie.

Nous contestons, en effet, l'autorité exclusive des ministres, en matière d'enseignement dans les nominations et promotions de professeurs. Nous contestons également la relation de dépendance entre la direction de l'école et le ministre pour ce qui est des modalités d'organisation et de décision de la gestion interne de l'école. Dans notre esprit, l'autonomie de chaque établissement doit s'appuyer sur l'association de la communauté pédagogique à ses orientations pédagogiques et de gestion, communauté pédagogique comprenant le personnel de direction, les enseignants, les auxiliaires (tels que les ouvriers, le personnel médical et technique), les parents, les élèves et, pourquoi pas, des membres de la communauté locale dans laquelle l'école est implantée. Nous ne voulons plus vivre en milieu fermé. L'école n'est intéressante que si elle s'ouvre, se laisse critiquer et pénétrer par le milieu dans lequel elle s'insère. C'est là le sens de l'association de la communauté pédagogique à la gestion de chaque établissement. Dans cet esprit, les élèves doivent avoir leur mot à dire, car on ne peut parler de libre choix des parents uniquement. Les élèves aussi ont leurs responsabilités à prendre dans un certain nombre de choix liés à l'enseignement, qu'il s'agisse du choix de la deuxième ou de la troisième langue, du cours de religion ou de morale, d'options ou de filières, de formation, d'utilisation d'un crédit ou de l'interruption éventuelle des études pour effectuer un voyage à l'étranger.

Prétendre que les parents seuls décident pour les enfants nous paraît peu prospectif dans la volonté d'associer, en matière d'éducation, les enfants à la responsabilité de leur propre avenir.

Voilà dans quel esprit nous avons tenté d'améliorer les propositions constitutionnelles. Nous aurons l'occasion de défendre techniquement nos amendements, au moment où ils seront soumis à l'accord de notre assemblée. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer De Bondt.

De heer De Bondt. — Mijnheer de Voorzitter, sinds ik lid ben van de Senaat heb ik de eer voor de vierde maal deel te nemen aan een grondwetgevende vergadering. Ik aanzie dit als een grote eer, te meer omdat ik steeds oprecht getracht heb, in diverse omstandigheden, op een doordachte en ernstige wijze mijn bijdrage te leveren. Het is daarom dat ik mij veroorloof hier bondig en binnen de weliswaar beperkte tijd twee zaken aan de orde te stellen. Eerst rijst de vraag of de aanpak van de constituanten wel in overeenstemming is met de taak en het opzet die de hervorming van de Belgische Staat vandaag van ons verlangt.

Zevenenzeventig artikelen en bepalingen, — vierenveertig nieuwe en drieëndertig van voorgaande verklaringen tot herziening van de Grondwet —, zijn voor herziening vatbaar verklaard.

Het betreft hier meer dan de helft van alle artikelen van onze Grondwet. Wanneer men bovendien sommige artikelen, zoals artikel 59bis, analyseert, stelt men vast dat daarin diverse bepalingen zijn opgenomen. Welnu, de drie door mij beleefde grondwetsherzieningen werden steeds voortijdig afgebroken. Daardoor zijn wij in een toestand terechtgekomen — een aantal auteurs in het boek *Zeven knelpunten na zeven jaar staatshervorming* hebben dit ook aangetoond — waarbij de Grondwet in feite niet kon worden toegepast. De verschillende instellingen en diverse bevoegdheden konden niet in een juiste verhouding worden geplaatst, omdat de voorgenomen taak niet tot een goed einde werd gebracht. Ik weet dat de Vice-Eerste minister met belangstelling het werk van onze professoren in grondwettelijk recht volgt. Het zal hem dus niet onbekend zijn dat men zich afvraagt of deze ambachtelijke methode om punt per punt de diverse artikelen te bepreken en met de navet tussen Kamer en Senaat, met de hoop uiteindelijk tot een coherent geheel te komen, wel de methode is die wij moeten volgen. Ik zal dit opzet in vier punten trachten te resumeren.

Is het de bedoeling om door deze herziening van de Grondwet de structuur van de Staat België zodanig om te vormen, ten eerste, dat wij overgaan tot het afschaffen van het dubbel mandaat en de hervorming van het tweekamerstelsel met een nieuwe opdracht voor de Senaat? Ten tweede, zullen wij de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen maximaal uitbreiden, mits behoud van de economische monetaire unie op het nationale vlak? Ten derde, is het de bedoeling het nefaste consumptiefederalisme af te schaffen waardoor de verantwoordelijkheid in de toekomst zal liggen bij degenen die bevoegd zijn voor de uitgaven? Ten vierde, zullen wij de nationale solidariteit bewaren door wat de Duitsers noemen *ein Finanzausgleich* te organiseren tussen een gewest of een gemeenschap die in de verdrukking komt en de gemeenschappen en gewesten die over ruimere middelen beschikken? De ambachtelijke methode van nu zal waarschijnlijk niet leiden tot het gewenste resultaat.

Ik weet dat deze bedenking vandaag niet tot daden zal leiden, maar er zal wel akte van worden genomen. De volgende grondwetsherziening, die nodig zal zijn in België, zal een andere aanpak noodzakelijk maken. Men zal een soort conventie moeten maken. Niemand belet ons een gemeenschappelijke vergadering te maken met de commissies van Kamer en Senaat en grondwetsspecialisten waar een globale hervorming wordt ontworpen, conform de opdracht van de preconstituante. Daarover kan men consensus trachten te bereiken. Dat geheel van hervorming, een geheel nieuwe grondwettekst die op een democratische wijze tot stand is gekomen, kan dan worden voorgelegd, ofwel aan de gezamenlijke vergadering van Kamer en Senaat,

ofwel, als men over deze formaliteit zou struikelen, aan Kamer en Senaat afzonderlijk.

Dit is naar mijn gevoelen de enige weg. De auteurs die ik graag zou citeren, maar de tijd laat het mij niet toe, duiden deze weg aan. Ik ben ervan overtuigd dat de huidige ambachtelijke methode, die op elk ogenblik kan worden afgebroken, niet goed is. Dat maakt mij bezorgd.

Het huis België staat in brand. Wij zijn bezig, als architecten, in de belendende woning, een ontwerp te maken van het toekomstige huis van België. Er is een zodanige financiële put ontstaan dat onze aandacht prioritair moet uitgaan naar die aanleggenheid. Het in orde brengen van de begroting van dit jaar en van de ontwerp-begroting voor volgend jaar is de onmisbare basis voor elke staatshervorming.

De tijden zijn waarschijnlijk nog niet rijp om de hierboven geschetste methode te volgen. Voor de vierde keer werk ik mee aan een herziening van de Grondwet, en waarschijnlijk zal ik geen vijfde keer daartoe worden geroepen. Daarom acht ik het mijn plicht erop te wijzen dat de ambachtelijke methode, bepaald in artikel 131 van de Grondwet, werd uitgedacht in 1831 om veranderingen aan te brengen in de Grondwet, zonder de structuur van de Staat ingrijpend te veranderen.

De Vlaamse natie heeft geen behoefte aan België; maar de Vlaamse natie is bereid zich in te schakelen in België. De Waalse natie heeft *hic et nunc* behoefte aan België. Wij als Vlaamse natie, samen met de Waalse natie, zijn bereid een nieuwe structuur aan België te geven.

De verouderde procedures van artikel 131 mogen daarbij niet worden toegepast. Kamer en Senaat weten dan in feite niet wat in de andere Kamer of in de regering gebeurt. Ze hebben er ook het raden naar wat de regering voorstelt in verband met de andere artikelen, en wat de wetten die ter uitvoering van de Grondwet zullen bepalen.

Deze incoherentie, deze ambachtelijke aanpak, vindt men nergens ter wereld. Twee landen in West-Europa, die zich sinds Wereldoorlog II tot de democratie hebben bekeerd, hebben een voortreffelijke Grondwet: het ene is een federaal land, de Duitse Bondsrepubliek, en het andere is een koninkrijk, Spanje. Beide landen hebben aanzienlijke belangstelling voor autonome en afzonderlijke gebieden. Zij hebben een Grondwet opgemaakt in de geest die ik daarnet heb geschetst, zonder eerst door een revolutie heen te gaan.

De heer Luyten. — De Basken hebben die Grondwet verworpen. De Baskische bevolking heeft met 70 pct. tegen deze Grondwet gestemd. En dit geeft u als voorbeeld?

De heer De Bondt. — Ik akteer uw opmerking, collega.

Mijn tweede opmerking heeft te maken met de « architectuur » van de drie artikelen die wij nu bespreken, de artikelen 17, 59bis en 107ter van de Grondwet, met als doel het federaliseren van het onderwijs.

Het onderwijs is in de Belgische politiek een levensgroot probleem geweest sinds de oprichting van ons land. Artikel 17 is de vrucht van de Belgische revolutie. Het is het afwijzen van artikel 226 van de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, dat het onderwijs onder het juk van de staat bracht. Het onderwijs heeft op geregelde tijdstippen aanleiding gegeven tot grote incidenten, bijna tot scheuringen, in de politiek en bij de burgers. Wij hebben dit samen overwonnen en nu wil men een constitutionele maatregel nemen om het onderwijs aan de gemeenschappen toe te vertrouwen.

De heer Wyninckx. — Dit moet nog worden bewezen.

De heer De Bondt. — Daarom verwondert het mij dat in deze drie artikelen ook andere bepalingen moeten worden opgenomen. Ik bedoel meer in het bijzonder de littera c, d, e en f van artikel 59bis die als het over de federalisering van het onderwijs gaat beter terzijde zouden worden gelaten, althans voorlopig.

Daar zijn twee redenen voor. Littera *d* en *c*, zoals onze collega in de commissie uitstekend heeft toegelicht, scheppen een probleem van coherentie met artikel 68 van de Grondwet, dat voor herziening vatbaar is, maar we kennen de tekst van het voorstel van de regering nog niet. Wat is er tegen om deze zaken voorlopig te reserveren? Dit zal voor niemand van de meerderheid een reden zijn om deze regelingen niet te accepteren. Wanneer wij verdragsrechtelijke bevoegdheid willen geven aan de gemeenschappen, verdient het aanbeveling dat dit gebeurt op een manier die de coherentie van de Grondwet niet verstoort.

De littera *e* en *f* zouden wij beter bekijken op het ogenblik dat bij het Parlement het voorstel wordt ingediend dat de regering op het getouw heeft staan en waarover de Raad van State nog advies moet uitbrengen, waardoor de gemeentewet, de provinciewet, de organieke wet op het OCMW en sommige artikelen van de kieswetgeving kunnen worden gewijzigd. Als we het geheel kennen, kan de overtuigingskracht van de meerderheid om beschikkingen zoals opgenomen in artikel 59bis littera *e* en *f* te doen aanvaarden alleen maar groter zijn.

De artikelen 17, 59bis en 107ter, bevatten talrijke overgangsmaatregelen. Als wij de tekst van de Grondwet in een definitieve vorm gieten is het beter de artikelen die overgangsbepalingen bevatten, te groeperen in een eindartikel, dat vanzelf uit de Grondwet verdwijnt van zodra de overgangperiode voorbij is.

In artikel 17 staan twee overgangsbepalingen. In artikel 59bis staan er ook twee, waarvan er één naar mijn gevoelen in strijd is met artikel 23 van de Grondwet. In artikel 107ter is één overgangsbepaling, littera *b*.

Deze drie artikelen willen de overgang naar de gemeenschappen met een zo ruim mogelijke consensus organiseren. Scheiding tussen meerderheid en oppositie is niet nodig omdat alle Belgen verlangen de schoolvrede te bewaren. De overgang naar de twee gemeenschappen kan verlopen in een Klimaat van vertrouwen, dat de voorbije dertig jaar door het Schoolpact werd geïnduceerd.

Men kan van de oppositie niet verlangen dat ze het gehele regeerakkoord bijvalt. Van de liberalen mag men wel verwachten dat ze de federalisering van het onderwijs kunnen goedkeuren, indien de waarborgen van het Schoolpact worden behouden. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Dames en heren, ik stel voor nu onze werkzaamheden te onderbreken en ze te 19 uur 30 voort te zetten.

Tijdens de avondvergadering zal ik allereerst het woord verlenen aan de Vice-Eerste minister die zal antwoorden op de vragen. Na dit antwoord vatten we de algemene bespreking aan van artikel 17. Wij pogen dit debat te besluiten omstreeks 22 uur.

PROPOSITIONS DE LOI — VOORSTELLEN VAN WET

Dépôt — Indiening

M. le Président. — Les propositions de loi ci-après ont été déposées:

1° Par Mme Delruelle-Ghobert:

a) Modifiant l'article 55 de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse;

De volgende voorstellen van wet werden ingediend:

1° Door mevrouw Delruelle-Ghobert:

a) Tot wijziging van artikel 55 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming;

b) Créant un Institut des juristes d'entreprise;

b) Tot oprichting van een Instituut voor bedrijfsjuristen;

c) Complétant la loi du 18 juillet 1973 relative à la lutte contre le bruit;

c) Houdende aanvulling van de wet van 18 juli 1973 betreffende de bestrijding van de geluidshinder;

d) Assurant l'information sur le choix des études;

d) Betreffende het verschaffen van informatie over de studiemogelijkheden;

e) Portant modification du régime des versements anticipés imposés aux indépendants et chefs de PME;

e) Tot wijziging van het stelsel van de voorafbetalingen opgelegd aan de zelfstandigen en aan de bedrijfsleiders van KMO's;

f) Favorisant l'accueil du troisième enfant dans les familles;

f) Strekkende om gezinnen aan te zetten tot het krijgen van een derde kind;

2° Par M. Laverge, portant obligation pour certains agents de la commune de prêter serment;

2° Door de heer Laverge, houdende de verplichting tot het afleggen van de eed door sommige gemeentepersoneelsleden;

3° Par M. Langendries, instaurant la consultation des citoyens d'une commune;

3° Door de heer Langendries, tot het instellen van de raadpleging van de gemeentebewoeling;

4° Par M. Minet, complétant la loi du 8 juillet 1976 organique des centres publics d'aide sociale;

4° Door de heer Minet, houdende aanvulling van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;

5° Par M. Lenfant, relative aux conventions collectives de consommation;

5° Door de heer Lenfant, betreffende de collectieve verbruiks-overeenkomsten;

6° Par MM. Suykerbuyk et Verhaegen:

a) Modifiant dans le tableau figurant à l'article 1er de la loi du 2 juillet 1975 déterminant le cadre du personnel des tribunaux de première instance, la colonne intitulée « Greffier chef de service »;

6° Door de heren Suykerbuyk en Verhaegen:

a) Tot wijziging van de kolom « Griffierhoofd van dienst » in de tabel voorkomend in artikel 1 van de wet van 2 juli 1975 tot vaststelling van de personeelsformatie van de rechtbanken van eerste aanleg;

b) Modifiant la loi du 7 juillet 1969 déterminant le cadre du personnel des cours et tribunaux du travail, en ce qui concerne la Cour du travail d'Anvers, le Tribunal du travail de Turnhout et le Tribunal du travail de Tongres;

b) Tot wijziging van de wet van 7 juli 1969 tot vaststelling van de personeelsformatie van de arbeidshoven en -rechtbanken, met betrekking tot het Arbeidshof te Antwerpen, de Arbeidsrechtbank te Turnhout en de Arbeidsrechtbank te Tongeren;

7° Par M. Lafosse:

a) Modifiant l'article 55 du Code civil;

7° Door de heer Lafosse:

a) Tot wijziging van artikel 55 van het Burgerlijk Wetboek;

b) Déterminant les signes distinctifs des bourgmestres et échevins dans l'exercice de leurs fonctions;

b) Tot bepaling van de onderscheidingstekens die de burgemeesters en schepenen dragen bij de uitoefening van hun ambt;

c) Complétant la loi du 18 septembre 1986 instituant le congé politique pour les membres du personnel des services publics;

c) Tot aanvulling van de wet van 18 september 1986 tot instelling van het politiek verlof voor de personeelsleden van de overheidsdiensten;

d) Modifiant la loi du 8 décembre 1976 réglant la pension de certains mandataires et celle de leurs ayants droit;

d) Tot wijziging van de wet van 8 december 1976 tot regeling van het pensioen van sommige mandatarissen en van dat van hun rechtverkrijgenden;

e) Complétant l'article 74, § 1er, des lois sur l'enseignement primaire, coordonnées par l'arrêté royal du 20 août 1957;

e) Tot aanvulling van artikel 74, § 1, van de wetten op het lager onderwijs, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 20 augustus 1957;

f) Relative à la gestion des hôpitaux dépendant des centres publics d'aide sociale;

f) Betreffende het beheer van de ziekenhuizen die afhangen van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;

g) Modifiant la loi du 8 juillet 1976 organique des centres publics d'aide sociale;

g) Tot wijziging van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn;

h) Instaurant la déductibilité fiscale des frais pharmaceutiques et de soins des enfants atteints d'une maladie invalidante et chronique;

h) Houdende fiscale aftrekbaarheid van de kosten inzake geneesmiddelen en geneeskundige verzorging voor kinderen met een invaliderende en chronische ziekte;

8° Par M. Lallemand, relative au droit d'auteur, aux droits voisins et à la copie privée d'œuvres sonores et audiovisuelles.

8° Door de heer Lallemand, betreffende het auteursrecht, de nevenrechten en het kopiëren voor eigen gebruik van geluids- en audiovisuele werken.

Ces propositions de loi seront traduites, imprimées et distribuées.

Deze voorstellen van wet zullen worden vertaald, gedrukt en rondgedeeld.

Il sera statué ultérieurement sur leur prise en considération.

Er zal later over de inoverwegingneming worden beslist.

PROPOSITION — VOORSTEL

Retrait — Intrekking

M. le Président. — MM. Lannoye et Gryp ont fait connaître au bureau qu'ils désirent retirer leur proposition tendant à créer une commission d'enquête du Sénat sur le transport et le traitement de déchets radioactifs et de matières fissiles, qui est actuellement pendante à la commission de l'Economie.

De heren Lannoye en Gryp hebben het bureau medegedeeld dat zij hun voorstel tot instelling van een Senaatscommissie belast met het onderzoek naar het vervoer en de opwerking van radioactief afval en splijtstoffen, dat thans aanhangig is bij de commissie voor de Economische Aangelegenheden, wensen in te trekken.

Je vous propose, dès lors, de rayer cette proposition de notre agenda.

Ik stel voor dit voorstel van onze agenda af te voeren. (*Instemming.*)

INTERPELLATIE — INTERPELLATION

Verzoek — Demande

De Voorzitter. — Mevrouw Aelvoet wenst de staatssecretaris voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie te interpelleren over « de Belgische export van toxische afvalstoffen naar derde-wereldlanden ».

Mme Aelvoet désire interpellier le secrétaire d'Etat à l'Environnement et à l'Emancipation sociale sur « l'exportation par la Belgique de déchets toxiques vers des pays du tiers monde ».

De datum van deze interpellatie zal later worden bepaald.

La date de cette interpellation sera fixée ultérieurement.

Nous poursuivrons nos travaux ce soir, à 19 heures 30.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten te 18 h 30 m.)

(La séance est levée à 18 h 30 m.)